

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

Οι παραδοσιακοί κουκλόηρωες *Φασουλής* και *Καραγκιόζης*:
Κατά πόσο είναι γνωστοί, προτιμώνται και μπορούν να
αναβιώσουν από τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, σήμερα.

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ:
ΜΑΓΟΥΛΙΩΤΗΣ ΑΠ. (Επίκουρος Καθηγητής)
ΣΑΚΚΗΣ Δ. (Επίκουρος Καθηγητής)

ΚΑΣΤΩΡΗ ΝΙΚΟΛΕΤΤΑ
(Α.Μ. 0299096)

ΒΟΛΟΣ 2003

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΑΡΟΡΦΩΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 1758/1
Ημερ. Εισ.: 09-02-2004
Δωρεά: _____
Ταξιδετικός Κωδικός: ΠΤ ΠΠΕ
2003
ΚΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000070794

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με αφορμή τη διεκπεραίωση της πτυχιακής μου εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή κύριο Απόστολο Μαγουλιώτη, Επίκουρο του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης, καταρχήν για την επαφή, τη γνωριμία και την καλλιέργεια της αγάπης μου, για το κουκλοθέατρο, αλλά και για το ερέθισμα της απασχόλησής μου με αυτό. Και, βέβαια, για τη συνεχή επιστημονική καθοδήγηση και τις εποικοδομητικές παρατηρήσεις, κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής και συγγραφής της πτυχιακής αυτής εργασίας.

Επίσης, θα ήθελα να εκφράσω θερμές ευχαριστίες στον κύριο Δημήτριο Σακκή, Επίκουρο καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης, για τη συμβολή του, μέσω των εγχειριδίων, που μου παραχώρησε και που συνέβαλαν στην επιτυχή ολοκλήρωση της εργασίας αυτής.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω στην αποσπασμένη νηπιαγωγό κυρία Λίτσα Παπαγεωργίου, για την πίστη της σε μένα, και για την πολύτιμη βοήθειά της.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τα νήπια και τις νηπιαγωγούς του Παιδικού Σταθμού «ΙΑΣΩΝΑΣ», για την ενεργή συμμετοχή τους στην εφαρμογή του ερευνητικού μέρους της πτυχιακής εργασίας, καθώς και για την άψογη συνεργασία, που είχαμε καθ' όλη την ερευνητική – διδακτική παρέμβαση στο χώρο του νηπιαγωγείου.

Τέλος, θέλω να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου και την αδερφή μου, για την ψυχολογική στήριξη και ενθάρρυνση, που μου έδειξαν, καθώς και στους φίλους μου, που είναι πάντα κοντά μου.

**Αφιερώνεται στην
αδερφή μου, Δήμητρα,
που είναι μακριά,
αλλά τόσο κοντά μου!
(Μου Λείπεις,
Σ' Αγαπάω Πολύ!).**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....Σελ. 1

➤ **ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ**.....Σελ. 4

Α' – ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....Σελ. 6

➤ **ΚΕΦΑΛΑΙΑ:**

▪ **ΠΕΡΙ ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟΥ!**.....Σελ. 7

1. Ο ΦΑΣΟΥΛΗΣ (ΘΕΑΤΡΟ ΑΝΔΡΕΙΚΕΛΩΝ):

1.1 Ιστορία του κουκλοθέατρου – Πριν από το
Φασουλή.....Σελ. 9

1.2 Η Γέννηση, η Ακμή και η Παρακμή του Φασουλή.....Σελ. 12

1.3 Ο Φασουλής ή Φασούλης (για παιδιά).....Σελ. 16

2. Ο ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ (ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΙΩΝ):

2.1 Ιστορική αναδρομή του θεάτρου σκιών, και ο
Καραγκιόζης.....Σελ. 23

2.2 Θέατρο σκιών – Ο Ελληνικός Καραγκιόζης.....Σελ. 27

2.3 Καραγκιόζης και παιδιά.....Σελ. 36

3. **ΦΑΣΟΥΛΗΣ – ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ:** Δύο θεάματα, στην Ελλάδα, τέλη του 19^{ου} και αρχές του 20^{ου} αιώνα.....Σελ. 40

4. **Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟΥ.....Σελ. 43**

Β' – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ (ΠΡΑΚΤΙΚΟ) ΜΕΡΟΣ.....Σελ. 46

➤ **ΚΕΦΑΛΑΙΑ:**

▪ **ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....Σελ. 47**

1. Ερωτηματολόγιο **νηπίων:**

▪ Αποτελέσματα και σχολιασμός.....Σελ. 49

2. Αντιδράσεις - σχόλια των νηπίων, μετά την **παράσταση Φασουλή.....Σελ. 59**

3. Σχολιασμός, όσον αφορά τις **ζωγραφιές των νηπίων - πώς φαντάζονται** την κούκλα του Φασουλή.....Σελ. 61

4. Αντιδράσεις – σχόλια των νηπίων, μετά την παράσταση **Καραγκιόζη.....Σελ. 62**

5. Σχολιασμός, όσον αφορά τις **ζωγραφιές των νηπίων, μετά την παρουσίαση των κουκλοηρώων Φασουλή και Καραγκιόζη.....Σελ. 63**

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....Σελ. 65

➤ **ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΝΗΠΙΩΝ.**

➤ **ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:**

- Τα νήπια ζωγραφίζουν, πώς φαντάζονται την κούκλα του Φασουλή.
- Παρουσίαση φιγούρων Καραγκιόζη (Καραγκιόζη, Μπάρμπα – Γιώργος).
- Παρουσίαση κουκλοηρώων Φασουλή και Περικλή.
- Αντιδράσεις νηπίων, κατά τη διάρκεια της παράστασης Καραγκιόζη.

➤ **ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3: Ζωγραφιές νηπίων:**

- Πώς φαντάζονται το Φασουλή.
- Ποιον επιλέγουν να ζωγραφίσουν: Φασουλή, Καραγκιόζη ή και τους δύο;

➤ **ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4: Μορφές Φασουλή – Καραγκιόζη.**

➤ **ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:**

ΦΑΣΟΥΛΗ.....Σελ. 67

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗ.....Σελ. 69

➤ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ:

Κατά το ακαδημαϊκό έτος 2001 – 2002, στα πλαίσια των μαθημάτων «Κουκλοθέατρο 1» και «Κουκλοθέατρο και Πράξη», αναδύθηκε η ιστορία του κουκλοθέατρου, Παγκοσμίου και Ελληνικού, από τον κ. Απόστολο Μαγουλιώτη, Επίκουρο καθηγητή, στο Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Το θέμα της πτυχιακής αυτής εργασίας ξεκίνησε σαν μία σκέψη, μία ιδέα, όσο αφορά το κουκλοθέατρο γενικά, την ιστορία του, και – φυσικά – τις κάθε είδους κούκλες του. Στη συνέχεια, η αρχική ιδέα προχώρησε περισσότερο - ή μάλλον πήγε πίσω – στις απαρχές του κουκλοθέατρου, του νεοελληνικού κουκλοθέατρου, και τους ‘πρωτεργάτες’ αυτού, δηλαδή τις κούκλες.

Οι ‘πρωτεργάτες’ του, λοιπόν, δεν είναι άλλοι από τον **Φασουλή** και τον **Καραγκιόζη**. Οι δύο αυτές μορφές είναι οι κατεξοχήν παραδοσιακοί κουκλοήρωες, του νεοελληνικού κουκλοθέατρου, άμεσα συνδεδεμένοι με τις διάφορες μορφές κούκλων του παγκόσμιου κουκλοθέατρου. Και οι δύο αυτοί κουκλοήρωες συγκινούσαν και συνεχίζουν ακόμη και σήμερα να συγκινούν (ή μήπως όχι;) μικρούς και μεγάλους, τότε και τώρα.

Σκοπός, λοιπόν, της εργασίας αυτής είναι η μελέτη της σημαντικής ιστορίας των δύο αυτών παραδοσιακών κουκλοηρώων, οι οποίοι επηρέασαν στο πέρασμά τους στο χρόνο μικρούς και μεγάλους, με το προσωπικό του στίγμα ο καθένας, καθώς και η διερεύνηση του κατά πόσο συνεχίζουν και σήμερα να γοητεύουν τα παιδιά προσχολικής – κυρίως – ηλικίας, δείχνοντας την προτίμησή τους στην τρισδιάστατη κούκλα του Φασουλή (**θέατρο ανδρικήλων**), ή στην επίπεδη κούκλα του Καραγκιόζη (**θέατρο σκιών**), για την επίτευξη μιας κουκλοθεατρικής παράστασης.

Η παρούσα εργασία αποτελείται από δύο μέρη, το θεωρητικό και το ερευνητικό:

- Στο **πρώτο μέρος** – το θεωρητικό – πραγματοποιείται μία ιστορική αναδρομή:
 - Στο πρώτο κεφάλαιο, γίνεται μια γενική αναφορά στην ιστορία του Παγκόσμιου Κουκλοθέατρου, και παράλληλα μια μικρή σύγκριση της κούκλας του Φασουλή, με αντίστοιχες κούκλες άλλων χωρών. Στη συνέχεια, αναφέρεται το Ελληνικό Κουκλοθέατρο, και πιο συγκεκριμένα η γέννηση, η ακμή και η παρακμή του Φασουλή, τονίζοντας ιδιαίτερα τον

κουκλοήρωα Φασουλή για μεγάλους. Και, το πρώτο κεφάλαιο τελειώνει με τον Φασουλή (ή Φασούλη), για παιδιά.

- Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στον Καραγκιόζη, κι επίσης στη σύγκριση αυτού, με αντίστοιχες κούκλες άλλων χωρών. Έπειτα, ακολουθεί η ιστορική αναδρομή του Καραγκιόζη, τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα, και το κεφάλαιο τελειώνει βέβαια με την παιδαγωγική του αξία, όσον αφορά τα παιδιά.
 - Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στο συσχετισμό των δύο κουκλοηρώων, και στην επικράτησή τους, στην Ελλάδα του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα.
 - Και, στο τέταρτο κεφάλαιο τονίζεται η γενικότερη σημασία του κουκλοθέατρου, η παιδαγωγική του αξία, ο ρόλος του στα παιδιά προσχολικής εκπαίδευσης.
- Το **δεύτερο μέρος** – το ερευνητικό – πραγματοποιείται μία πορεία δραστηριοτήτων, για να διαπιστωθούν τα παρακάτω:
 - Κατά πόσο τα νήπια γνωρίζουν το Φασουλή (θέατρο ανδρικήλων) και τον Καραγκιόζη (θέατρο σκιών).
 - Οι αντιδράσεις αυτών, μετά τις παραστάσεις Φασουλή και Καραγκιόζη.
 - Οι επιλογές τους, όσον αφορά τους δύο κουκλοήρωες, μετά τη γνωριμία τους με αυτούς.
 - Αν, τελικά, μπορούν αυτοί να αναβιώσουν, στο χώρο του νηπιαγωγείου, του παιδικού σταθμού.
 - Τέλος, ακολουθούν τα παραρτήματα, όπου παρουσιάζεται το ερωτηματολόγιο των νηπίων, οι ζωγραφιές αυτών, καθώς και φωτογραφικό υλικό, ενδεικτικά, από την πορεία των δραστηριοτήτων.

A' – ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

▪ ΠΕΡΙ ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟΥ!...

Καταρχήν, όταν βλέπει κανείς μια παράσταση με *μαριονέτες*, έχει την εντύπωση ότι βλέπει αντικείμενα σαν όλα τα άλλα, μόνο που τα αντικείμενα – κούκλες έχουν το χάρισμα να κινούνται.

Όταν, λοιπόν, αρχίζει η παράσταση, υψώνονται και φτάνουν μέχρι την ανθρώπινη ύπαρξη και υπόσταση. Μορφάζουν, λυπούνται ή χαίρονται, εκφράζουν όλη την κλίμακα των ανθρώπινων αισθημάτων, μετουσιώνονται σε ζωντανές υπάρξεις, με δική τους προσωπικότητα. Η καθεμιά κούκλα, χωριστά, έχει το δικό της σώμα, τη δική της «*ψυχή*», που μας δείχνει τον κόσμο της, έναν μικρό κόσμο, αποτίμηση του δικού μας, όπως διαμορφώνεται κι εκφράζεται μέσα στο ιδιαίτερο χωροχρονικό μας περιβάλλον.

Οι κούκλες μιλούν, μας λένε με ανθρώπινη φωνή τα όνειρά τους, τις φιλοσοφίες τους, τα προβλήματα, τις ανησυχίες και τους πόθους τους, που ταυτόχρονα είναι τα προβλήματα και οι σκέψεις των ανθρώπων, που τις παρακολουθούν.

Έτσι, ο θεατής κι ακροατής βρίσκει, έμμεσα, διέξοδο στο άγχος του και στην όποια ανησυχία του. Πολλές φορές, βρίσκει λύσεις και για τα ίδια του τα προβλήματα. Οι ιδέες μπορούν, μ' αυτή τη συναισθηματική επικοινωνία και επαφή με το κοινό, να γίνονται κατανοητές, με διαδικασία απλή και πειστική. Οι μαριονέτες, ωστόσο, έχουν βασικό σκοπό να προσφέρουν στους ανθρώπους – μεγάλους και μικρούς – *διασκέδαση και ξεκούραση*.

Οι μαριονέτες είναι, ταυτόχρονα, και *άριστο μέσο διαπαιδαγώγησης των παιδιών*. Η απλότητα και η ζεστασιά τους μιλούν κατευθείαν στην ψυχή του παιδιού, το πλησιάζουν, συναισθηματικά και πνευματικά, το συγκινούν, το κατακτούν, το διαπλάθουν. Το παιδί τις νιώθει και τις αγαπά, γιατί είναι μικρές και απλές, γιατί έχουν μια μοναδική και ανεξάντλητη ζωτικότητα, κι ο κόσμος τους το εντυπωσιάζει, το ελκύει, του κρατά αμείωτο το ενδιαφέρον.

Γενικά, ο άνθρωπος αγαπά τη μαριονέτα – είτε την επίπεδη είτε την τρισδιάστατη. Ανήκει σε έναν άλλο κόσμο, διαφορετικό από το δικό του. Εκφράζει τις δικές του ψυχικές καταστάσεις, με τη δική της ψυχή. Κι αυτή είναι η γοητεία της.

¹ ΔΑΡΑΚΗ ΠΕΠΗ, Κουκλοθέατρο (Διασκεδάσει και Διαπαιδαγωγεί), Gutenberg – Παιδαγωγική Σειρά, Αθήνα, 1992, σελ. 40, 41.

Οι θεατρικές κούκλες, λοιπόν, διακρίνονται στα παρακάτω είδη:

α. Κούκλες του σώματός μας ή κούκλες τις οποίες φοράμε (δαχτυλόκουκλες, μάπετ, μπουράνκου, μάσκας, γαντόκουκλες, μαρότας, ή *ανδρείκελα* (Φασουλής).

β. Κούκλες, με μπαστούνια.

γ. Επίπεδες κούκλες.

δ. Κούκλες σκιάς ή *Θέατρο σκιών* (Καραγκιόζης).

ε. Νευρόσπαστες κούκλες (μαριονέτες).

στ. Άλλες κούκλες (με Περίγραμμα, Μαγνητικές, Αντικειμένων, Γιγαντόκουκλες).²

Ο Φασουλής και ο Καραγκιόζης είναι δύο κουκλοήρωες, οι οποίοι πέρασαν μέσα από την κουκλοθεατρική ιστορία, και άφησε ο καθένας το δικό του στίγμα - ο μεν πρώτος ως μαριονέτα (**θέατρο ανδρείκελων**), ο δε δεύτερος ως κούκλα σκιάς (**θέατρο σκιών**). Ιδιαίτερα, στα μικρά παιδιά, η παιδαγωγική τους αξία είναι τεράστια.

Δε είναι τυχαίο το γεγονός ότι ξεκίνησαν ως θέαμα για τους μεγάλους, και στη συνέχεια έγιναν οι αγαπημένοι των μικρών παιδιών. Η διασκέδαση και η ψυχαγωγία, αλλά και η έκφραση διαφόρων καταστάσεων, προβληματισμών, ακόμη και συναισθημάτων ήταν διάχυτα σε κάθε παράσταση. Και ακόμη και τα μικρά παιδιά γοητεύονταν με το δικό τους τρόπο από αυτούς, επιδιώκοντας συνεχώς να βλέπουν παραστάσεις αυτών.

Η κύρια ομοιότητα του Φασουλή και του Καραγκιόζη, ήταν ο έντονος αυτοσχεδιασμός. Και, οι κύριες διαφορές είναι ότι ο Φασουλής άλλαξε στην πορεία της παρουσίας του το όνομά του, ενώ ο Καραγκιόζης, όχι. Επίσης, μία ακόμη αλλαγή παρουσιάζεται πάλι στο Φασουλή, όσον αφορά τη μορφή του, η οποία άλλαξε κι έγινε πιο ελκυστική για τα μικρά παιδιά, ακόμη και το κείμενο, ενώ και η μορφή και το κείμενο του Καραγκιόζη παρέμειναν τα ίδια.

Αλλά, αξίζει να σημειωθεί ότι και τα δύο αυτά θέατρα - το θέατρο ανδρείκελων και το θέατρο σκιών - ήταν εξίσου προσιτά κι ελκυστικά σε όλα τα παιδιά.

² ΜΑΓΟΥΛΙΩΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, *Ιστορία Κουκλοθέατρου*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Βόλος 2000, σελ. 143 – 161.

1. Ο ΦΑΣΟΥΛΗΣ (ΘΕΑΤΡΟ ΑΝΔΡΕΙΚΕΛΩΝ):

1.1 ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟΥ – Πριν από τον Φασουλή.

Καταρχήν, οι απαρχές του κουκλοθέατρου – γενικά – πρέπει να βρίσκονται στην *αρχαιότητα*. Έχει, δηλαδή, τις ρίζες του στη λατρευτική χρήση ειδώλων, τα οποία ήταν ομοιώματα, που παρίσταναν θεούς, δαίμονες ή και ανθρώπους.³

Ακόμη και από τις μάσκες, τα θεατρικά προσωπεία, είναι φανερό η σύνδεση τους με τη δημιουργία του μετέπειτα κουκλοθέατρου. Ιδιαίτερα, όσον αφορά τα προσωπεία της κωμωδίας, υπήρχαν διάφορες μορφές και κάποιες από αυτές είχαν μία ιδιαιτερότητα, όπως: Το προσωπείο με τις δύο διαφορετικές διαθέσεις. Είχε ανασηκωμένο το δεξί φρύδι και εξέφραζε το θυμό, ενώ το αριστερό ήταν ίσιο κι έδειχνε ήρεμη διάθεση. Ο ηθοποιός φρόντιζε να δείχνει τη μάσκα του προφίλ, και ανάλογα με τη διάθεση του ήρωα εμφάνιζε είτε την αριστερή είτε τη δεξιά πλευρά. Αυτό το στοιχείο δόθηκε στον τύπο του Ελληνικού λαϊκού κουκλοήρωα, Φασουλή.

Δείγματα τέτοιου είδους, είτε θεατρικά είτε λατρευτικά, βρέθηκαν στην Ασία, στην Αφρική και – φυσικά - στην Ευρώπη. Κατόπιν, όλα αυτά σχεδόν ταξίδεψαν στην Ευρώπη, ανασυγκροτήθηκαν και μεταμορφώθηκαν. Εκεί, αναμείχθηκαν με τα εθιμοτυπικά δρώμενα του μεσαίωνα αρχικά και τα θεατρικά δρώμενα (*Commedia dell' arte*) στη συνέχεια και ανέδειξαν τη νέα μορφή του κουκλοθέατρου. Γενέτειρα χώρα του νέου κουκλοθέατρου, η Ιταλία εμφύτευσε το δημιούργημά της σιγά - σιγά στις άλλες χώρες, οι οποίες προσάρμοσαν σε αυτό τους δικούς τους «παραδοσιακούς κουκλοήρωες». Από την αρχαιότητα, λοιπόν, μέχρι σήμερα σχεδόν διατηρήθηκαν (ανεξάρτητα από το κουκλοθέατρο) κάποια έθιμα, στα οποία χρησιμοποιούνται κούκλες. Στην Ελλάδα, και πολύ περισσότερο στην Αθήνα κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, αλλά και αργότερα κατά τις απόκριες πραγματοποιούνταν κάποια δρώμενα, στα οποία χρησιμοποιούνταν και κούκλες (ανδρείκελα). Στην Αθήνα, κατά τις γιορτές των αποκριών εμφυτεύτηκε το εξ Ιταλίας προερχόμενο κουκλοθέατρο.⁴

Ο Παν. Π. Καλονάρος, στο βιβλίο «Η ιστορία του Καραγκιόζη» κάνει κάποιες ενδιαφέρουσες επισημάνσεις για το κουκλοθέατρο στην αρχαιότητα. «Κλάδος σημαντικός της μιμικής ήταν κι η 'νευροσπαστική', μέσα στην οποία περιλαμβάνονταν η τέχνη των

³ ΠΟΥΧΝΕΡ ΒΑΛΤΕΡ, *Λαϊκό Θέατρο Στην Ελλάδα Και Στα Βαλκάνια*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1989, σελ. 157.

⁴ ΜΑΓΟΥΛΙΩΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, *Ιστορία Κουκλοθέατρου*. Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Βόλος 2000, σελ. 33, 71.

Φασουλής, που έπαιζε διαφορετικές φάρσες ή παντομίμες με μουσική, ακόμη και πραγματικές κωμωδίες, με τις οποίες διασκέδαζαν πολύ οι αρχαίοι Έλληνες, που εσύχναζαν στις παραστάσεις του με ενδιαφέρον...».

Μετά το μεσαίωνα, από την εποχή του Βυζαντίου δεν υπάρχουν ενδείξεις για την ύπαρξη κουκλοθέατρου. Γνωστό είναι, βέβαια, ότι κατά τον Ευστάθιο, το κουκλοθέατρο είναι «**παιχνίδι**». Δυστυχώς αυτός ο χαρακτηρισμός αμαύρωσε την πορεία του Ελληνικού κουκλοθέατρου για πολλούς αιώνες, με αποτέλεσμα να μην καταλάβει την πρέπουσα θέση στην Ιστορία του Ελληνικού θεάτρου και ειδικά στην Ιστορία του Νεοελληνικού Θεάτρου (Μαγουλιώτης Α., 1997).

Ο ελληνικός Φασουλής, όπως αναφέρει ο Β. Πούχνερ, προέρχεται από τη Δύση - σε αντίθεση με τον Καραγκιόζη, που προέρχεται από την Ανατολή. Ισχυρίζεται πως πιθανότατα κάποιος Ιταλός κουκλοπαίχτης, που συνόδευε έναν ιταλικό θίασο στα Επτάνησα, πούλησε εκεί τα ανδρείκελά του.⁵

Ο **Πουλτσινέλα** (*Pulcinella*),⁶ ένας ανθρώπινος χαρακτήρας της ιταλικής *commedia dell' arte*, στις αρχές του 17^{ου} αιώνα στα χέρια των Ιταλών κουκλοπαίχτων γίνεται κούκλα και γυρίζει όλη την Ευρώπη, για να διασκεδάσει τα παιδιά και τα λαϊκά στρώματα. Στις περιηγήσεις ο κουκλοήρωας αυτός δεν χάριζε μόνο διασκέδαση στις Ευρωπαϊκές χώρες, αλλά και εμφύτευε σε κάθε χώρα το νέο δικό της κουκλοήρωα. Έτσι, για να προκαλούν ενδιαφέρον και γέλιο στο κουκλοθέατρο, έδιναν στους κωμικούς κούκλο - πρωταγωνιστές τους ονόματα, τα οποία παραπέμπουν στη μορφή του ή στο χαρακτήρα ή στα φαγητά που τρώγονται στην περίοδο του καρναβαλιού ή του Πάσχα. Παράδειγμα των παραπάνω αποτελεί, βέβαια, ο Φασουλής των Ελλήνων (ο οποίος αργότερα θα ονομαστεί Πασχάλης).

Μ' αυτό τον τρόπο, αρκετές είναι οι χώρες που 'φιλοξενούν' κουκλοήρωες, αντίστοιχους με τον Ελληνικό Φασουλή. Στην Αγγλία, για παράδειγμα, το ζεύγος «Punch – Judit» ήταν τα κύρια πρόσωπα των ανδρείκελων. Στη Γαλλία, δημιουργήθηκε το κωμικό ζεύγος «Gnafron – Guignol». Στη Ρωσία, το κύριο πρόσωπο των ρώσικων γαντόκουκλων ήταν ο «Petruska» ή Πετράκης. Κι όλα τα παραπάνω έρχονται σε αντιστοιχία με το ελληνικό ζεύγος «Φασουλή – Περικλή».

Στη συνέχεια, πολλοί ερευνητές του παραδοσιακού κουκλοθέατρου βρίσκουν ότι οι κωμικοί κεντρικοί κουκλοήρωες όλων των Ευρωπαϊκών και των Ασιατικών λαών, έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά. Είναι θρασύδειλοι, πεινασμένοι, καυχησιάρηδες, δεν

⁵ ΑΛΚΗΣΤΙΣ, Κουκλο – θέατρο σκιών, Αθήνα 1992, σελ. 43.

⁶ Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Λαρούς – Μπριτάννικα. Κουκλοθέατρο, Εκδόσεις Πάπυρος, Αθήνα 1989, τόμος 35^{ος}, σελ. 352.

σέβονται τις αρχές και τους νόμους, περιστασιακά όμως βοηθούν τους πτωχούς, και, για να επιζήσουν, δεν έχουν ηθικές αναστολές.

Γραπτά, όμως, κείμενα δεν υπάρχουν εξαιτίας της λογοκρισίας. Ο τύπος αυτός του ήρωα, από τόπο σε τόπο, παίρνει και ένα δικό του όνομα, χωρίς να χάνει τα κοινά στοιχεία με τους αντίστοιχους ήρωες άλλων τόπων. Εξακολουθεί να χρησιμοποιεί τους ξυλοδαρμούς, τις λεκτικές παρεξηγήσεις, τις συγκρούσεις με τις αρχές, την παρουσία του διαβόλου και του θανάτου. Και, η εμφάνισή τους είναι συνήθως άσχημη.

Στην Ευρώπη, η κατασκευή της κούκλας γίνεται με ύφασμα, και το κεφάλι κατασκευάζεται από ξύλο. Στην Ελλάδα, οι κούκλες κατασκευάζονται ακόμη και από πατάτες ή διάφορα φρούτα, όπως πορτοκάλια (όπως προτείνει ο Ξενόπουλος, μέσα από τη *Διάπλασις των Παίδων*, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα), και αφορούν τα παιδιά.⁷

Τέλος, όλοι αυτοί οι κουκλοήρωες φοριούνται στο χέρι του κουκλοπαίχτη (γαντόκουκλα) και οι περισσότεροι μιλούν μέσα από ένα είδος καραμούζας, που έχει στο στόμα του ο παρουσιαστής και δίνει μια διαπεραστική, διαφορετική από την ανθρώπινη χροιά στις φωνές.⁸

⁷ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ (Στο χώρο της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους), Μαγουλιώτης Απ.: «Ο Γρηγόριος Ξενόπουλος ως πατέρας του παιδικού νεοελληνικού κουκλοθέατρου», Χειμώνας 2001, Τόμος 4, σελ. 279 – 280.

⁸ ΜΑΓΟΥΛΙΩΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, Ιστορία Κουκλοθέατρου, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Βόλος, 2000, σελ. 72, 74, 76, 78 – 91, 98.

1.2 Η γέννηση, η ακμή και η παρακμή του Φασουλή.

Το ελληνικό κουκλοθέατρο δεν έχει μεγάλη, ούτε αξιόλογη παράδοση, όπως στις άλλες χώρες. Στην Ελλάδα, εμφανίζεται για πρώτη φορά γύρω στα 1880 περίπου με κουκλοπαίχτη έναν Ζακύνθιο, που όπως αναφέρει ο Ν. Λάσκαρης, ιστορικός του ελληνικού θεάτρου, λεγόταν Ανδρέας Στραβός, και ήταν ηθοποιός.⁹ Ο Στραβός αγόραζε τις κούκλες κι έπαιζε με αυτές στα καφενεία, όπου μαζεύονταν μόνο άνδρες. (Νωρίτερα, το 1860 περίπου, μεταφυτεύεται από την Τουρκία στην Ελλάδα και το «θέατρο σκιών», με κυριότερο εκπρόσωπο το γνωστό σε όλους *Καραγκιόζη*. Το είδος αυτό της λαϊκής ψυχαγωγίας είχε ολότελα ξεχωριστό χαρακτήρα κι εξέλιξη στη χώρα μας, όπως θα δούμε, λεπτομερώς, παρακάτω).

Από το 1870 κι έπειτα, παρουσιάζονται ήδη πολλοί και ποικίλοι κωμικοί θίασοι – του δυτικού και του ανατολικού κόσμου – οι οποίοι επισκέπτονταν την Αθήνα, και προετοίμασαν το έδαφος για τη δημιουργία του νεοελληνικού κουκλοθέατρου, με πρωταγωνιστική τη μορφή του Φασουλή. Το κουκλοθέατρο αυτό, λόγω των πολλών συγγενικών στοιχείων με τα καρναβάλια, πλάστηκε και εξελίχθηκε κάτω από την επιρροή των αποκριάτικων γιορτών της Αθήνας.

Η μορφή αυτή του θεάτρου είναι γέννημα του λαού, και γι' αυτό τα επεισόδια πηγάζουν από τη ζωή του λαού, και προορίζονται για τον ίδιο το λαό. Ο λαός, που εκπροσωπείται από το Φασουλή πολιτικοποιείται και αντιδρά, μέσα από τις παραστάσεις.

Αργότερα, εμφανίζεται ο κουκλοπαίχτης Μαριδάκης, που τελειοποίησε το ελληνικό κουκλοθέατρο. Οι δύο αντιπροσωπευτικοί τύποι, που δημιούργησε «**ο Φασουλής κι ο Περικλέτος**» άφησαν εποχή. Ο Περικλέτος μάλωνε αδιάκοπα με το Φασουλή και τον ξυλοκοπούσε. Ο Φασουλής ήταν πολύ άσχημος, μονόφθαλμος, με μεγάλη χοντρή μύτη. Τύπος πανούργος, πανέξυπνος και θυμόσοφος χρησιμοποιούσε τα προτερήματά του για να εξυπηρετεί καλούς σκοπούς. Είχε μουστάκι, φορούσε φέσι ψηλό, με μακριά φούντα. Στριφογυρνώντας γρήγορα το κεφάλι του, γύριζε ολόγυρά του κι η φούντα. Αυτό το έκανε όταν ήταν ευχαριστημένος. Ο Φασουλής είχε επικρατήσει σαν χαρακτηριστική φυσιογνωμία της εποχής εκείνης στο κουκλοθέατρο, κι αγαπήθηκε από το κοινό που το αποτελούσαν συνήθως μεγάλοι.¹⁰

Τον Μαριδάκη τον διαδέχτηκε ο μαθητής του **Χρήστος Κονιτσιώτης**. Ήταν προικισμένος με εξαιρετική φαντασία και ευφυΐα, και πολύ γρήγορα ξεπέρασε το δάσκαλό του. Η σημαντικότερη από τις αλλαγές, που επέφερε, στο χώρο του κουκλοθέατρου, ήταν η δημιουργία

⁹ ΑΛΚΗΣΤΙΣ, Κουκλο – θέατρο σκιών, Αθήνα 1992, σελ. 43.

¹⁰ ΒΕΛΛΙΩΤΗ ΜΑΡΙΑ, Οι κούκλες του Χρ. Κονιτσιώτη στη Συλλογή του Πελοποννησιακού Λαογραφικού Ιδρύματος, Δρώμενα ¾, 1984, σελ. 52.

αλλαγές, που επέφερε, στο χώρο του κουκλοθέατρου, ήταν η δημιουργία ενός δικού του τύπου, του «**Πασχάλη**». Ο τύπος αυτός ήταν πολύ κωμικός και διασκεδαστικός, κι αυτός αντικατέστησε τον Φασουλή του Μαριδάκη. Ο Πασχάλης, λοιπόν, του Κονιτσιώτη άφησε κι αυτός εποχή, καθώς ήταν ελάχιστα παραλλαγμένο αντίγραφο του Φασουλή: Ένας κουκλοήρωας, μονόφθαλμος, πανούργος, θυμόσοφος, που επικρατούσε στο τέλος κάθε ιστορίας, που παιζόταν στο κουκλοθέατρο.¹¹

Επίσης, το σπουδαιότερο, ο Κονιτσιώτης δημιουργεί δραματολόγιο στο νεοελληνικό κουκλοθέατρο και αφαιρεί τη βωμολοχία από τις παραστάσεις.

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά, που παρουσιάζονταν, οι κούκλες ή τα ανδρείκελα κατασκευάζονται: ως προς το κεφάλι και τα άνω άκρα (χέρια) από σκαλισμένο ξύλο, το δε σώμα γίνεται από κούφιο υφασμάτινο χώρο (για να μπαίνει η γροθιά του κουκλοπαίχτη). Το ζωντάνεμα και η τσιριχτή φωνή των Φασουλήδων δημιουργούνταν από έναν ή δύο καλλιτέχνες.

Η σκηνή του Φασουλή ήταν μικρή και ευμετάβολη, αλλά και με πλούσια σκηνικά αντικείμενα, φωτιζόμενα όλα από λάμπες πετρελαίου και αργότερα από λάμπες ηλεκτρισμού.

Οι παραστάσεις, πολλές φορές, πλαισιώνονταν από ζωντανή μουσική και ποικιλία ελληνικών και ευρωπαϊκών χορών, στους οποίους επιδίδονταν τα ίδια τα ανδρείκελα. Ακόμη, στις πανηγυρικές παραστάσεις καίγονταν και πυροτεχνήματα. Οι δε παραστάσεις διαφημίζονταν από το ντελάλη ή σε πινακίδες ή με έντυπα προγράμματα ή στις ανακοινώσεις των εφημερίδων.

Ο Φασουλής γεννήθηκε σε μία περίοδο, κατά την οποία ανθούσαν πολλά θεάματα μικρά και μεγάλα, με αποτέλεσμα να δεχτεί κάποιες επιρροές.

- Το κουκλοθέατρο του Φασουλή συνεργάστηκε με το θέατρο του Καραγκιόζη, γιατί είχε παρόμοια δομή με αυτό.
- Ο Φασουλής ανταγωνίζονταν και μιμούνταν το Μεγάλο θέατρο. Οι παραστάσεις του Φασουλή έδιναν την εντύπωση «προπαιδευτικού σχολείου» για το Μεγάλο θέατρο.
- Ο μεγάλος αντίπαλος του Φασουλή ήταν ο κινηματογράφος, ο οποίος προσέλκυε μεγάλο αριθμό θεατών.
- Το 1883, η εφημερίδα «Ο Ρωμηός» του Γ. Σουρή δανείστηκε ήρωες από το κουκλοθέατρο και έδωσε πλούσιους διαλόγους, οι οποίοι στη συνέχεια

¹¹ ΔΑΡΑΚΗ ΠΕΠΗ, Κουκλοθέατρο (Διασκεδάζει και διαπαιδαγωγεί), Gutenberg, Παιδαγωγική Σειρά, Αθήνα 1992, σελ.42.

συνέβαλαν στον εμπλουτισμό του δραματολογίου του θεατρικού Φασουλή.

Το θέατρο του Φασουλή παρουσίαζε δύο μορφές παραστάσεων. Στη μία μορφή ο Φασουλής εμφανίζονταν με παραστάσεις φτωχές και ευκαιριακές, ενώ στην άλλη οι παραστάσεις ήταν πλούσιες σε περιεχόμενο και εμφάνιση.

Η πρώτη ήταν η *αποκριάτικη* (εθιμοτυπική) περίοδος του Φασουλή. Κατά την περίοδο αυτή γεννήθηκε ο Φασουλής, ο οποίος χαρακτηρίζεται από τολμηρότητα και αισχρολογία. Γι' αυτό κατά καιρούς απαγορεύτηκε αυτό το θέαμα από την πολιτεία. Το περιορισμένο δραματολόγιο ήταν επηρεασμένο κυρίως από τα αποκριάτικα δρώμενα και την πολιτική επικαιρότητα. Οι κουκλοπαίχτες ήταν ευκαιριακοί και κερδοσκόποι με μονοθεματικά αυτοσχέδια έργα. Χώροι παραστάσεων ήταν οι δρόμοι και οι πλατείες της Αθήνας με θεατές τα ευκαιριακά αποκριάτικα πλήθη.

Η αποκριάτικη περίοδος ήκμασε στη δεκαετία του «1880 – 1900» και αναβίωσε στη δεκαετία του «1930 – 1940». Η περίοδος αυτή προηγείται κατά μία δεκαετία από εκείνη της θεατρικής.

Η δεύτερη ήταν η «*θεατρική περίοδος*», κατά την οποία δίνονταν παραστάσεις όλο το χρόνο, αλλά προπαντός τους ζεστούς μήνες. Κατά την περίοδο αυτή εμφανίζονται οι επώνυμοι ανδρικοελοπαίχτες, παρουσιάζεται πλούσιο δραματολόγιο, οι παραστάσεις γίνονται πιο θεαματικές και δίνονται σε πολλούς χώρους εντός και εκτός της περιοχής των Αθηνών. Οι επώνυμοι ανδρικοελοπαίχτες είναι πάνω από τριάντα.

Οι κουκλοπαίχτες Δ. Μαριδάκης και Χ. Κονιτσιώτης, καθώς και άλλοι έγιναν οι μεγαλύτεροι εισοδηματίες των θεαμάτων της εποχής. Η Θεατρική στέγη των ανδρικοελοπαίχτων δεν ήταν μόνιμη. Έτσι, δίνονταν παραστάσεις σε χώρους, όπως οι δρόμοι, οι πλατείες, οι κλειστές μάντρες, τα ζυθοπωλεία, τα καφενεία και οι κήποι, όπου μεταξύ της απόλαυσης κάποιου καφέ ή γλυκού ή αναψυκτικού, διασκέδαζαν συγχρόνως και με το θέαμα των ανδρικόελων.

Επίσης, παραστάσεις δίνονταν μέσα σε ειδικές αίθουσες και κέντρα, καθώς και στα θέατρα που ήταν προορισμένα για ζωντανούς ηθοποιούς. Δεν είχαν μόνιμη στέγη και γύριζαν από στέκι σε στέκι, όπου τους καλούσαν για να δώσουν παραστάσεις.

Κείμενα, ειδικά για το θέατρο του Φασουλή, δεν γράφτηκαν και για αυτόν ακριβώς το λόγο οι ανδρικοελοπαίχτες αυτοσχεδίαζαν πάνω σε καμβάδες βασισμένους σε έργα γνωστών ευρωπαίων και ελληνικών θεατρικών ή μη συγγραφέων. Οι περισσότερες παραστάσεις χαρακτηρίζονταν ως **κωμωδίες**. Υπήρχαν, βέβαια, και παραστάσεις *κωμικοτραγικού ή τραγικού περιεχομένου*.

Οι παραστάσεις του θεάτρου ανδρείκελων προκάλεσαν ποικίλες αντιδράσεις. Αρχικά, αυτό το είδος θεάματος αγαπήθηκε από το λαό, ενώ δεν έγινε αποδεκτό από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα και απαγορεύτηκε από την πολιτεία. Στην πορεία, εξελίχθηκε σταδιακά και αναγνωρίστηκε από την πολιτεία ως «*αυτοφυής λαϊκή κωμωδία*». Έτσι, άρχισε να διασκεδάζει όλα τα κοινωνικά στρώματα της Ελλάδας και όλες τις ηλικίες.

Το 1928, ο Κονιτσιώτης πεθαίνει. Ο θάνατος, λοιπόν, του Κονιτσιώτη, αλλά και η άνοδος του κινηματογράφου σημείωσαν και την πτώση του νεοελληνικού κουκλοθέατρου (Φασουλή), για μεγάλους.

Συμπερασματικά, ο Φασουλής ήταν μία **μικρογραφία ενός ολόκληρου κόσμου**, με τις εξυπνάδες του και τις βλακείες του, την αγαθότητά του και την κακία του, την εντιμότητα και την ατιμία του, την απληστία και την αφιλοκέρδεια του, τους πλούσιους ξυλοδαρμούς (σε κάθε παράσταση) και τη σάτιρα (των κοινωνικών τάξεων και των ηθών). Μ' όλα αυτά, σκόρπιζε γέλιο, ξεκούραζε το λαό και χάριζε ένα μοναδικό θέαμα στα παιδιά.

Επιπλέον, το θέαμα του Φασουλή ήταν φθινό και, επομένως, προσιτό στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα.

Η μεγάλη ακμή του νεοελληνικού κουκλοθέατρου οφείλονταν στον ανδρικοελοπαίχτη Χρ. Κονιτσιώτη, και με το τέλος της ζωής του ήρθε και το τέλος του Φασουλή. Η νέα τέχνη του κινηματογράφου μπορεί να έφερε την παρακμή του νεοελληνικού κουκλοθέατρου (Φασουλή), συντέλεσε, όμως, στην μετεξέλιξη του Φασουλή σε θέαμα κατ' εξοχήν παιδικό.¹²

¹² ΜΑΓΟΥΛΙΩΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, Ιστορία Κουκλοθέατρου, (Πανεπιστημιακές Σημειώσεις), Βόλος, 2000, σελ. 103 – 107.

1.3 Ο Φασουλής ή ο Φασούλης (για παιδιά).

Κατά το δεύτερο ήμισυ του 19^{ου} αιώνα, έκαναν για πρώτη φορά την εμφάνισή τους κάποια έντυπα, για παιδιά. Τα λίγα αυτά – όσον αφορά τον αριθμό – έντυπα περιελάμβαναν καταχωρήσεις, σχετικά με την *ψυχαγωγία των παιδιών*, γενικά.

Ο Βέλγος συγγραφέας *Lemonnier*, επίσης το 19^ο αιώνα, υποστηρίζει πως οι κούκλες των παιδιών υπήρξαν για αυτά αντικείμενο μεγαλύτερης λατρείας από κάθε άλλη εποχή, σε τέτοιο βαθμό που τις μεταχειρίζονταν ως είδωλα. Ακόμη, ο συγγραφέας κάνει μία παρουσίαση πολλών ειδών κούκλας της περιόδου αυτής για τη διασκέδαση – ψυχαγωγία των παιδιών, χωρίς να παραλείπει το θέατρο νευρόσπαστων και Καραγκιόζη.

Λίγο αργότερα, το 1883, η **Αικατερίνη Λασκαρίδου** – Ελληνίδα παιδαγωγός – ισχυρίζεται ότι τα παιδιά δεν μπορούν να διασκεδάσουν όπως οι μεγάλοι, και προτείνει δε το παιχνίδι ως μέσο ψυχαγωγίας. Υποστηρίζει, λοιπόν, ότι στο παιχνίδι το παιδί παραδίδεται ολόψυχα. Έτσι, κάνει μία αναφορά στα υπάρχοντα, για την εποχή εκείνη, παιχνίδια – μέσα διασκέδασης (για παιδιά), που χρησιμοποιούν οι λαοί της Δύσης. Μεταξύ των άλλων είναι και τα: «θέατρα των νευροσπαστων (*Marionettes*)... εν αις παρίστανται τα διάφορα παραμύθια, αλλά και μικρά ηθικά δράματα δια την παιδικήν ηλικίαν διεσκευασμένα...». Τέτοια θέατρα νευροσπαστων, όπως αναφέρει η ίδια, είναι αυτό του *Guignol*, σαν τον δικό μας «αποκριάτικο, ελεεινής παρωδίας», γιατί οι εμψυχωτές των κουκλών μας, χρησιμοποιούν «χυδαία γλώσσα, ύβρεις, διαπληκτισμούς και ιδίως πολλά ξυλοκοπήματα». Όλα αυτά είναι ακατανόητα και επιβλαβή, για τα παιδιά. Τέλος, η συγγραφέας – παιδαγωγός προτείνει – για τον δικό μας (ελληνικό) “*Guignol*” να αναπαριστά υποθέσεις, που αρμόζουν στα παιδιά.

Επί χρόνια - πριν το 1900 και για μερικές δεκαετίες μετά - ο συγγραφέας **Γρ. Ξενόπουλος**, μέσα από τον τύπο, με πολλά ψευδώνυμα παρουσίαζε διάφορες δημοσιεύσεις, με θέματα: γνώσεις, παιχνίδια, διηγήματα, ιστορίες, παραμύθια, διασκευές. Έτσι, εμφύτευε του σπόρο του παιδικού κουκλοθέατρου, καθώς είχε ήδη παρατηρηθεί ότι το κουκλοθέατρο άρεσε πολύ στα μικρά παιδιά, παρόλες ακόμη τις αισχρολογίες, που ακούγονταν κατά τη διάρκεια των παραστάσεων.

Αρχικά, ο Ξενόπουλος παρουσίασε – μέσα από το περιοδικό ‘*Η Διάπλασις Των Παίδων*’ – έναν ωραίο τρόπο κατασκευής κουκλών. Οι κούκλες θεωρούνται, από τους παιδαγωγούς, ως μέσα εκπλήρωσης πολλών επιθυμιών. Το κάθε παιδί έχει την ικανότητα να μεταβάλλει με τη φαντασία του τα διάφορα αντικείμενα, και το ρόλο της κούκλας μπορεί να παίξει οποιοδήποτε αντικείμενο. Μ’ αυτό τον τρόπο, το παιδί

ικανοποιείται πολλές φορές και με την πιο ακατέργαστη κούκλα. Η κούκλα, λοιπόν, δικαιώνεται μόνο όταν προσθέτει κάτι στη φύση, επιλεκτικά, αφαιρετικά ή γελοιογραφικά. Μερικές από τις πιο εντυπωσιακές κούκλες είναι ακριβώς οι πιο ακατέργαστες, οι λιγότερο νατουραλιστικές. Μάλλον αυτά είχε υπόψη του ο Ξενόπουλος, και θέλησε να διασκεδάσει τα παιδιά με τις κατασκευές των κούκλων του. Έτσι, πρότεινε να κατασκευαστούν κούκλες από πατάτες, προσθέτοντας μάτια, μύτη και στόμα, χέρια και πόδια ξύλινα, ακόμη και ρούχα.

Έπειτα, το 1907, ανακάλυψε πως στην Αθήνα υπάρχει θέατρο για παιδιά, δηλαδή το κουκλοθέατρο της Δεξαμενής, αυτό του Κονιτσιώτη. Αυτό, λοιπόν, το μικρό θεατράκι των ανδρείκελων του Κονιτσιώτη ήταν λίγο μεγαλύτερο από παιχνίδι, και το ακροατήριο αποτελούνταν σχεδόν αποκλειστικά από παιδιά, και μάλιστα τα περισσότερα από αυτά ήταν νήπια.

Παρόλα αυτά, ο Ξενόπουλος επισήμανε και κάποια αρνητικά στοιχεία. Δηλαδή, στο κουκλοθέατρο της περιοχής Δεξαμενής δεν μπορούν να πάνε παιδιά, παρά μόνο αυτά της γειτονιάς της. Επίσης, ανασταλτικό στοιχείο είναι το να δίνονται παραστάσεις τη νύχτα: *«Τα παιδιά που πηγαίνουν (εκεί), χάνουν τα καημένα τον ύπνο των. Και το γέλιο τρέφει το παιδί, αλλά ο ύπνος, νομίζω, το τρέφει περισσότερο. Δι' αυτό δεν είδα με όλην μου την ευχαρίστησιν το θέατρον των ανδρείκέλων γεμάτον από παιδιά και από νήπια. Αλλά, πάλιν, τα είδα εκεί με πολύ περισσοτέραν ευχαρίστησιν, παρά με όσην τα βλέπω συχνά εις άλλα θεάματα... Τουλάχιστον ο Πασχάλης έινε έξυπνος και σεμνός. Εις πόσα άλλα θέατρα τα παιδιά δεν δηλητηριάζονται με κουταμάρες και ανηθικότητες!...»*, τονίζει χαρακτηριστικά ο Ξενόπουλος.

Ένα χρόνο αργότερα, στις 25 Σεπτεμβρίου 1908, σε άρθρο του ο **Ζ. Παπαντωνίου** προτείνει προσωπικά στον κουκλοπαίχτη Κονιτσιώτη, τον οποίο θεωρεί ως μεγάλη μορφή του Ελληνικού πνεύματος: **«και του μόνου Φασουλή του κόσμου όλου..., ημπορούσε (ακόμη ο Κονιτσιώτης) να κατεβαίνει εις τους δημοσίους κήπους την ημέραν και να μένη ολιγότερον εις την δεξαμενή την νύκτα, όταν τα δύστυχα παιδιά νυστάζουν πριν προφθάσουν να γελάσουν...»**.

Δυστυχώς, για την Αθήνα, ο κουκλοπαίχτης Κονιτσιώτης δεν ανταποκρίθηκε στην πρόταση αυτή του Παπαντωνίου, δηλαδή στη διασκέδαση των μικρών Αθηναίων. Δεν έγινε γνωστό που οφείλονταν η μη πραγματοποίηση του παιδικού κουκλοθέατρου από αυτόν τον καλλιτέχνη.¹³

Μετά το θάνατο του Χρ. Κονιτσιώτη, εμφανίζεται, το 1931, το **κουκλοθέατρο του Γεωργίου Ρώτα**, που η κουκλοθεατρική σταδιοδρομία του συνδέθηκε με έναν τομέα πολιτιστικής

¹³ **ΜΑΓΟΥΛΙΩΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ**, Ιστορία του Νεοελληνικού Κουκλοθέατρου, (Διδακτορική Διατριβή), Αθήνα 1997, σελ 360 – 364.

δραστηριότητας του Δήμου της Αθήνας. Το 1938 ο Δήμος ιδρύει το Κέντρο Νεότητας, που από τα πρώτα του ακόμα βήματα κι ανάμεσα στα άλλα παιδικά θεάματα – κινηματογράφο, παιδικό θέατρο – είχε και κουκλοθέατρο. Κι αυτό γιατί ο πρώτος διευθυντής του και διευθυντής παράλληλα της Μαρασλείου Παιδαγωγικής Ακαδημίας, Γεώργιος Ζομπανάκης, που του είχε ανατεθεί η οργάνωση του Κέντρου Νεότητας του Δήμου (σκοπός του ήταν να ψυχαγωγεί και να διαπαιδαγωγεί με διάφορες δραστηριότητες τους νέους της Αθήνας) έκρινε ότι το κουκλοθέατρο ήταν, από άποψη ψυχαγωγική και παιδαγωγική, πάρα πολύ κατάλληλο και αναγκαίο για τα παιδιά.

Για το σκοπό αυτό είχε αρχικά χρησιμοποιηθεί το κουκλοθέατρο του Ρώτα «ο Φασούλης κι ο Ρεβύθης», που ήταν και το μοναδικό τότε στην Αθήνα. Κι όπως αναφέρει ο Κ. Κατσαράς στο βιβλίο του «Δώστε χαρά στα παιδιά μας», «στον Ρώτα οφείλει το ελληνικό κουκλοθέατρο τον όρο ‘κουκλοθέατρο’, που άρεσε και διατηρείται μέχρι σήμερα...».

Ο Ρώτας ήταν ένα πολύπλευρο ταλέντο. Έφτιαχνε τις μικρές κωμωδίες, που αποτελούσαν το ρεπερτόριό του, έκανε με επιτυχία όλες τις φωνές – είχε μεγάλη μιμητική ευχέρεια στις διάφορες φωνές – και τραγουδούσε με ωραία φωνή μπάσου. Μόνος του έφτιαχνε και τις κούκλες. Έργο δικό του και δημιούργημά του ήταν η καλοκάγαθη, μισοαστεία, μισομελαγχολική και πολύ εκφραστική κούκλα του ‘Φασουλή’, που ο Ρώτας είχε φτιάξει, πιθανότατα με μοντέλο τον εαυτό του. Ο Ρώτας, μεταθέτοντας έναν τόνο μετονομάζει τον ‘Φασουλή’ του Μαριδάκη σε ‘Φασούλη’, που στην εποχή του εξελίχθηκε σε χαρακτηριστική κουκλοθεατρική φυσιογνωμία. Ο ‘Φασούλης’ ήταν ένας τύπος κωμικού πολύ έξυπνου. Έκανε πολλές ζαβολιές και μικροκατεργαριές, αλλά πάντα για να βοηθήσει τους συνανθρώπους του. Ξυλοκοπούσε τον συμπαίκτη του ‘Ρεβύθη’ σε κάθε αφορμή που του έδινε. Ο Φασούλης του Ρώτα φορούσε κι αυτός φέσι και στριφογύριζε γρήγορα ολόκληρος, μαζί με τη φούντα του, ανάλογα με την πλοκή και τη δράση του έργου, και τις ψυχικές καταστάσεις του προσώπου που παρίστανε. Και, οι ιστορίες ήταν παρμένες από την καθημερινή ζωή και γραμμένες στο πατροπαράδοτο στυλ του Φασουλή, με χοντρό γέλιο – κατάλληλο, βέβαια, για παιδιά – πολύ ξύλο, αλλά και κάποιο διδακτικό περιεχόμενο.¹⁴

Ο Φασουλής, στην πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, έγινε αγαπημένη ανάμνηση στην ζωή των παιδιών, πράγμα το οποίο οφειλόταν κατά ένα μέρος και στη λογοτεχνία. Αυτό άρχισε από μερικούς ανθρώπους της Ελληνικής Λογοτεχνίας, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα όταν

¹⁴ ΔΑΡΑΚΗ ΠΕΠΗ. Κουκλοθέατρο (Διασκεδάζει και διαπαιδαγωγεί), Gutenberg, Παιδαγωγική Σειρά, Αθήνα 1992, σελ.42 - 45.

αντιλήφθηκαν το μέγεθος της προσφοράς του κουκλοθέατρου στα παιδιά. Γιατί το κουκλοθέατρο εξέφραζε τη βιοπάλη και τη διασκέδαση των παιδιών. Ο Γρηγόριος Ξενόπουλος «ως λογοτέχνης» με τα πολλά του ψευδώνυμα πρέπει να θεωρηθεί ως «ο πατέρας» της γέννησης του παιδικού Κουκλοθέατρου (Φασουλή). Γιατί μέσα από το περιοδικό «**Η Διάπλασις των παιδων**» προσπάθησε να ενσπείρει τον «παιδικό Φασουλή», σχεδόν, παράλληλα με τον αναδυόμενο «Φασουλή για μεγάλους».

Τον πρώτο σπόρο εμφύτευσε με τις διασκευές – ιστορίες (γενικά), οι οποίες διακρίνονται για τους πλούσιους διαλόγους. Τα έργα αυτά έχουν πρωταγωνιστή τον «**Φασουλάκη**», «γιο» του Φασουλή. Όλα τα μικρά επεισόδια είναι εικονογραφημένα και παρουσιάζουν το Φασουλάκη ντυμένο με τον εκάστοτε ήρωα ή στα άσπρα: παντελόνι, μπλούζα και τραχηλιά, με πολλά και μεγάλα άσπρα κουμπιά ή φούντες, ένα κοστούμι στυλ Πιερότου, συμπληρώνοντας τη στολή του με το μεγάλο σκούφο από τον οποίο κρέμεται μία φούντα, και ο οποίος θυμίζει λίγο εκείνον (του) Φασουλή. Το πρόσωπο του Φασουλάκη παρουσιάζει παιδική μορφή, και δεν διακρίνονται τα έντονα χαρακτηριστικά του πατέρα του (Φασουλή). Τα έργα αυτά είναι μικρά αναγνώσματα για μικρά παιδιά.

Αυτές οι διασκευές – ιστορίες (γενικά) διακρίνονται για τους πλούσιους διαλόγους και τις περιπέτειες, ώστε να μπορούν άνετα να χρησιμοποιηθούν σε θεατρικές και κουκλοθεατρικές παραστάσεις. Στις περισσότερες από αυτές πρωταγωνιστής είναι ο Φασουλάκης, που όπως λέει ο Ξενόπουλος ήταν γιος του Φασουλή. Κάποιοι από τους τίτλους των έργων του παιδικού Φασουλή είναι οι εξής: «Στο μεγάλο πανηγύρι», «Ο Φασουλάκης εις το σχολείον», «Ο Φασουλάκης Ροβινσών», «Ο Φασουλάκης Δον Κιχώτης».

Ο Ξενόπουλος παρακολουθούσε την πορεία του κουκλοθέατρου (για μεγάλους) και, όταν αυτό διένυε την καλύτερη περίοδο, προσπάθησε για δεύτερη φορά να εμφυτεύσει κάτι που θα έφερνε άμεσα αποτελέσματα στο χώρο του παιδικού κουκλοθέατρου. Η προσπάθεια αυτή είναι μικρά αυτοτελή παιδικά κουκλοθεατρικά έργα του: «Κωμικοί διάλογοι διά παιδικόν θέατρον νευροσπάστων, καμωμένοι όπως το θέατρον του Φασουλή – Πασχάλη». Τα έργα αυτά είναι παιδικά, όπως και ο ίδιος τα χαρακτηρίζει, γιατί το περιεχόμενο κάθε έργου εκτείνεται σε λιγότερο από μία σελίδα, έχει σύντομους διαλόγους και χρησιμοποιεί δύο μόνο πρόσωπα, (ενώ μόνο σε ένα έργο τα πρόσωπα είναι τέσσερα). Έτσι, με αυτά τα πρώτα στοιχεία δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να παρακολουθήσουν τα έργα αυτά, ακόμη και να τα παίξουν.

Επιπλέον, τα λίγα έργα που βρέθηκαν και που διατηρούν αρκετά γνωρίσματα του παλαιού Φασουλή – Πασχάλη είναι αυτά που

έγραψε ο Γ. Ρώτας, και τα εξέδωσε σε μικρά φυλλάδια.¹⁵ Είναι όλα σχεδόν κωμωδίες και πρωτοπαίχτηκαν στο «θεατράκι των Παιδιών» στην Αθήνα ή μεταδόθηκαν από το Ραδιοφωνικό Σταθμό Αθηνών. Τα έργα είναι μονόπρακτα ή δύο πράξεων, γεμάτα δράση, πλοκή και προκαλούν το γέλιο, αλλά σε κάποια σημεία και τη συγκίνηση. Ακόμη, διακρίνονται από: απρόβλεπτα γεγονότα, ξυλοδαρμούς και επέμβαση της αστυνομίας.

Ορισμένοι, επίσης, τίτλοι έργων, με πρωταγωνιστή τον Πασχάλη, είναι οι εξής: «Ο παλληκαράς Πασχάλης», «Η αρρώστια του Πασχάλη», «Ο χαλβάς του Πασχάλη», «Ο Πασχάλης και ο ζαχαροπλάστης», «Ο Πασχάλης και ο τσαγκάρης του», «Το κατόρθωμα του Πασχάλη», «Η ορθογραφία του Πασχάλη».¹⁶

Το 1932, οι τελειόφοιτες παιδαγωγοί του **Αρσακείου Διδασκαλείου** έγραψαν και έπαιξαν μερικά έργα, όπου ο πρωταγωνιστής Φασουλής είναι δίκαιος, καλός, χαρούμενος, και παρουσιάζεται σε ηλικία παιδιού. Το μικρό περιεχόμενο των έργων τους δεν μπορεί να χαρακτηριστεί – γενικά – από μεγάλη πλοκή ή δράση, και ούτε είναι τόσο εύθυμο, όπως του Γρ. Ξενόπουλου ή του Γ. Ρώτα. Αλλά, αξίζει να σημειωθεί ότι, επίσης, κάποια κουκλοθεατρικά έργα είναι γραμμένα από τις τελειόφοιτες του Αρσακείου.

Η ιδέα για αυτές τις παραστάσεις για παιδιά, οι οποίες ήταν δοκιμαστικές, ανήκει στην **Άννη Γ. Γιαννοπούλου**, καθηγήτρια των παιδαγωγικών του Αρσακείου Αθηνών. Έτσι, η πραγματοποίηση αυτού του παιδικού κουκλοθέατρου Φασουλή, έγινε χάρη στους τελειοφοίτους του διδασκαλείου και στα παιδιά του Αρσακείου.

Στο βιβλίο της, η Άννη Γιαννοπούλου παρουσιάζει μια αξιολογή, ολοκληρωμένη εργασία για το παιδικό κουκλοθέατρο. Στην εισαγωγή της, η παιδαγωγός τονίζει: *«Δεν λησμονώ τον αθών και άδολον γέλωτα, τας ενθουσιαστικάς φωνάς και την πηγαίαν χαράν των τακτικών θαμώνων του παιδικού κουκλοθέατρου του κήπου του Λουξεμβούργου των Παρισίων, αλλ' ούτε και την υπερηφάνειαν, μεθ' ής η Mme Rouque...επεδείκνυεν εις τους σπουδαστάς της Παιδαγωγικής της Σορβώνης την κομψήν σκηνήν του νηπιαγωγικού κουκλοθέατρου της...(αλλά και την)... ευεργετικήν επίδρασιν της χαράς επί την ψυχοφυσικήν ανάπτυξιν των νηπίων...»*.

Επίσης, τονίζει ότι το γέλιο ανακουφίζει ακαριαία το νευρικό σύστημα των μικρών παιδιών, επισπεύδει τις φυσιολογικές λειτουργίες, της αναπνοής, της πέψης, της κυκλοφορίας, αυξάνει την έκκριση των αδένων, τονώνει τη θέληση, ενισχύει την αντοχή και ζωτικότητα τους, τα

¹⁵ **ΡΩΤΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ**, Κουκλοθέατρο, ο Φασούλης κι ο Ρεβίθης, τεύχη 2, τόμος α'. Ομπάλωματης, Αθήνα Ιούλιος 1943 (σελ. 14, δύο έργα). Τόμος β'. Ο Φασούλης... είναι για ταξίδι, Αθήνα Αυγ. 1943 9σελ. 14, δύο έργα).

¹⁶ **ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ**, (Στο χώρο της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους), Μαγουλιώτης Απ.: «Ο Γρηγόριος Ξενόπουλος ως πατέρας του παιδικού νεοελληνικού κουκλοθέατρου», Χειμώνας 2001, Τόμος 4, σελ. 279 – 282.

προετοιμάζει για την οργάνωση των συνηθισμένων σχολικών γιορτών. Τότε, έχοντας, ως πρότυπο, τις παραπάνω παραστάσεις στην Ευρώπη, σκέφτηκε να εφαρμόσει κάτι ανάλογο, και να πραγματοποιήσει μια δοκιμαστική παράσταση κουκλοθέατρου και στην Ελλάδα.

Έτσι, η σκέψη αυτή της Άννης Γιαννοπούλου μελετήθηκε προσεκτικά και σφαιρικά, πριν την υλοποίησή της. Τα κουκλοθεατρικά έργα που γράφτηκαν παρουσίαζαν πολλά αξιόλογα παιδαγωγικά στοιχεία, εκτός από ψυχαγωγικά.

Και, κάποιες από τις αντιδράσεις των παιδιών, μετά την πραγματοποίηση της δοκιμαστικής παράστασης είναι οι εξής:

« - Αχ! Πώς εγέλασα, Θεέ μου!...

- Τι ωραία! Είδα και εγώ μία παράσταση Φασουλή...

- Αχ! Να είσατε 'κει να βλέπατε...τον Φασουλή, που τραγουδούσε, που χοροπηδούσε, χόρευε και ένα σωρό άλλα αστεία...

- Ο Κορ Φασουλής μας έκανε πολλά διδακτικά παιχνίδια... Ήταν μια πολύ ωραία γιορτή, που θα τη θυμάμαι και όταν μεγαλώσω.

- Εμένα ο Φασουλής μου άρεσε πάρα πολύ, ήταν αστείος και γελάσαμε λίγο και θα ήθελα πολύ να ξαναερχόταν...

- ...και όταν μας είπαν, ότι ετελείωσε, ελυπηθήκαμε πολύ... ».¹⁷

Τα χρόνια περνούν. Η πατρίδα, μετά τη δύσκολη περίοδο της Κατοχής, ελευθερώνεται. Η ηλικία, όμως, και οι ταλαιπωρίες της Κατοχής έχουν κουράσει πολύ το Ρώτα. Το κουκλοθέατρο δεν ανανεώνεται. Τα σκηνικά του είναι άθλια. Πολλές φορές ο γερασμένος πια παίκτης του «Φασούλη και Ρεβύθη» ξεχνάει και τα λόγια του και βοηθιέται από συγγενικά πρόσωπα, άσχετα σχεδόν με το κουκλοθέατρο. Έτσι, το Κέντρο Νεότητας αναγκάζεται, με μεγάλη του λύπη, να μην τον χρησιμοποιήσει πια. Πρέπει να ήταν τότε 65 περίπου χρονών. Πέθανε το 1975, σε ηλικία 100 περίπου χρονών.

Ο «Μπάρμπα – Μυτούσης» - ο οποίος είχε κάνει ήδη την εμφάνισή του – συνεχίζει να πραγματοποιεί τις παραστάσεις του. Αργότερα, στις ψυχαγωγικές εκδηλώσεις προστίθεται και ο *Καραγκιόζης*. Κάποια στιγμή, δημιουργείται το Κουκλοθέατρο του Κέντρου Νεότητας, όπου παίζονται διάφορα έργα. Ο διάσημος Φασουλής ή Φασούλης, όμως, έχει ήδη φύγει.¹⁸

Επιπλέον, στη δεκαετία του 1960, η *Αντιγόνη Μεταξά*, γνωστή ως *Θεία Λένα*, έγραψε κουκλοθεατρικά έργα που τα παρουσίασε στο ραδιόφωνο, σε δίσκους και στο περιοδικό «*Η εφημεριδούλα της θείας Λένας*». Οι προσιτές πηγές μας πληροφορούν πως στα έργα αυτά οι πρωταγωνιστές τους, ο «Φασουλής και ο Περικλής», είναι απλοί

¹⁷ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ Γ. ΑΝΝΗ, Το Παιδαγωγικόν Κουκλοθέατρον, Η Σημασία, Τα Μέσα Και Η Εφαρμογή Αυτού, Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου Α.Ε., Αθήνα 1933, σελ. 7, 8,12, 14.

¹⁸ ΔΑΡΑΚΗ ΠΕΠΗ, Κουκλοθέατρο (Διασκεδάξει Και Διαπαιδαγωγεί), Gutenberg, Παιδαγωγική Σειρά, Αθήνα 1992, σελ. 46, 47.

κωμικοί χαρακτήρες, παρουσιάζουν κωμωδίες, αινίγματα, αστεία και ψέματα για να «διασκεδάσουν τους φίλους τα παιδιά». Η μορφή της εφημερίδας «Ο Ρωμηός» του Γ. Σουρή πρέπει να επηρέασε τη Θεία Λένα, να γράψει τους διαλόγους των έργων της σε λιτούς στίχους και σε ομοιοκαταληξία. Το περιεχόμενο έχει δεχτεί επιρροές και από τα έργα του Γ. Ρώτα, και του Καραγκιόζη.¹⁹

Η γνωστή *Ελένη Θεοχάρη – Περάκη* στο βιβλίο της χρησιμοποιεί στα έργα της τον «Φασουλή», ως «*Εισηγητή*» ή «*Ντελάλη*», ενώ δεν βρέθηκε κανένα έργο της, που να παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο ο «Φασουλής».

Τέλος, η νηπιαγωγός *Ειρήνη Γενειατάκη – Αρβανιτίδου* στο βιβλίο της παρουσιάζει στα έργα της, το «Φασουλή», ως κουκλοήρωα, σε πρωταγωνιστικούς και μη ρόλους, μόνο κατ' όνομα, απογυμνωμένο, όμως, από τα γνωστά χαρακτηριστικά του παλαιού ή του πρωτογενούς «Φασουλή».²⁰

Άλλα σύγχρονα κουκλοθέατρα, που αντικατέστησαν τον Φασουλή, δημιουργήθηκαν τα τελευταία χρόνια κι αξίζει να αναφερθούν είναι το κουκλοθέατρο της «*Μικρής Σκηνής*», οι *Μαριονέτες του Αποστολίδη*, το *Αντικειμενοθέατρο «Καλημέρα»* της Ευγενίας Φακίνου.²¹

Σήμερα, ό,τι έχει απομείνει από την κούκλα του Φασουλή είναι μια απλή κούκλα, με σκούφο, η οποία εμφανίζεται συνήθως στην αρχή μιας κουκλοθεατρικής παράστασης - για μικρά παιδιά, βέβαια - η οποία αναγγέλει το έργο, που θα παιχτεί, στη συνέχεια. Ή εμφανίζεται κατά τη διάρκεια του κουκλοθεατρικού έργου, για την επίλυση διάφορων προβλημάτων.

¹⁹ «**ΤΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΝΑΣ**», σε δίσκους (κασέτες), επιμέλεια Κ. Κροντηρά Made in Greece, αρ. δίσκων 11, 12.

²⁰ **ΜΑΓΟΥΛΙΩΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ**, *Ιστορία Κουκλοθέατρου*, (Πανεπιστημιακές Σημειώσεις), Βόλος, 2000, σελ. 109.

²¹ **ΔΑΡΑΚΗ ΠΕΠΗ**, *Κουκλοθέατρο (Διασκεδάσει Και Διαπαιδαγωγή)*, Gutenberg, Παιδαγωγική Σειρά, Αθήνα 1992, σελ. 53 – 58.

2. Ο ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ (ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΙΩΝ):

2.1 Ιστορική αναδρομή του θεάτρου σκιών, και ο Καραγκιόζης.

Οι κούκλες σκιάς ή Θέατρο σκιών – για τα ελληνικά δεδομένα είναι ο **Καραγκιόζης**. Όπως είναι γνωστό, πρόκειται για επίπεδες κούκλες, ασπρόμαυρες ή έγχρωμες, διάτρητες ή συμπαγείς, που κατασκευάζονται από χαρτί, δέρμα, ύφασμα, λεπτό ξύλο, και τελευταία από πλαστικό και ζελατίνες.

Στην Ελλάδα, λοιπόν, το Θέατρο Σκιών, με πρωταγωνιστή τον Καραγκιόζη, χρησιμοποιεί τις επίπεδες νευρόσπαστες κούκλες, οι οποίες στηρίζονται και κινούνται με ειδικές μεταλλικές βέργες (σούστες). Η κούκλα κατασκευάζεται από δέρμα, ξύλο ή ακόμη και χαρτόνια, για αυτό και πολλές φορές τις ονομάζουν «χάρτινες κούκλες ή χάρτινα ανδρείκελα», ενώ κατά τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιούνται και οι πλαστικές επιφάνειες (PVC). Τέλος, το θέαμα που απολαμβάνουν οι θεατές είναι οι σκιές των κούκλων, οι οποίες πέφτουν πάνω σε μια λευκή ημιδιαφανή τεντωμένη οθόνη, που λέγεται «Μπερντές». Οι σκιές αυτές δημιουργούνται από το φως που τοποθετείται πίσω από τις κούκλες. Στο πίσω μέρος του Μπερντέ, δεξιά κι αριστερά του (τις περισσότερες φορές) τοποθετούνται δύο σκηνικά. Το ένα παρουσιάζει το σπίτι (παράγκα) του Καραγκιόζη, και το άλλο είναι το μεγαλόπρεπο σαράι του πασά. Σκηνογραφικά, τα θέατρα αυτά κάλυπταν μικρές διαστάσεις, και για αυτό το λόγο αποκαλούνταν και «Θεατρίδια».²²

Ο Καραγκιόζης είναι πάντα πρωταγωνιστής σε όλα τα έργα του Ελληνικού θεάτρου σκιών, γι' αυτό και καθιερώθηκε το θέαμα αυτό να αποκαλείται το θέατρο του «Καραγκιόζη». Οι ήρωες του μπερντέ, καθώς και ο πρωταγωνιστής του ο Καραγκιόζης, σε όλα τα έργα και τους ρόλους που παίζουν δεν αλλάζουν τα ονόματα και τους τύπους τους. Κάποτε, τον Καραγκιοζοπαίχτη Μόλλα, τον ονόμαζαν και «Πιπίνο». Το όνομα Πιπίνος ίσως να άρεσε πολύ στους θεατές και, επειδή είναι εύκολο και εύηχο, το χρησιμοποιούν ακόμη και σήμερα μικρά παιδιά – θεατές. Ο Πιπίνος μελοποιήθηκε σε τραγούδι, το οποίο τραγουδούν τα παιδιά γενικά στο κουκλοθέατρο. Μ' αυτό τον τρόπο, τα παιδιά προκαλούν τον Πιπίνο – παρουσιαστή του κουκλοθέατρου να κάνει αρχή στην επικείμενη παράσταση. Το τραγουδάκι λέει: «*Έλα Πιπίνο*

*Να τραγουδήσουμε
Και να γελάσουμε».*

²² ΜΑΓΟΥΛΙΩΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, Ιστορία Κουκλοθέατρου, (Πανεπιστημιακές Σημειώσεις), Βόλος, 2000, σελ. 111.

Εκτός από την Ελλάδα, το Θέατρο Σκιών διέγραψε πλούσια ιστορική πορεία, και αναδείχτηκε σε αξιόλογη τέχνη. Κάποιες χώρες, όπως η Ινδία, η Ινδονησία, η Ταϊλάνδη, η Κίνα, η Γαλλία, η Τουρκία, η Ρουμανία, και πολλές άλλες, έπλασαν η καθεμία χωριστά τη δική της μορφή θεάτρου σκιών.

Έτσι, στην *Ινδία*, σκιές πρωτοσυναντώνται τον 6^ο αιώνα, και αργότερα τον 11^ο αιώνα. Οι φιγούρες του θεάτρου σκιών κατασκευάζονταν από τομάρι βούβαλου, και εμφάνιζαν μεγάλη ποικιλία. Γνωστές είναι οι φιγούρες των βραχμάνων, οι οποίες χρησιμοποιούνταν σε θρησκευτικές γιορτές, λόγου χάρη για τη γονιμότητα της γης. Τα διάφορα μέρη τους κόβονταν ξεχωριστά, και ενώνονταν με αρθρώσεις. Το πρόσωπο γινόταν σε προφίλ. Οι φιγούρες στηρίζονταν σε ένα κεντρικό μαστούνι, και οι κινήσεις τους ήταν κάπως χορευτικές. Επίσης, ο μπερντές γινόταν από λευκό ύφασμα, το οποίο τεντωνόταν ανάμεσα σε δύο καλάμια μπαμπού. Και, οι φιγούρες κινούνταν ανάμεσα σε μια πηγή φωτός και τον μπερντέ, οι σκιές μεγεθύνονταν ή ελαττώνονταν ανάλογα με την απόσταση, σε σχέση με τη φωτεινή πηγή.

Η κατασκευή των φιγούρων στην *Ινδονησία* δεν διαφέρει από αυτήν στην Ινδία. Ο ασταθής, όμως, φωτισμός της ζωντανής φλόγας (από τις λάμπες, που έκαιγαν λάδι καρύδας) μεταμορφώνει τις φιγούρες σε μαγικές σκιές, οι οποίες μοιάζουν να αποκτούν ζωή και ενέργεια, καθώς η φλόγα τρεμοπαίζει ή φεγγοβολάει, ενώ για κάποια στιγμή μπορεί να σβήνει από τον αέρα.

Στην *Ταϊλάνδη*, το θέατρο σκιών είναι ένα θέατρο από μικρές δερμάτινες σιλουέτες, μια από τις αρχαιότερες παραδόσεις, που προήλθε από την Ινδία. Οι χαρακτήρες – ήρωες και τα σκηνικά κόβονται ενιαία από το ίδιο δέρμα. Αυτό το είδος λειτουργεί σε κοινωνικές και θρησκευτικές τελετές.

Στην *Κίνα*, οι φιγούρες φτιάχνονταν από δέρμα κοιλιάς γαϊδάρου. Το δέρμα έπρεπε να υποστεί επεξεργασία, ώστε να γίνει ημιδιαφανές, και μετά βαφόταν. Τα πρόσωπα είναι πάντα σε θέση προφίλ. Οι κινέζικες φιγούρες χαρακτηρίζονται από το φωτεινό πρόσωπο, με το λεπτό μαύρο περίγραμμα. Ο μπερντές ήταν φτιαγμένος από λευκό ημιδιαφανές ύφασμα, το σκηνικό απλό και συμβολικό. Οι φιγούρες ήταν ως επί το πλείστον κυβερνήτες και γυναίκες. Και, τα θέματα ήταν παραδοσιακά, από την κινέζικη ιστορία.

Στη *Γαλλία*, το θέαμα ήταν γνωστό από τον 18^ο αιώνα και ονομαζόταν *Ombres Chinoises* (κινέζικες σκιές). Οι φιγούρες ήταν μαύρες, χωρίς φωτεινά ανοίγματα, και τις χειρίζονταν από τρία μαστούνια. Το περιεχόμενο των παραστάσεων προερχόταν από ιστορίες και παραμύθια της Γαλλίας.

Όσον αφορά στην *Τουρκία*, δεν είναι γνωστή η ακριβής χρονολογία εμφάνισης του θεάτρου σκιών, του οποίου οι φιγούρες

κατασκευάζονταν από σκληρό δέρμα καμήλας. Οι παραστάσεις του θεάτρου σκιών ήταν η σκηνική επέκταση της κοινωνικής πραγματικότητας της απομονωμένης παλιάς γειτονιάς της Κωνσταντινούπολης. Απευθύνονταν στο κοινό του μαχαλά, και στόχος τους ήταν να εκπληρώσουν κάποιο είδος ψυχοθεραπευτικής λειτουργίας, είτε στο άτομο είτε στο σύνολο. Και, παρουσιάζονται πιο συχνά κατά τη διάρκεια του ραμαζανίου. Το παραδοσιακό κουκλοθέατρο της Τουρκίας είναι μια θορυβώδης κωμωδία κούκλας σκιών, το θέατρο του Καραγκιόζη (μαύρο μάτι).²³

Τέλος, στη *Ρουμανία* το κουκλοθέατρο ήταν ιδιαίτερα επηρεασμένο από το οθωμανικό *karagoz*, με κεντρική τη φιγούρα του θρασύδειλου Ραϊατα (Παλιάτσος), που είναι κι αυτός αντίστοιχος του Καραγκιόζη.

Η ιστορία του θεάτρου σκιών ή του Καραγκιόζη πιστεύουν πολλοί πως έχει τις ρίζες της στην αρχαιότητα, λόγου χάρη σε διάφορες τελετές, στις δίχρωμες φιγούρες των δοχείων τους, τα οποία ήταν μελανόμορφα ή ερυθρόμορφα, και στους μίμους.²⁴

Τα αρχαιότερα μυστήρια θεωρούνται ότι είναι τα **Ελευσίνια**, όπου το κυριότερο μέρος της τελετής ήταν τα «δεικνύμενα, δρώμενα και θεώμενα» με εντυπωσιακή εναλλαγή φωτός και σκότους. Ο Γιάννης Τσαρούχης γράφει χαρακτηριστικά σε ένα άρθρο του: «Δεν ξέρω από πού είχε πάρει το αυτί μου πως στα Ελευσίνια μυστήρια, αληθινοί άνθρωποι, πίσω από φωτισμένες οθόνες, παρίσταναν διάφορες σκηνές. Έτσι και οι μετέπειτα παραστάσεις του Καραγκιόζη είχαν από μόνες τους ένα μυστηριακό χαρακτήρα, πολύ συγγενικό με αυτόν των Ελευσίνιων μυστηρίων.

Προφανώς, η μυστηριακή λατρεία αναβίωσε στις χώρες της ανατολής με την εξάπλωση του ελληνιστικού πολιτισμού, κατά τους χρόνους του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Έτσι, λοιπόν, το θέατρο σκιών έφτασε στον τουρκικό χώρο. Εκεί διαμόρφωσε και τον κωμικό του χαρακτήρα, με ήρωα τον Καραγκιόζη. Από εκεί προωθήθηκε στον σημερινό ελληνικό χώρο.

Υπήρξαν πολλοί οι πολέμιοι του θεατρικού αυτού είδους, τόσο για την καταγωγή του όσο για την ποιότητα του θεάματος και το είδος της ζωής που αποκαλύπτει και προβάλλει. Κάποιες από τις εκδοχές, όσον αφορά την καταγωγή του, είναι οι εξής:

Ξεκίνησε από τα βάθη της Ανατολής. Στις κινέζικες εγκυκλοπαίδειες αναφέρεται τον 11^ο αιώνα. Στην *Κίνα*, λοιπόν - όπως

²³ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΗΣ. Θέατρο Σκιών και Εκπαίδευση, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2003, σελ.81, 82, 83, 84, 85.

²⁴ ΜΑΓΟΥΛΙΩΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ. Ιστορία Κουκλοθέατρου, (Πανεπιστημιακές Σημειώσεις), Βόλος, 2000, σελ. 97, 111.

είναι γνωστό - είχε ανακαλυφθεί το χαρτί, από πολύ παλιά. Με χαρτί, οι Κινέζοι έφραζαν και τα παράθυρά τους. Οι σκιές που έριχναν τη νύχτα τα πρόσωπα και τα πράγματα πάνω στο φωτισμένο από μέσα χαρτί, λέγεται ότι υπήρξαν η αφετηρία για τη δημιουργία του θεάτρου των σκιών. Όμως, το θέατρο αυτό είχε, αρχικά, θρησκευτικό περιεχόμενο κι έγινε μέσο επικοινωνίας με τον Κάτω κόσμο, τον κόσμο των σκιών.

Από την Κίνα, το θέατρο των σκιών, με όλο του το θρησκευτικό περιεχόμενο, διαδόθηκε στην *Ινδοκίνα* και τις *Ινδίες*. Έτσι, κι εκεί συνδέθηκε με τη λατρεία των νεκρών και τις θεότητες του Κάτω κόσμου. Σύμφωνα με μια εκδοχή, μάλιστα, το υπερβολικά μακρύ χέρι του Καραγκιόζη έχει ινδική προέλευση: Οι Ινδοί φαντάζονταν τα πνεύματα με μεγάλους βραχίονες, οι οποίοι συμβόλιζαν τη δύναμη και την ομορφιά. Ακόμη και ο Βούδας παριστάνεται, όχι μόνο με μακριά χέρια, αλλά και με περισσότερα από δύο.

Επίσης, στην *Αίγυπτο* αναφέρεται ως μυστηριακό θέατρο, που το περιεχόμενό του συμβολίζει τη δημιουργία του κόσμου. Αλλά, και οι *Πέρσες* διεκδικούν, για λογαριασμό τους, τη δημιουργία του θεάτρου των σκιών.²⁵

²⁵ **ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΙΩΡΓΟΣ**, Ο Καραγκιόζης (Τόμος Πρώτος), Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985. σελ. ιδ', ιε'.

2.2 Θέατρο σκιών: Ο Διαχρονικός Καραγκιόζης.

*«Ο Καραγκιόζης είναι το θέατρό μας»
Αθήνα, 1911, Σπύρος Μελάς.*

Κατά το 19^ο αιώνα, ο Καραγκιόζης και ο Φασουλής πρωταγωνιστούσαν σε όλα τα έργα, και επειδή ήταν τόσο χαρακτηριστικοί θεατρικοί τύποι, αυτά τα δύο είδη θεάτρου καθιερώθηκαν με τα ονόματα των πρωταγωνιστών τους. Έτσι, το μεν «Θέατρο Σκιών» αποκαλούνταν «ο Καραγκιόζης», το δε «Θέατρο Ανδρικήλων» - για λόγους συντομίας και ακριβολογίας - προσφωνούνταν με το όνομα «ο Φασουλής».

Με τον Καραγκιόζη, ως ήρωα (μόνο) ή ως θέαμα του ελληνικού θεάτρου ασχολήθηκαν αρκετοί άνθρωποι των γραμμάτων και των τεχνών, οι οποίοι έχουν ερευνήσει γράφοντας πολλά και ενδιαφέροντα για την προσωπικότητά του. Για το Θέατρο ανδρικήλων, οι περιηγητές και οι ιστορικοί σημειώνουν πως, όποια κι αν είναι η διαχρονική και η κατά τόπους ιδιομορφία του, το θέμα αυτό πρέπει να ήταν ο μεγαλύτερος αδερφός του Θεάτρου Σκιών.

Για το χώρο της Αθήνας και γενικά όλης της Ελλάδας, κατά τον Χ. Αννίνο, **ο Καραγκιόζης είναι πρόδρομος του Φασουλή.**²⁶ Ενώ ο Καραγκιόζης ήταν γνωστός στην Ελλάδα, μέχρι το 1890 οι ειδήσεις για αυτόν ήταν πολύ πενιχρές. Αντιθέτως, αυτή η περίοδος είναι περίοδος άνθησης του Φασουλή.²⁷ Αργότερα, το 1895 ο Ν. Ι. Βασιλειάδης λέει ότι ο Καραγκιόζης κατάγεται από το Τούρκικο θέατρο, ενώ θεωρεί τους «Φασουλή και Περικλέτο» Ελληνικούς ήρωες. Αν και πρόδρομος του Φασουλή, ο αρχικός Μικρασιατικός Καραγκιόζης επηρεάστηκε από αυτόν. Έτσι, ο Καραγκιόζης, ως μορφή θεατρική, στην Αθήνα, δέχτηκε επίδραση από τους μίμους και τα θέατρα ανδρικήλων και νευρόσπαστων (θέαματα πιο τελειοποιημένα από αυτόν), δηλαδή τους μιμήθηκε ως προς την εξωτερική θεατρική εμφάνιση, την εσωτερική διάρθρωση, στις κωμικές σκηνές ακόμη και στους τύπους - χαρακτήρες.

Το σημαντικότερο για τον Καραγκιόζη, όπως πιστεύει ο Β. Πούχνερ, ήταν η άνθιση του Φασουλή το 1890, η διάδοση του καφέ - αμάν και το κίνημα του ηθογραφισμού. Έτσι, το αθηναϊκό κοινό ήταν

²⁶ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΗΣ, *Θέατρο Σκιών Και Εκπαίδευση*, Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε., Αθήνα 2003, σελ.89.

²⁷ ΠΟΥΧΝΕΡ ΒΑΛΤΕΡ, *Οι βαλκανικές διαστάσεις του Καραγκιόζη*, Εκδόσεις Στιγμή, Αθήνα 1985, σελ.36.

πλέον έτοιμο να δεχτεί, να χειροκροτήσει και να αγαπήσει τους νέους τύπους του «μπερντέ».²⁸

Άλλες εκδοχές λένε ότι μπορεί να έχει έρθει από τα τουρκοκρατούμενα Γιάννενα. Υπάρχουν μαρτυρίες ότι εκεί παιζόταν ο Καραγκιόζης, και στη συνέχεια πέρασε στη νότια Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Πάτρα, με τα χαρακτηριστικά και τις συνήθειες της τουρκικής ζωής.²⁹

Η, ακόμη, και από τη *Μικρά Ασία* ήρθε στην Ελλάδα. Εκεί ήταν ένα θέατρο των διαφόρων υπόδουλων λαών της οθωμανικής αυτοκρατορίας, μεταξύ των οποίων ήταν και οι Έλληνες.³⁰

Υπάρχουν και θρύλοι, όσον αφορά την εμφάνιση ή την καταγωγή του Καραγκιόζη, οι οποίοι είναι πολλοί και διάφοροι, γράφει ο Τζούλιο Καϊμης, και όσο για τους Καραγκιοζοπαίχτες, αυτοί υποστηρίζουν πως η δημιουργία του Καραγκιόζη ανταποκρίνεται στους παρακάτω θρύλους:

- Στα χρόνια των Δουκάτων στην πόλη Σεβρί Χισάρ της Προύσης της Μικρασίας ο Δούκας ήθελε να χτίσει ένα μεγάλο παλάτι. Ο εργοδηγός ήταν ο Χατζηαβάτης και αυτός πήρε ένα χτίστη άσχημο με μορφή πιθήκου, αλλά με μεγάλη ευστροφία πνεύματος, ο οποίος με την μεγάλη ευγλωττία δεν άφηνε τους άλλους εργάτες να δουλεύουν. Ο χτίστης αυτός ονομαζόταν Κάρα - Γκιός. Σε κάποιο εύλογο χρόνο ο Δούκας επιθεώρησε το κτίριο και διαπίστωσε πως οι εργασίες δεν προχωρούσαν. Τότε ο εργοδηγός δικαιολόγησε την καθυστέρηση, η οποία οφείλονταν στον Καρα - Γκιος, που με τα τόσα του ωραία αστεία απασχολούσε τους εργάτες και δεν τους άφηνε να εργαστούν. Αυτό το γεγονός θύμωσε το Δούκα και διέταξε και σκότωσαν τον Κάρα - Γκιός. Μετά από χρόνια ο Δούκας έχασε έναν πόλεμο και μελαγχόλησε. Τότε ο Χατζηαβάτης κατασκεύασε από χαρτόνι το ομοίωμα του Καραγκιόζη, το δικό του και των άλλων εργατών. Έστησε ένα λευκό πανί, δημιουργώντας έτσι ένα σύγχρονο Μπερντέ και πίσω από αυτόν έπαιζε με τις χάρτινες σκιές. Πράγματι, ο Χατζηαβάτης έλεγε τόσα έξυπνα αστεία, που έκανε το Δούκα να γελάσει και να μετανιώσει για το θάνατο του Καραγκιόζη. Η επιτυχία αυτή οδήγησε τον Χατζηαβάτη να κάνει περιοδείες και να δίνει παραστάσεις.
- Μία άλλη εκδοχή είναι αυτή του Γιώργου Μαυρομάτη από την Ύδρα, που επισκέφτηκε την Κίνα το 18^ο αιώνα. Μετά από χρόνια

²⁸ ΠΟΥΧΝΕΡ ΒΑΛΤΕΡ, Λαϊκό Θέατρο Στην Ελλάδα Και Τα Βαλκάνια, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1989, σελ. 177.

²⁹ ΠΟΥΧΝΕΡ ΒΑΛΤΕΡ, Οι βαλκανικές διαστάσεις του Καραγκιόζη, Εκδόσεις Στιγμή, Αθήνα 1985, σελ.30.

³⁰ ΑΛΚΗΣΤΙΣ, Κουκλο - θέατρο σκιών, Αθήνα 1992, σελ. 60.

αποφάσισε και κατασκεύασε χάρτινα ανθρωπόμορφα τέρατα. Στον πρωταγωνιστή έδωσε το επώνυμό του, που στα Τούρκικα σημαίνει Καραγκιόζη (Μαυρομάτης). Έκανε και ένα Μπερντέ και γύριζε στα καφενεία να δίνει παραστάσεις, με χοντροκομμένα αστεία. Μετά από χρόνια, έφυγε από την Κίνα και ήρθε στην Πόλη. Εκεί συνάντησε τον Βραχάλη και τον έκανε βοηθό του. Το θέαμα αυτό, αρχικά, απαγορεύτηκε από τους Τούρκους, αλλά αργότερα δόθηκε άδεια να παίζεται μόνο κατά τη διάρκεια του Ραμαζανίου (όπως αναφέρθηκε παραπάνω). Στα Γιάννενα, ισχυρίζονται κάποιοι, ήρθε πρώτα ο Καραγκιόζης, για να διασκεδάσει πάλι τους Τούρκους. Ο Βραχάλης αργότερα το 1850 ήρθε στην Ελλάδα. Ο Μίμαρος ή Δημήτριος Σαρντούνης από την Πάτρα, ήταν ο εμπνευστής του «Έλληνα Καραγκιόζη». Ο Μόλλας με τη φαντασία του έδωσε νέα μορφή στον Αθηναϊκό Καραγκιόζη. Αλλάζει το αυστηρό ανατολίτικο ύφος και τα τούρκικα ρούχα, και δίνει το γελαστό ύφος των σατύρων, του φοράει παντελόνια και η εξυπνάδα του τώρα γίνεται πιο λεπτή, με στοιχεία «Αθηναϊκού άλατος».³¹

Ανεξάρτητα από τις παραπάνω εκδοχές, ή τους θρύλους, το θέατρο αυτό, που πήρε το όνομα του πρωταγωνιστή του, είναι σίγουρο ότι ήρθε εδώ από τον τουρκικό χώρο ή διαμέσου αυτού. Δεν άργησε, όμως, να γίνει **καθαρά ελληνικό**.

Αυτό που μπορεί να πει κανείς με βεβαιότητα είναι ότι πυκνό σκοτάδι σκεπάζει τις ρίζες του λαϊκού αυτού θεάτρου, όπως και κάθε άλλου παραδοσιακού δημιουργήματος. Είναι σχεδόν σαν να ερευνά κάποιος για τις πρώτες αρχές ενός παραμυθιού ή ενός δημοτικού τραγουδιού.

Τα μόνα σίγουρα πράγματα, που υπάρχουν σήμερα από τον Καραγκιόζη, είναι τα κείμενά του - όσα διασώθηκαν - οι φιγούρες του και η 'δαιμονισμένη' τεχνική του.

Πάντως, πρόκειται για ένα σπουδαίο φροντιστήριο θεατρικής, καλλιτεχνικής και κοινωνικής αγωγής. Ο Καραγκιόζης εκφράζει με μεγάλη πληρότητα την τραγελαφική όσο και αβάσταχτη νεοελληνική μας κοινωνία. Δεν περικλείει μόνο το νόημα της συνεχούς και ενεργού κοινωνικής διαμαρτυρίας, αλλά εμπεριέχει και άλλα πολλά, άσχετα προς αυτό, ωραία όμως πράγματα. Κι, επιπλέον, έχει ένα πλουσιότατο και θαυμαστό τρόπο έκφρασης και μια τελετουργία, μια παράσταση, που αγγίζει τα όρια της θρησκευτικής μυσταγωγίας.

Συγκεκριμένα, από τις αρχές της σύστασης του νεοελληνικού κράτους, μετά το τέλος της Ελληνικής Επανάστασης τα φαινόμενα της κρίσης που περνάει το θέατρο είναι έκδηλα. Γίνονται διάφορες

³¹ ΤΖΟΥΛΙΟ ΚΑΪΜΗΣ, Η ιστορία και η τέχνη του Καραγκιόζη, Εκδόσεις Κύκλος, Αθήνα 1937, σελ. 9.

προσπάθειες μορφοποίησής του, σύμφωνα με τα πρότυπα της δύσης. Δυσκολεύεται, όμως, να αποκτήσει το δικό του ύφος, ώστε να αποτελεί μια έκφραση της κοινωνίας μέσα στην οποία εκτρέφεται.

Ένα λαϊκό θέατρο αντιθέτως, **το θέατρο σκιών**, γράφει την ιστορία του. Ίσως, αυτό μπορεί να εκφράσει τους νεοελευθερωμένους Έλληνες, που κουβαλάνε μέσα τους την πικρή εμπειρία της σκλαβιάς τόσων ετών.

Η φιλοσοφία της ζωής, οι διάφορες τάσεις, οι αγωνίες, οι προβληματισμοί, οι δυσκολίες της επιβίωσης μπορούν να εκφραστούν μέσα από ένα απλό θέατρο, άμεσο και γνήσιο, που μιλάει χωρίς επιτήδευση την απλή ελληνική γλώσσα, με ανάγλυφες τις διάφορες κατά τόπους διαλέκτους.

Το θέατρο αυτό, που μπορεί να στηθεί και να λειτουργήσει με πολύ απλά οικονομικά μέσα, δίνει τη δυνατότητα να εκφραστούν και αρχικά να ξεχωρίσουν ολοζώντανοι οι διάφοροι χαρακτηριστικοί τύποι της ελληνικής κοινωνίας, καθώς η δομή της και η λειτουργία της.

Οι χάρτινες ή δερμάτινες φιγούρες ζωντάνεψαν στα χέρια πολλών μικρών και μεγάλων ερασιτεχνών και επαγγελματιών. Όλοι αυτοί, διάσπαρτοι σε πόλεις και χωριά όλης της Ελλάδας, δημιούργησαν αυτή την παράδοση του λαϊκού αυτού θεάτρου.

Σχημάτιζαν κι έκοβαν τις φιγούρες τους, τις ζωγράφιζαν, έστηναν την παράγκα τους, τραγουδούσαν κι έπαιζαν. Αμέτρητα βράδια, έβρισκαν διέξοδο πίσω από το φωτισμένο τους σεντόνι.

Αρκετό χρόνο, λοιπόν, πριν την Ελληνική Επανάσταση, διαμορφώνονται στην Ελλάδα *δύο σχολές*. Η μία, η γιαννιώτικη σχολή με πρωτοπόρο της τον Ιάκωβο που παίζει θέατρο σκιών στα Γιάννενα, στον Αλή Πασά, και στη συνέχεια τον **Μπράχαλη**, που παίζει θέατρο σκιών στον Πειραιά και στο Ναύπλιο. Όμως, ερχόμενος από την Κωνσταντινούπολη, παίζει με φιγούρες που δεν έχουν ακόμη προσαρμοστεί στην ελληνική αισθητική και μοιάζουν με τούρκικες μορφές, όπως και τα θέματά του.

Η άλλη σχολή είναι της Πάτρας, με πρωτοπόρο τον εμπνευσμένο Δημήτρη Σαρντούνη, αποκαλούμενο **Μίμαρο**. Ο Μίμαρος θεωρείται ο δημιουργός του δικού μας Καραγκιόζη, γιατί αυτός έδωσε την ελληνική του ταυτότητα, και δημιούργησε τις προϋποθέσεις για να μεταδωθεί σωστά σε διάφορα μέρη της Ελλάδας από τους μαθητές του. Δίνει παραστάσεις Καραγκιόζη στην Πάτρα, γύρω στο 1892.

Σε αυτές τις δύο σχολές μαθητεύουν πολλοί από τους μελλοντικούς караγκιοζοπαίχτες.

Άλλοι σπουδαίοι караγκιοζοπαίχτες είναι οι εξής: ο **Γιάννης Ρούλιας**, από τη Ρούμελη, ο οποίος εμπνεύστηκε τη φιγούρα του Μπάρμπα - Γιώργου. Ο Παναγιώτης Μπέκος, ο οποίος απέδιδε πολύ

καλά τον Σιορ – Διονύσιο (Νιόνιο). Ο Δημήτρης Μανωλόπουλος, ο οποίος, εκτός από το Κολλητήρι που υπήρχε, δημιούργησε δύο ακόμα παιδιά του Καραγκιόζη, τον Κοπρίτη και τον Μπυρικόκο, που είναι πανομοιότυπα.

Ο καραγκιοζοπαίχτης **Κώστας Καράμπαλης**, από τη Λευκάδα αναφέρει χαρακτηριστικά, για την τέχνη του Θεάτρου Σκιών: «... Να ξέρεις να μιμηθείς χίλιες φωνές ή διαλέκτους, να έχεις μία επιδεξιότητα ανεπανάληπτη, να σχεδιάζεις φιγούρες, να επινοείς το έργο, την ίδια τη σκηνή, να παίζεις χωρίς τη βοήθεια υποβολής, να είσαι με μια λέξη ποιητής και τεχνικός συγχρόνως, ιδού η τέχνη μας...».

Ο Αντώνης Παπούλιας, γνωστός ως **Μόλλας**, ο οποίος ωραιοποίησε κατά πολύ τη γλώσσα του Καραγκιόζη. Όλες οι κοινωνικές τάξεις – διανοούμενοι, δημοσιογράφοι, χαμάληδες, πρίγκηπες, βουλευτές, λούστροι, έμποροι, επαγγελματίες, εργάτες, όλοι μέσα σε ένα συμπαθητικό ανακάτεμα – ισοπεδώνονταν, καθώς ο Μόλλας ήξερε μέσα από το μπερντέ να διευθύνει την πλατεία του, έτσι ώστε να δημιουργείται μια ισορροπία ανάμεσα σε αυτό το αλλοπρόσαλλο κοινό. Και, «...εκείνου η ζωή του, η ψυχή του, η σκέψη του, ο λογισμός του ήταν οι φιγούρες του. Έξω από το πάλκο του ήταν σαν το ψάρι που χάνει τα νερά του. Μόνο εκεί μέσα ζούσε και ανέπνεε...», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η κόρη του στο βιβλίο για τη ζωή και το έργο του.³²

Επίσης, ο ιδιαίτερα δημιουργικός Χρήστος Χαρίτος, γνωστός ως **Χαρίδημος**, ο οποίος ήταν και λαϊκός ζωγράφος, και στη συνέχεια ο **Σωτήρης Σπαθάρης κι ο γιος του Ευγένιος**.

«Πώς ν' αρνηθώ τους άψυχους συντρόφους; Και τι συντρόφους! Τέτοιους, που ολάκερα σαρανταπέντε χρόνια ποτέ δεν μ' εψύχραναν, που όταν μ' έβλεπαν να μπαίνω μέσα στη σκηνή του Καραγκιόζη, για να παίζω, όλοι εγελούσαν... Έτσι ένοιωθα όταν τους έβλεπα... Αφού δεν βρίσκω με τι λογής λόγια να τους πω το 'έχετε γεια', θα πεθάνω μαζί τους», αναφέρει ο ανεπανάληπτος Σωτήρης Σπαθάρης, στα απομνημονεύματά του.³³ Ιδιαίτερο ρόλο έπαιξε με το θέατρο σκιών του, κατά τη διάρκεια της Κατοχής, όπου εμψύχωνε – προκαλώντας γέλιο κι ευχάριστες στιγμές - στα νοσοκομεία τους τραυματισμένους και, πολλές φορές, ετοιμοθάνατους Έλληνες.

Τα ονόματα των καραγκιοζοπαιχτών είναι ατελείωτα, καθώς – επώνυμοι ή ανώνυμοι - είναι τόσοι πολλοί οι εργάτες αυτής της τέχνης!

Αξίζει να αναφερθούν και οι ένθερμοι υποστηρικτές αυτής της τέχνης, οι οποίοι ήταν αρκετοί καλλιτέχνες και διανοούμενοι, της εποχής. Ο Άγγελος Σικελιανός, ο Μάρκος Βαμβακάρης, ο Μενέλαος Λουντέμης, ο Γιώργος Σεφέρης, ο Τσαρούχης, ο Γιάννης Σκαρίμπας, ο

³² ΜΟΛΛΑ ΓΙΟΒΑΝΟΥ ΑΡΕΤΗ, Ο καραγκιοζοπαίχτης Αντώνης Μόλλας – Η κόρη του θυμάται. Κέδρος 1981, σελ. 154 – 155.

³³ ΑΛΚΗΣΤΙΣ, Κουκκλό – θέατρο σκιών, Αθήνα 1992, σελ. 59 -89.

Νίκος Γκάτσος, ο Νίκος Καββαδίας, ο Νίκος Εγγονόπουλος, ο Φώτης Κόντογλου, ο Δημήτρης Μυταράς, και πολλοί άλλοι. Επιπλέον, έχουν συνθέσει μουσική για τον Καραγκιόζη μουσικοσυνθέτες, όπως ο Σταύρος Ξαρχάκος και ο Μάνος Χατζιδάκις.

Στη συνέχεια, τόσο ξένοι περιηγητές όσο και Έλληνες δημοσιογράφοι αναφέρουν θέατρο σκιών πολύ παλιά, το 1827, το 1841, το 1852 και το 1854. Οι προσπάθειες, όμως, αυτές ήταν διάσπαρτες και όχι μεθοδικές, με μικρή διάρκεια.

Οι αρνητικές κριτικές που δέχτηκε ο Καραγκιόζης στρέφονταν γύρω από τη θεματολογία του, τον εκφερόμενο λόγο του και το ποιόν της διασκέδασης που παρείχε. Όλα αυτά συνέβαιναν σε μια εποχή που οι αξίες της παράδοσης δεν είχαν ακόμα αναγνωριστεί.

Η μετεπαναστατική ελληνική κοινωνία είχε σε όλους τους τομείς ως πρότυπο τον δυτικό αστικό τρόπο ζωής, αντί να προσπαθήσει να δημιουργήσει τον δικό της.

Η θεματολογία του Καραγκιόζη, αν και πολύ πλούσια, είναι συνυφασμένη περισσότερο με το κοινωνικό γίνεσθαι. Στην αρχή του αιώνα μας παρουσιάζει τη μεταβατική μας περίοδο. Οι μνήμες της τουρκοκρατίας είναι ακόμη ζωντανές και τα οράματα της Δύσης είναι τώρα πια πραγματοποιήσιμα. Η ελληνική παράδοση και η ζωή επί τουρκοκρατίας αντιμετωπίζονται ειρωνικά από τους λόγιους της εποχής. Επίσης, περιφρονείται η γλώσσα του Καραγκιόζη, γλώσσα του προλεταριάτου, από την επικρατούσα καθαρεύουσα, γλώσσα των αστών με ένθετες γαλλικές και ιταλικές λέξεις και εκφράσεις.

Ο Σπύρος Κοκκίνης στο διεξοδικό βιβλίο του «Αντικαραγκιόζης» παραθέτει αποσπάσματα από εφημερίδες (1879, 1896 και άλλα), όπου οι δημοσιογράφοι βάλλουν κατά του λαϊκού αυτού θεάματος. Συγχρόνως, όμως, τα άρθρα αυτά δείχνουν την επίδραση που ασκούσε ο Καραγκιόζης σε ένα πολυπληθές κοινό, μικρών και μεγάλων, μορφωμένων και μη, σε όλα τα κοινωνικά στρώματα, κυρίως στα αστικά κέντρα της Ελλάδας.

«...Πρόκειται, μ' άλλα λόγια, περί μιας νόσου την οποίαν θα μας επιτραπεί να ονομάσωμεν Καραγκιοζίτιδα, ως γεννηθείσα εξ αιτίας του Καραγκιόζη...».

«...Καταλαβαίνει κανείς ότι πρόκειται περί μιας μανίας που καταλαμβάνει τους θεατές!».³⁴

Ενώ τα θέατρα της εποχής εκείνης, που προσφέρουν ποιοτική διασκέδαση, δεινοπαθούν, ο Καραγκιόζης δημιουργεί πολλούς και φανατικούς οπαδούς!

Με τα διάφορα πρόσωπα του Καραγκιόζη έχουν δημιουργηθεί εκατοντάδες ιστορίες. Σε αυτές έχει αποτυπωθεί η

³⁴ ΚΟΚΚΙΝΗΣ ΣΠΥΡΟΣ, Αντικαραγκιόζης, Εκδόσεις Φιλιπότη, Αθήνα 1985, σελ. 10 – 21.

ελληνική κοινωνία, ο τρόπος της, η συμπεριφορά της, η ιστορία της, η σκέψη της, οι επιθυμίες της και τα προβλήματά της. Κυρίαρχη, βέβαια, είναι η φιγούρα του **Καραγκιόζη**, ο οποίος είναι ο τέλειος τύπος ανθρώπου του λαού. Ο τύπος του απλού Έλληνα, ο οποίος *ζει τη ζωή μέσα από τη δική του φιλοσοφία!*

Οι κυριότερες φιγούρες είναι ο **Χατζηαβάτης**, ο οποίος είναι μισός Έλληνας και μισός Τούρκος. Ο **Σιορ – Νιόνιος**, Ζακυνθινός, τύπος δανδή. Ο **Μπάρμπα – Γιώργος**, αγρότης, φοράει φουστάνελα, και είναι ο θείος του Καραγκιόζη. Ο **Πασάς**, που αντιπροσωπεύει και συμβολίζει την τούρκικη εξουσία. Ο **Μορφονιός**, άσχημος με τεράστιο κεφάλι και μύτη. Τα **Κολλητήρια**, γιοι του Καραγκιόζη. Τα ονόματά τους είναι: το Κολλητήρι, ο Κοπρίτης, ο Σκορπιός.

Άλλες φιγούρες του Θεάτρου Σκιών είναι: Η γυναίκα του Καραγκιόζη, ο Πεπόνιας, ο Σταύρακας, ο Βελή Γκέκας, ο Νώντας, ο Εβραίος Ιακώβ, ο Καικές, ο Σολομών, ο Βεζίρης, ο Θανάσης Βάγιας, ο Σελίμ, ο Χαράλαμπος, ο Σεραφείμ, και πολλοί άλλοι.

Υπάρχουν και άλλα πρόσωπα, λιγότερο εμφανιζόμενα, τα οποία δημιουργούνται κάθε φορά, για τις αλλαγές των έργων. Μερικά από αυτά είναι: ο Μεγαλέξανδρος, ο Διάκος, ο Ανδρούτσος, ο Κατσαντώνης, ο Δερβέναγας, οι γυναίκες του Βεζίρη, η αρραβωνιαστικιά του Καραγκιόζη, η κυρά – Φροσύνη, η κυρά – Βασιλική, η γυναίκα του Μπάρμπα – Γιώργου, και τόσα άλλα.³⁵

Κατά καιρούς, στο θέατρο σκιών εμφανίστηκαν πολλοί τύποι της επικαιρότητας, που εξέφραζαν τα ήθη της εποχής. Για παράδειγμα, το επτανησιακό πνεύμα πέρασε στη σάτιρά του με την μορφή του Νιόνιου, ενός «ρέμπελου τραγουδιστή», ενώ το αστικό προλεταριάτο δόθηκε με τη γραφική μορφή του Σταύρακα του μαχαιροβγάλτη, μαχαλόμαγκα, κ.λ.π.

Οι ήρωες του μπερντέ, καθώς και ο πρωταγωνιστής του ο Καραγκιόζης, σε όλα τα έργα και τους ρόλους που έπαιζαν δεν άλλαζαν τα ονόματα και τους τύπους τους. Αντίθετα, στο Θέατρο ανδρικήλων δεν υπήρχαν τόσοι ήρωες με χαρακτηριστικούς τύπους, και η καινοτομία αυτή στο χώρο του θεάτρου του Καραγκιόζη – το να πλάθει, δηλαδή, νέους τύπους – είναι ένα στοιχείο, που δεν παρατηρήθηκε τόσο στο θέατρο του Φασουλή.³⁶

Επιπρόσθετα, ο Καραγκιόζης θεωρείται αναμφισβήτητα μια ομαδική έκφραση, η οποία όμως συντίθεται από προσωπικούς δημιουργούς. Η θεατρική αυτή τέχνη μεταδίδεται εμπειρικά από καραγκιοζοπαίχτη σε μαθητευόμενο. Ο λόγος είναι προφορικός και η παράσταση δεν ακολουθεί γραπτά κείμενα. Η τέχνη δεν έχει επιτήδευση,

³⁵ ΑΛΚΗΣΤΙΣ, Κουκλο – θέατρο σκιών, Αθήνα 1992, σελ. 71 – 76.

³⁶ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΗΣ, Θέατρο Σκιών Και Εκπαίδευση, Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε., Αθήνα 2003, σελ. 89 – 90.

αντίθετα είναι αυθόρμητη, πηγαία. Τη δημιουργούν μεμονωμένα άτομα που αναμφίβολα διαθέτουν κάποιο ταλέντο και αφιερώνουν τα βράδια της ζωής τους παίζοντας πίσω από ένα φωτισμένο άσπρο πανί. Το έργο, όμως, είναι κοινό. Κάθε караγκιοζοπαίχτης συνεχίζει και προσθέτει δικά του στοιχεία στην τέχνη των προηγούμενων, ακολουθώντας το ύφος και τα κοινά χαρακτηριστικά.

Ο Φώτος Πολίτης γράφει πως ο Καραγκιόζης παραμένει μια μορφή πρωτόγονης θεατρικής τέχνης, μιας τέχνης, δηλαδή, που τα καλούπια της δεν τα έσπασε ακόμη ο νικηφόρος ατομισμός.³⁷

Στην αρχαιότητα το δράμα προκύπτει στο χρονικό εκείνο σημείο που ο άνθρωπος ξεπερνάει την ομαδική έκφραση, τις τελετουργίες, ξεχωρίζει από το σύνολο, εκφράζεται προσωπικά, γίνεται ελεύθερος και αντικρίζει την τραγική ουσία της ζωής.

Η μετεπαναστατική ελληνική κοινωνία δεν έχει δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την ατομική έκφραση. Η λύτρωση μπορεί να δοθεί μόνο μέσα από την ομαδική δημιουργία, που στον συγκεκριμένο χώρο είναι το λαϊκό θέατρο, ο Καραγκιόζης.

Επίσης, στον Καραγκιόζη, όπως και στο δημοτικό τραγούδι, υπάρχει μια πληρότητα ρυθμού, αρμονία υλικού και έκφρασης. Ο ρυθμός διέπει τον εκφερόμενο λόγο, την κίνηση, την πλοκή της ιστορίας.

Η «λαϊκή» γλώσσα του Καραγκιόζη πλουτίζεται ανάλογα με τα εκφραστικά μέσα που διαθέτει ο κάθε караγκιοζοπαίχτης, προβάλλοντας έτσι ακόμα την ιδιαιτερότητα (ιδιομορφία) που διακρίνει το θεατρικό αυτό είδος. Ο ρυθμός της έντονος, ενισχύεται και εμπλουτίζεται από το ρυθμό του δημοτικού τραγουδιού. Γιατί ένα από τα ευρήματα του Καραγκιόζη είναι ότι κάθε φιγούρα του, κάθε πρόσωπο εισάγεται με ένα χαρακτηριστικό τραγούδι. Έτσι, κάθε πρόσωπο σηματοδοτείται διπλά. Και με τη σκιασμένη φιγούρα του και με το τραγούδι, που το χαρακτηρίζει. Η αναγνώριση της φιγούρας από το θεατή διευκολύνεται, καθώς επίσης και η αφομοίωση του προσώπου αυτού στην παράδοση.

Ο θεατής εξάλλου συμμετέχει με τη φωνή του στο ρυθμό της παράστασης. Άρα, γίνεται ενεργητικός δέκτης, συμμετέχει στην παράσταση και ταυτίζεται με τα πρόσωπα.

Ακόμη, ο ρυθμός της κίνησης είναι γρήγορος και συνοδεύεται από ευρήματα. Η πλοκή εμπεριέχει έντονη δράση και είναι δυναμική. Ο θεατής (ενεργητικός δέκτης) μπορεί να επέμβει και να την τροποποιήσει, σύμφωνα με τα απωθημένα του ή τις επιθυμίες του.

Τα ευρήματα, τα ξαφνιάσματα, οι φωνασκίες και οι ξυλοδαρμοί είναι χαρακτηριστικά στοιχεία του θεάματος.

³⁷ ΠΟΛΙΤΗΣ ΦΩΤΟΣ, Εκλογή από το έργο του, Εκδόσεις Εστία, β' τόμος, Αθήνα 1938, σελ. 108.

Πολλά είναι και τα ευρήματα στη γλώσσα, σύνθετες λέξεις, νεολογισμοί, στιχάκια και στροφές, παραποϊήσεις λέξεων, αινίγματα, ποιήματα και σκωπτικά πειράγματα.

Σύμφωνα με μαρτυρίες караγκιοζοπαιχτών, το ξύλο, το οποίο υπάρχει σε όλες τις παραστάσεις του Караγκιόζη, ενθουσιάζει και συναρπάζει το κοινό. Ο Караγκιόζης ως ομαδική δημιουργία εκφράζει τις επιθυμίες και ανάγκες της κοινωνίας του, τις οποίες εκπληρώνει στο μέτρο που του είναι δυνατό. Έτσι, λοιπόν, επανέρχεται πολύ συχνά «στα κόλλα που πιάνουν».

Ο αυτοσχεδιασμός στον Караγκιόζη δίνει τη δυνατότητα τόσο στον караγκιοζοπαίχτη όσο και στους θεατές να βρίσκονται σε συνεχή επικοινωνία και οι δύο μαζί να προωθούν την πλοκή του έργου, στηριζόμενοι σε κάποια βασικά στοιχεία, που μπορεί όμως και να ανατραπούν. Έτσι, ο αυτοσχεδιασμός διατηρεί το θέατρο σκιών ζωντανό σε κάθε εποχή και σε κάθε μικροκοινωνία. Είναι πάντα σύγχρονο, αφού κινείται με άξονα τις ανάγκες της κοινωνίας και τις εξελίξεις στο χωροχρόνο της.

Ο Караγκιόζης είναι ένας ήρωας της καθημερινής ζωής. Αντιστέκεται σε κάθε εξουσία με τον δικό του τρόπο. Παράλληλα, όμως, είναι ένας γνήσιος πατριώτης που αγωνίζεται ενάντια στον εχθρό.

Η εξουσία – ακόμη κι όταν είναι προοδευτική – ενοχλείται από την παρουσία του, καθώς και από τα υπονοούμενα, τα ευφυολογήματα ή τα λογοπαίγνια του, που άμεσα ή έμμεσα ασκούν κριτική.

«Ακόμα είναι ζυπόλυτος ο Караγκιόζης: Βάλτε του παπούτσια τέλος πάντων, μας ζάλισε με την πείνα του», είχε πει ο Γ. Παπανδρέου στον караγκιοζοπαίχτη Βάγγο σε μια συνάντησή τους.³⁸

Η επιρροή που βαθμιαία ασκεί ο Караγκιόζης στη διαμόρφωση συνειδήσεων είναι σημαντική. Παράλληλα, είναι ένας γνήσιος πατριώτης που αγωνίζεται ενάντια σε κάθε εχθρό. Αφού *«έφαγε το μπαρούτι με την κουτάλα»*, όπως λέει ο ίδιος ο Караγκιόζης, παίρνει μέρος σε όλους τους πολέμους, κατοχές και εμφυλίους, που ακολουθούν.

Ο Караγκιόζης βρισκόταν παρών σε κάθε δύσκολη εποχή και δεν σταμάτησε ούτε μπροστά στη Χούντα. Οι μπουλντόζες της δικτατορίας σάρωσαν φιγούρες, καθίσματα, τοίχους, σκηνικά και ισοπέδωσαν το θέατρο του Βάγγου στον Κορυδαλλό, που τόλμησε να ειρωνευτεί και να σατιρίσει τους συνταγματάρχες. Έτσι, χάθηκε ένα στέκι του Караγκιόζη, όπου κάθε βράδυ διασκεδάζαν κι έβρισκαν καταφύγιο πάνω από χίλια άτομα, μεγάλοι και παιδιά.

Ο Караγκιόζης ωστόσο δεν πήρε σύνταξη ως αντιστασιακός.
Ο Караγκιόζης ζει!³⁹

³⁸ ΑΛΚΗΣΤΙΣ, Κουκλο – θέατρο σκιών, Αθήνα 1992, σελ 67, 68.

³⁹ ΑΛΚΗΣΤΙΣ, Κουκλο – θέατρο σκιών, Αθήνα 1992, σελ. 70.

2.3 Καραγκιόζης και παιδιά.

Όλα τα παιδιά έχουν παίξει, κάποια στιγμή, με σκιές. Έχουν παρατηρήσει τους ίσκιους της ζωής, και του φυσικού περιβάλλοντος και του σώματος, του δικού τους και των άλλων παιδιών. Έχουν παίξει με τους ίσκιους. Οι ίσκιιοι στον τοίχο, λόγου χάρη, είναι ένα παραδοσιακό παιδικό παιχνίδι. Με τα δάχτυλα των δύο χεριών δημιουργούν τεχνητά ή μιμικά σχήματα, για παράδειγμα το λύκο, την πάπια, ένα καπέλο, ένα κουνελάκι, και πολλά άλλα. Κι όταν ήθελαν να εκδικηθούν ή να τιμωρήσουν κάποιον, πήγαιναν κρυφά και πατούσαν τον ίσκιο του!

Η φωτεινή οθόνη ασκεί γοητεία σε μικρούς και μεγάλους. Μπροστά στο φωτισμένο πανί τα μικρά παιδιά ταξιδεύουν στη χώρα του ονείρου και της φαντασίας. Μεταπηδούν από μια πραγματικότητα σε κάποια άλλη, στη σφαίρα την πλασματική, και κάπου εκεί συγχέουν τις δύο πραγματικότητες, και ζουν ένα θάυμα.

Αλλά, τα παιδιά – μικρά και μεγάλα – βρίσκουν γοητευτικό το ταξίδι σε μια επιτυχημένη παράσταση Καραγκιόζη. Εκεί, αυτοί οι ίσκιιοι – μορφές, οι «καραγκιόζηδες», γίνονται οδηγοί και ξεναγοί σε ένα φανταστικό ταξίδι – και όλα τα παιδιά συμμετέχουν με φωνές, επιφωνήματα ή κραυγές, με χειρονομίες, με γέλια. Οι ίσκιιοι – μορφές γνέθουν το νήμα του απροσδόκητου και της υπερβολής, και δημιουργούν την ατμόσφαιρα της μέθεξης, την ομοθυμία στις πράξεις του Καραγκιόζη και των άλλων ηρώων του θεάτρου.

Όπως επισημαίνει ο καθηγητής Βάλτερ Πούχνερ: «Οι ιστορικές ρίζες του θεάτρου σκιών μας οδηγούν, όπως και το κουκλοθέατρο, σε προϊστορικά χρόνια, στις σκιές που δημιουργούνται από την αναμμένη φωτιά στους τοίχους των σπηλαίων, που ήταν κατοικίες και καταφύγια του ανθρώπου της νεολιθικής εποχής».⁴⁰ Όποιος δεν έχει ζήσει αυτή τη φασματική ατμόσφαιρα δεν μπορεί να συλλάβει την ένταση του μαγνητικού πεδίου, που αναπτύσσεται ανάμεσα στο ακροατήριο και τους ίσκιους της οθόνης.

Ο Γιάννης Βλαχογιάννης, στο βιβλίο του *Της τέχνης τα φαρμάκια*, περιγράφει τα σχετικά με τον Καραγκιόζη στην Πάτρα, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Στο απόσπασμα, που ακολουθεί, μιλάει ο γνωστός καραγκιοζοπαίχτης Ρούλιας στον κυρ – Ανδρέα, που είχε το κέντρο: «*Κυνηγάς με το ζύλο, κάθε βράδυ τα μορτάκια, για να μη βλέπουν από τις χαραμάδες, λέει [...] σάματις έχουνε λεφτά να πληρώνουνε [...]. Τι σου κάνανε τα έρημα, ρε [...] κυρ Αντρέα, δεν τα λυπάσαι, τα έρημα (τα μάτια του δακρύζαν, έτρεμε η φωνή του), ενώ, ξέρεις παλαβώνουνε για Καραγκιόζη... Άλλο κακό δεν κάνουνε, χώνουν το μάτι σε καμιά χαραμάδα*

⁴⁰ ΠΟΥΧΝΕΡ ΒΑΛΤΕΡ, *Λαϊκό Θέατρο Στην Ελλάδα Και Στα Βαλκάνια*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1989, σελ. 166.

και κοιτάνε, πέφτουνε της κοιλιάς για να κοιτάζουνε, σηκώνονται στα νύχια, κάνουν ό,τι μπορούνε, όμως τα παλιοσάνιδα τα φυλάνε, δεν τα ρίχνουν, ένα κοίταγμα μονάχα κάνουν. Είναι, δηλαδή, τόσο ακριβό ένα κοίταμα; Ας' τα να κοιτάζουν, έτσι για ψυχικό τα έρημα... Κι εγώ μόρτης έκανα, κι εγώ παλάβωνα για Καραγκιόζη, κι εγώ όλη μέρα δούλεβα στους καφενέδες, τι έκανα για να βλέπω χάρισμα. Για το μορτάκι, το δούλεμα χάρισμα δε λογαριάζεται, το κοίταμα χάρισμα, αυτό είναι το σπουδαίο!».⁴¹

Ο ερχομός του Καραγκιόζη στο χωριό αποτελούσε μεγάλο γεγονός. Δυο παιδιά με το καμπανάκι στο χέρι γύριζαν τις γειτονιές, φωνάζοντας: «Παίζει Καραγκιόζη απόψε» ή «Καραγκιόζης στο χωριό, μ' ένα φράγκο ή μια ρόκα». Και, συνέρρεαν στο μαγαζί μικροί και μεγάλοι, παιδιά, γριές, παππούδες, όσοι μπορούσαν να περπατήσουν. Ήταν μια τέχνη βαθιά λαϊκή, γι' αυτό και πολύ αγαπητή, ιδιαίτερα στα παιδιά και στους νέους. Κάθε μαχαλάς σχεδόν είχε και τον Καραγκιόζη του, κι όλα τα παιδιά, ομάδες ομάδες, συναγωνίζονταν ποιος θα παίζει καλύτερα Καραγκιόζη. Ήταν, όπως σήμερα αποκαλούμε στην παιδαγωγική, βιωματική δραστηριότητα, γι' αυτό και επιδρούσε βαθιά στη διαμόρφωση χαρακτήρων – και ο σημερινός, κατά βάση παιδοκεντρικός, Καραγκιόζης αποτελεί ουσιαστική μαθητεία.

Η σπουδή, που παρουσιάζει ο Καραγκιόζης, είναι πολλαπλή. Πρώτα, οι σταθεροί χαρακτήρες στον Καραγκιόζη εκφράζουν και **σταθερή ιδεολογία** σε σχέση με την κοινωνία, την πατρίδα, τους ήρωες, τη φτώχεια και την πλουτοκρατία, τον προαιώνιο εχθρό, τον Τούρκο, και άλλα. Αυτοί οι χάρτινοι χαρακτήρες με σταθερά ανατομικά χαρακτηριστικά είναι βαθιά λειτουργικοί στην ψυχή του λαού και επηρεάζουν ανάλογα και διαμορφώνουν συμπεριφορές και συνειδήσεις. Προβάλλουν τις αρετές και ξεσκεπάζουν τα ελαττώματα της φυλής: το οξύθυμο, την αυθορμησία, την πονηριά, την παλικάριά, την ντομπροσύνη, την τσιγγουνιά, τον εγωκεντρισμό, τη μωροφιλοδοξία, τον ηρωισμό, την αυτοθυσία, την πατριδολατρεία, την ευτραπελία, και πολλά άλλα. Έτσι, ο Καραγκιόζης προσφέρει κατάλληλο υλικό για τη δημιουργία ενός διάφανου ιδεολογικού κόσμου, με βάση δηλαδή τα γενικά γνωρίσματα της φυλής.

Εάν τα παιδιά παρακολουθήσουν ή ασχοληθούν με τον Καραγκιόζη, κατανοούν τις σχέσεις και τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων, κατανοούν τις συμπεριφορές ή προβληματίζονται ανάλογα με αυτές. Ο νεότερος Καραγκιόζης αντλεί τα θέματά του, κυρίως, από την **ιστορία** και από την **κοινωνία**, την οποία σαρκάζει, λοιδορεί και ελεεινολογεί, πολλές φορές. Αγωνίζεται πάντοτε εναντίον της κοινωνικής αδικίας και ανισότητας, και οι λοιποί ήρωες και τα πρόσωπα που τον πλαισιώνουν ενσαρκώνουν τύπους της ελληνικής κοινωνίας. Όλα αυτά

⁴¹ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Της τέχνης τα φαρμάκια, Χειρόγραφα, Θεσσαλονίκη 1990, σελ. 27.

καλλιεργούν μέσα στην ψυχή των παιδιών, ανεπαίσθητα και μέσα από τους δρόμους της τέχνης, φιλόανθρωπες αντιλήψεις, κοινωνική αλληλεγγύη, ανθρωπιά, ήθος.

Επίσης, ο Καραγκιόζης γοητεύει τα παιδιά με τα λιτά σκηνικά (συνήθως το σαράι του Πασά και την παράγκα του Καραγκιόζη), καθώς και με τις κούκλες, τους χάρτινους ήρωες. Είναι, λοιπόν, μια ζωνρή πρόκληση για τα παιδιά και αφορμή για **εικαστικές δοκιμές**, για δραστηριότητες που καλλιεργούν τη φαντασία, την αυτενέργεια και τη δημιουργική επαφή με τη λαϊκή παράδοση και την ιστορία.

Ακόμη, ο Καραγκιόζης ως τέχνη προϋποθέτει και ανάλογο ταλέντο **υποκριτικής**, αφήγησης, μιμικής, τραγουδιού, μνήμης, φαντασίας. Ο καραγκιοζοπαίχτης πρέπει να είναι πολύτροπος καλλιτέχνης και να συνδυάζει πολλές ικανότητες. Απαιτεί, όμως, και σκληρή δουλειά. Μια παράσταση Καραγκιόζη στο χώρο του σχολείου έχει και την έννοια της ανίχνευσης, της δοκιμής και της αποκάλυψης των υποκριτικών δυνατοτήτων των μαθητών. Και αυτό το γεγονός πρέπει να εκτιμηθεί ιδιαίτερα, καθώς είναι μορφή αυτογνωσίας.

Σημαντικό είναι και το γεγονός ότι ο Καραγκιόζης ψυχαγωγεί και διδάσκει, προσφέρει δηλαδή την παιγνιώδη μάθηση γύρω από θέματα, όπως ήδη ειπώθηκε, κοινωνικά, ιστορικά, **πατριδογνωστικά**. Μέσα από τις χιουμοριστικές ή δραματικές ιστορίες, το γκροτέσκο συνήθως χιούμορ, τις υπερβολές, τα απίθανα επεισόδια, καλλιεργείται στα παιδιά ένας κόσμος καθαρά ελληνικός και ελληνοπρεπής, κόσμος ελπίδας και προσδοκιών. Καλλιεργείται αθόρυβα και ανεπαίσθητα η γνώση της φυλής, η εθνογνωσία χωρίς μίσος για τους άλλους λαούς, χωρίς φανατισμό και ρατσισμούς. Ο Καραγκιόζης δεν πεθαίνει ποτέ. Είναι χαρακτηριστική η απάντησή του στον Χατζηαβάτη: «Ρε, ξέρεις πόσες φορές έχω πεθάνει εγώ; Αυτή είναι η δουλειά μου εμένα. Όλο πεθαίνω». Να πεθαίνει, χωρίς στ' αλήθεια να πεθαίνει – κι εδώ μας θυμίζει το εμβατήριο: «Η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει...».⁴²

Τέλος, ο νεότερος Καραγκιόζης στρέφεται σε νέα θέματα, που αφορούν την τεχνολογία και τα σύγχρονα πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα. Το γεγονός αυτό δηλώνει την προσαρμοστικότητά του σε νέες συνθήκες ζωής. Έτσι, γίνεται επίκαιρος, σύγχρονος, μαχόμενος, συγκαιρινός και διαχρονικά λαϊκός δάσκαλος. «Στις παραστάσεις του αντιπροσωπεύεται ο λαός μας και μονάχα ο λαός μας», όπως τονίζει ο Τάκης Λάππας.⁴³

⁴² **ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΗΣ**, Θέατρο Σκιών Και Εκπαίδευση, Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε., Αθήνα 2003, σελ.30 – 37.

⁴³ **ΛΑΠΠΑΣ ΤΑΚΗΣ**, Καραγκιόζης. Το θέατρο σκιών, Δελφίνι, Αθήνα 1993, σελ. 68.

*«Κείνο που με τρώει, κείνο που με σώζει
είναι που ονειρεύομαι σαν τον Καραγκιόζη.
Λευκό μου σεντονάκι, λάμπα μου τρελή,
Ποια αγάπη τάχα μας φυλάει,
Πάρε στη σκιά σου τούτο το παιδί,
Που δεν έχει απόψε πού να πάει, πού να πάει...».*

Διονύσης Σαββόπουλος.⁴⁴

⁴⁴ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΗΣ, Θέατρο Σκιών Και Εκπαίδευση, Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε., Αθήνα 2003, σελ.32.

3. ΦΑΣΟΥΛΗΣ – ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Δύο θεάματα, στην Ελλάδα τέλη του 19^{ου} και αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Για το χώρο της Αθήνας και γενικά όλης της Ελλάδας - όπως αναφέρθηκε παραπάνω - κατά τον Χ. Αννίνο, ο Καραγκιόζης είναι «ο πρόδρομος του Φασουλή».⁴⁵

Κατά τις δεκαετίες του 1870 και του 1880, ο Καραγκιόζης στην Ελλάδα περνούσε περίοδο κατάπτωσης και κινδύνευε κυριολεκτικά να σβήσει. Η παράλληλη εξάπλωση του Φασουλή, της Παντομίμας και των αυτοσχέδιων κωμωδιών δεν μας επιτρέπει να την αποδώσουμε σε μια γενικότερη παρακμή των λαϊκών θεαμάτων. Η εξαφάνιση του Καραγκιόζη αποτελεί ένα περίεργο μεμονωμένο φαινόμενο, μέσα στις γενικότερες τάσεις της εποχής και την εξήγησή της, επομένως, πρέπει να την αναζητήσει κανείς σε κάποιο ιδιότυπο και μοναδικό χαρακτηριστικό της τέχνης αυτής.

Το χαρακτηριστικό αυτό δεν μπορεί να είναι άλλο από την παράδοση της βωμολοχίας, την αισχύρτητα της δράσης και του διαλόγου των έργων, που κληρονόμησε ο Καραγκιόζης από το οθωμανικό πρότυπό του. Ο Χαλαράμης Αννίνος και ο Θεόδωρος Βελλιανίτης έχουν πολλά να πούνε για την αισχύρτητα των παραστάσεων της οθωμανικής περιόδου, στα άρθρα τους 1888 και το 1893, αντίστοιχα. Επιπλέον, την αισχύρτητα αυτή βεβαιώνουν πλήθος άλλες γραπτές και προφορικές μαρτυρίες των κατοπινών χρόνων.

Όταν, μετά το 1880, εκδηλώνεται στην Αθήνα ένα νέο ενδιαφέρον για τα μη ευρωπαϊκά ήθη των λαϊκών στρωμάτων και δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για μια άνθιση των ανατολίτικων λαϊκών τεχνών, ο Καραγκιόζης απουσιάζει από τις συνοικίες της. Ενώ στο χώρο της λαϊκής μουσικής επιβάλλονται το σαντούρι και ο αμανές, στο χώρο του λαϊκού θεάτρου ακμάζουν η Παντομίμα και ο Φασουλής. Ωστόσο, ο Φασουλής και η Παντομίμα είχαν δυτικοευρωπαϊκές καταβολές και στο ρεπερτόριό τους κυριαρχούσαν έργα και ήρωες δυτικοευρωπαϊκού χαρακτήρα. Δύσκολα μπορούσαν να ενταχθούν στην ανατολίτικη λαϊκή καλλιτεχνική παράδοση του τόπου και, επομένως, δύσκολα μπορούσαν να εκφράσουν τα ιδανικά των λαϊκών μαζών.

Τελικά, χρειάστηκε να ανασυρθεί από τη λησμονιά η αρχαία ανατολίτικη τέχνη του Θεάτρου Σκιών, για να βρουν τα παραπάνω ιδανικά τον κατάλληλο αγωγό στον τομέα του θεάτρου. Η κατάργηση της άμεσης εξάρτησης του Καραγκιόζη από την τούρκικη παράδοση, μέρος της οποίας αποτελούσε και η συστηματική καλλιέργεια της αισχρολογίας, η επιτυχημένη αντικατάσταση, γύρω στο 1890, των

⁴⁵ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΗΣ, *Θέατρο Σκιών Και Εκπαίδευση*, Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε., Αθήνα 2003, σελ. 89.

οθωμανικών τύπων με μια σειρά από αντίστοιχους γνήσιους εκπρόσωπους της εγχώριας λαϊκής ζωής, άνοιξε το δρόμο για τη μεγάλη ακμή του είδους, κατά τις επόμενες δεκαετίες.

Στη διάρκεια, λοιπόν, της ακμής του ο Καραγκιόζης έγινε κεντρικός φορέας της ανατολίτικης καλλιτεχνικής παράδοσης του τόπου, και κατόρθωσε να κρατήσει την τελευταία στη ζωή μέχρι και τα μέσα του 20^{ου} αιώνα.

Μέχρι το τέλος του αιώνα, ο Φασουλής δίνει λυσσαλέα μάχη με τον αναγεννημένο Ανατολίτη αντίπαλό του, και πολλές φορές δημιουργεί την εντύπωση ότι κερδίζει τον αγώνα, πετυχαίνοντας νίκες σε συγκεκριμένα επιμέρους μέτωπα. Δεν χωρά, όμως, αμφιβολία πως, με το πέρασμα κάθε χρόνου, χάνει σταδιακά τον πόλεμο.

Οι αποφασιστικοί παράγοντες της τελικής επικράτησης του Καραγκιόζη δεν είναι δύσκολο να επισημανθούν. Ο σπουδαιότερος είναι **η οργανική σύνδεσή του με την εγχώρια πραγματικότητα, η τέλεια προσαρμογή του στο κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον**, μια προσαρμογή με την οποία δεν μπορεί να συγκριθεί με εκείνη του Κουκλοθέατρου. Βασικά στοιχεία της σύνδεσης αυτής θα πρέπει να θεωρηθούν οι ταξικές αντιθέσεις, που καθρεφτίζονται στις κωμικές καταστάσεις του μπερντέ, καθώς και οι φορείς αυτών των αντιθέσεων, οι σταθεροί τύποι του θιάσου του μπερντέ, ο Μπάρμπα – Γιώργος, ο Νιόνιος, και φυσικά ο ίδιος ο πρωταγωνιστής του, ο Καραγκιόζης, σπαρταριστής γνησιότητας, εκπρόσωπος των οικονομικά εξαθλιωμένων λαϊκών μαζών της εποχής.

Στα τριάντα ή σαράντα χρόνια της εξέλιξής του, θεωρείται ότι ο Φασουλής δεν κατάφερε να δημιουργήσει παρόμοιους τύπους και δεν αξιώθηκε να καθρεφτίσει με τα έργα του ουσιαστικά θέματα της ελληνικής ζωής. Το δραματολόγιό του έμεινε περιστασιακό και ανεστίαστο, όπως περίπου θα πρέπει να ήταν το δραματολόγιο του Καραγκιόζη, πριν από την αναμόρφωσή του από τους καραγκιοζοπαίχτες της γενιάς του Μίμαρου και του Ρούλια.⁴⁶

Κοινός παρανομαστής τους η αλώτερη καταγωγή τους από τη δυτικοευρωπαϊκή λαϊκή ψυχαγωγική παράδοση. Μερικοί ανδρικοελοπαίχτες είχαν κατορθώσει να δημιουργήσουν κάποιους σταθερούς δημοφιλείς τύπους, που επανεμφανίζονταν στις κωμωδίες και στα δράματά τους. Κανένας, όμως, από τους τύπους αυτούς δεν είχε αδρά χαρακτηριστικά, κανένας δεν έγινε κοινόχρηστος στα μέλη ολόκληρης της συντεχνίας, ούτε και μπόρεσε να αιχμαλωτίσει τη φαντασία του κοινού.

Το μόνο δραματουργικό μοτίβο της σκηνης του Κουκλοθέατρου, που βρήκε κάποια βαθύτερη ανταπόκριση και κατάφερε

⁴⁶ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΗΣ. Θέατρο Σκιών Και Εκπαίδευση, Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε., Αθήνα 2003, σελ. 90.

να καθιερωθεί σε πανελλήνια βάση ήταν – φυσικά - τα ατελείωτα ξυλοφορτώματα του Φασουλή και του Περικλή, δανεισμένα προφανώς από τις αυτοσχέδιες λαϊκές κωμωδίες της μπάτας.

Ο αναγεννημένος Καραγκιόζης του 1890 ήρθε να δανειστεί άφθονο υλικό από τα άλλα λαϊκά θεάματα της εποχής. Πήρε από το Φασουλή και από τις κωμωδίες της μπάτας τα ομηρικά ξυλοφορτώματα, των οποίων η ένταση, η συχνότητα και η σπουδαιότητα ήταν μάλλον άγνωστες στο τούρκικο πρότυπό του. Πήρε από την Παντομίμα τα ηρωικά, τα ιστορικά και τα πατριωτικά δράματα – τον Αθανάσιο Διάκο, τον Κατσαντώνη και το Βελισάριο. Και, κράτησε από το οθωμανικό Θέατρο Σκιών πολλά ανατολίτικα παραμύθια.

Στον Καραγκιόζη, λοιπόν, οι πιο πολλοί μπορούν να βρουν όχι μόνο μια πολύ αυθεντικότερη απόδοση των τοπικών γλωσσικών ιδιωμάτων και των επαρχιακών τύπων, αλλά και μια εντελώς απλαστογράφητη εικόνα της λαϊκής ζωής στο σύνολό της, μια εικόνα που δεν αποσιωπούσε τις βασικές ταξικές αντιθέσεις, κάτω από τη γραφική επιφάνεια των τοπικών ενδυμασιών και των λαϊκών ηθών.

Τέλος, η περίοδος της Μικρασιατικής καταστροφής θα δώσει νέα ώθηση στον Καραγκιόζη, που, σε αντίθεση με τα διάφορα βραχύβια κινήματα της αστικής σκηνης, **θα εξασφαλίσει μια συνεχή παρουσία μισού αιώνα, και θα διατηρήσει την αφοσίωση ενός μαζικού κοινού.** Εκείνο το χρονικό διάστημα της ακμής του Θεάτρου Σκιών Καραγκιόζη, επέρχεται και η σταδιακή παρακμή του Κουκλοθέατρου Φασουλή.⁴⁷

⁴⁷ ΧΑΤΖΗΠΑΝΤΑΖΗΣ ΘΩΔΩΡΟΣ. Η Εισβολή Του Καραγκιόζη Στην Ελλάδα Του 1890, Αθήνα 1984, σελ. 32, 34, 35, 37, 38, 49 – 52.

4. Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟΥ.

« ... Το παιδί πρέπει να έχει καλή διατροφή, κατοικία, ψυχαγωγία και ιατρική περίθαλψη... ».

« ... Στο παιδί πρέπει να δίνεται – παράλληλα με τη μόρφωση – και η ευκαιρία για αναψυχή και διασκέδαση. Η κοινωνία και το Κράτος οφείλουν να κάνουν κάθε προσπάθεια γι' αυτό το σκοπό ».

(Από την Παγκόσμια Διακήρυξη για τα δικαιώματα του παιδιού).

Καταρχήν, το Παιδί πρέπει να είναι διαρκώς χαρούμενο, να απολαμβάνει τη χαρά της ζωής. Το γέλιο είναι απαραίτητο στην υγεία, είναι το παν για τη φυσιολογική ανάπτυξη του παιδιού στο σώμα και στην ψυχή. Το παιδί πρέπει να είναι ζωντανό, εύθυμο, χαρούμενο και μόνο τότε έχει υγεία. Και η ψυχαγωγία είναι η πραγματική δύναμη για τη διάπλαση του χαρακτήρα του. Με αυτή πλάθεται ο χαρακτήρας του παιδιού. Όχι μόνο με τη συνηθισμένα ξερή και άχαρη διδασκαλία, αλλά με τη χαρά, με το γέλιο, με το ευχάριστο, το ψυχαγωγικό! Ό,τι μάθει, ό,τι δει ευχάριστα παρουσιασμένο στα μάτια του, στο νου του και στην ψυχή του το παιδί, θα του μείνει βαθιά τυπωμένο κι αξέχαστο.⁴⁸

Τα σχολεία, μέσα στις παιδαγωγικές τους δραστηριότητες, συμπεριλαμβάνουν και το κουκλοθέατρο. Μ' αυτό τον τρόπο, συμβάλλουν ενεργά στην κοινωνικοποίηση της εκπαίδευσης, δίνοντας χαρά σε όλο τον παιδικό πληθυσμό της χώρας. Κι, όπως όλοι γνωρίζουν τη χαρά τη χρησιμοποιεί σήμερα ευρύτατα η αγωγή σαν μέσο για τη σωστή διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού, γιατί ό,τι το χαροποιεί το οδηγεί παράλληλα να κάνει το σωστό.

Το αναλυτικό πρόγραμμα των Νηπιαγωγείων του Υπουργείου Παιδείας ανάμεσα στις παιδαγωγικές ασχολίες των νηπίων συμπεριλαμβάνει και το κουκλοθέατρο. Και, σημειώνει:

« Το κουκλοθέατρο παρέχει ευκαιρίαν διά την σύνδεσιν της προφορικής αφηγήσεως προς την διά συγκεκριμένων εικόνων έκφρασιν και τούτο αποτελεί πληρεστέραν μορφήν γλωσσικής ασκήσεως ».

Το κουκλοθέατρο αποτελεί, καταρχήν, ευχάριστη απασχόληση των παιδιών στο νηπιαγωγείο. Επίσης, η ηλικία των 2 – 6 χρόνων είναι η περίοδος του παιχνιδιού, που στην ηλικία αυτή είναι ατομικό, ομαδικό και συμβολικό. Το καινούριο στοιχείο είναι το 'σύμβολο' που το χρησιμοποιεί ιδίως στο παιχνίδι του (ένα ξύλο για άλογο, μια κούκλα για ποικίλα πρόσωπα κ.λ.π.). το σύμβολο είναι κάτι

⁴⁸ ΚΑΤΣΑΡΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Δώστε Χαρά Στα Παιδιά Μας, Εκδοτικός Οίκος Αστήρ. Αθήναι 1951, Σελ. 9.

που περιέχεται σε αφθονία και μέσα στο παραμύθι, που με την κατάλληλη διασκευή παίζεται στο κουκλοθέατρο.

Το κουκλοθέατρο λειτουργεί με σύμβολα και αποτελεί κατά συνέπεια ένα από τα πιο πρόσφορα μέσα ψυχαγωγίας και αγωγής. Και όχι μόνο για να βλέπουν τα παιδιά κουκλοθέατρο, αλλά να φτιάχνουν και τα ίδια κουκλοθέατρο.

Όλοι οι παιδαγωγοί, καθώς και οι ψυχολόγοι, αντιμετωπίζουν σήμερα το κουκλοθέατρο σαν βασικό παράγοντα αγωγής και προτείνουν να χρησιμοποιείται πλατιά σε όλους τους χώρους που εφαρμόζεται η νηπιακή αγωγή σαν ένα από τα πιο θετικά και εποικοδομητικά μέσα λεκτικής άσκησης και έκφρασης, όταν τα ίδια τα παιδιά παίζουν κουκλοθέατρο.

Η υπερτροφικά αναπτυγμένη στα νηπιακά χρόνια φαντασία δίνει στο παιδί τη δυνατότητα να ζωντανεύει τα άψυχα. Κι έτσι, η κούκλα του κουκλοθέατρου γίνεται, είτε άλλος τη ζωντανεύει είτε το ίδιο το παιδί, ένα αληθινό πρόσωπο που με το συμβολισμό του παίζει καθοριστικό ρόλο στη διάπλαση της προσωπικότητάς του.

Στην περίπτωση που τα ίδια τα παιδιά παίζουν κουκλοθέατρο, τους δίνεται η ευκαιρία να ταυτίζονται με την κούκλα του κουκλοθέατρου και να διοχετεύουν σ' αυτήν τις συναισθηματικές τους καταστάσεις. Ασκούνται, παράλληλα, να εκφράζονται ελεύθερα και αυθόρμητα, να ζούνε τον πραγματικό εαυτό τους που στη μικρή ηλικία έχει τη δυνατότητα να υπάρχει ταυτόχρονα και στον πραγματικό και στον φανταστικό κόσμο.

Οι συναισθηματικές και νοητικές κινητοποιήσεις του παιδιού κατά τη διάρκεια μιας κουκλοθεατρικής παράστασης δίνει ισχυρά κεντρίσματα στη φαντασία του, το βοηθά να ασκεί τα εκφραστικά του μέσα, το θάρρος του, τη δημιουργικότητά του. Η ελεύθερη αυτή έκφραση και βίωση του εσωτερικού του κόσμου γίνεται στο παιδί αφετηρία ανεξάντλητης δημιουργικότητας. Κι όταν το παιδί συμμετέχει ενεργά στη δημιουργία και τη λειτουργία του ασκούνται όλες οι συναισθηματικές, πνευματικές και σωματικές του δυνάμεις, αποκτά εμπειρίες και ταυτόχρονα σταθεροποιούνται όσες μέχρι τότε έχει αποκτήσει.

Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται και από το γεγονός ότι σήμερα γίνεται πλατιά χρήση του κουκλοθέατρου στα νηπιαγωγεία και στους παιδικούς σταθμούς, που δίνει κάτι πολύ μεγάλο στα παιδιά: τη χαρά και παράλληλα τα διδάσκει διασκεδάζοντάς τα. Η παιδαγωγική αξία του κουκλοθέατρου τονίζεται ιδιαίτερα από κάθε παιδαγωγό.

Επιπλέον, η παγκόσμια κουκλοθεατρική πείρα και πρακτική διδάσκει ότι παιδιά που παρακολουθούν τακτικά καλό κουκλοθέατρο βοηθούνται εποικοδομητικά να ξεπερνούν τις όποιες δυσκολίες τους, όπως ακριβώς και οι διάφοροι κουκλοήρωες που τους θαυμάζουν και

τους μιμούνται, και που με τη σωστή δράση και το θάρρος τους βγαίνουν πάντα νικητές από τις δύσκολες καταστάσεις.⁴⁹

Δύο από αυτά, λοιπόν, τα είδη κουκλοθέατρου – όπως αναφέρθηκε στα παραπάνω κεφάλαια - είναι ο **Φασουλής (Το θέατρο ανδρείκελων)** και ο **Καραγκιόζης (Το θέατρο σκιών)**. Και οι δύο είναι οι κατεξοχήν κύριοι εκπρόσωποι, οι παραδοσιακοί κουκλοήρωες, της ιστορίας του νεοελληνικού κουκλοθέατρου. Αν και η λάμψη τους σήμερα δεν είναι τόσο μεγάλη, καθώς δεν συναντώνται συχνά και δεν προτιμώνται ιδιαίτερα για κουκλοθεατρικές παραστάσεις, το αδιαμφισβήτητο γεγονός είναι ότι επηρέασαν και συνεχίζουν να επηρεάζουν άλλους περισσότερο κι άλλους λιγότερο, με το δικό τους τρόπο, μικρούς και μεγάλους μέχρι σήμερα.

⁴⁹ ΔΑΡΑΚΗ ΠΕΠΗ, Κουκλοθέατρο, Gutenberg – Παιδαγωγική Σειρά, Αθήνα 1992, σελ. 59 – 64.

Β' ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ (ΠΡΑΚΤΙΚΟ) ΜΕΡΟΣ

B' – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ (ΠΡΑΚΤΙΚΟ) ΜΕΡΟΣ:

Το πρακτικό (ερευνητικό) μέρος της πτυχιακής αυτής εργασίας έχει ως σκοπό να διερευνήσει κατά πόσο ο Φασουλής και ο Καραγκιόζης – δύο κατεξοχήν παραδοσιακοί κουκλοήρωες – μπορούν να αναβιώσουν μέσα στο χώρο του νηπιαγωγείου. Και, βέβαια, εάν τα ίδια τα νήπια δείξουν τελικά την προτίμησή τους, για τα δύο αυτά παραδοσιακά κουκλοθέατρα, ή ακόμη και για το ένα από αυτά, μετά τη γνωριμία τους με το Φασουλή και τον Καραγκιόζη.

Μέσα από το πρόγραμμα δραστηριοτήτων, τα νήπια έρχονται σε επαφή και γνωριμία με τον κουκλοήρωα Φασουλή και τη φιγούρα του Καραγκιόζη, ρωτώνται όσον αφορά αυτούς, παρακολουθούν παραστάσεις αυτών, ζωγραφίζουν τις προτιμήσεις τους, και εκφράζουν τις επιλογές τους.

Το πρόγραμμα δραστηριοτήτων, συγκεκριμένα, περιελάμβανε τα εξής:

- Ερωτηματολόγιο νηπίων, όσον αφορά το κουκλοθέατρο γενικά, το Φασουλή και τον Καραγκιόζη, ειδικότερα.
- Πρώτη γνωριμία των νηπίων, με το Φασουλή: Παράσταση, με τίτλο «Ο Φασουλής και η μύτη του». Σχολιασμός των αντιδράσεων και των κάθε είδους σχολίων των νηπίων.
- Τα νήπια ζωγραφίζουν το Φασουλή: Πώς φαντάζονται - μετά την παράσταση - ότι μπορεί να είναι η μορφή του.
- Παρουσίαση φιγούρων Καραγκιόζη: Καραγκιόζης – Μπάρμπα – Γιώργος. Και, παράσταση Καραγκιόζη, με τίτλο «Ο Καραγκιόζης και τα μάγια». Σχολιασμός των αντιδράσεων και των κάθε είδους σχολίων των νηπίων.
- Δεύτερη γνωριμία των νηπίων, με τους κουκλοήρωες Φασουλή και Περικλή. Παράλληλα, παρουσίαση και των φιγούρων του Καραγκιόζη και του Μπάρμπα – Γιώργου. Τα νήπια επιλέγουν μεταξύ των μορφών του Φασουλή και του Καραγκιόζη, και στη συνέχεια ζωγραφίζουν την επιλογή τους. Σχολιασμός, της επιλογής και των ζωγραφιών των νηπίων.
- Μετά τη γνωριμία τους με το Φασουλή και τον Καραγκιόζη, και τις δύο παραστάσεις: Σύντομη συζήτηση, με τα νήπια:
 - Θα ήθελαν να έχουν τους δύο αυτούς κουκλοήρωες, στο χώρο του σχολείου τους;
 - Θα τους προτιμούσαν, για να παίξουν κουκλοθέατρο, ή να τους κατασκευάσουν, και ποιον από τους δύο;
 - Γενικά συμπεράσματα.

Η έρευνα, λοιπόν, πραγματοποιήθηκε στον παιδικό σταθμό «Ιάσωνα». Έτσι, με δείγμα σαράντα (40) νηπίων, τα αποτελέσματα, που προέκυψαν από το παραπάνω πρόγραμμα δραστηριοτήτων, είναι τα εξής:

1. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΝΗΠΙΩΝ:

▪ Αποτελέσματα και σχολιασμός.

Πρώτα απ' όλα, το ερωτηματολόγιο ήταν προσαρμοσμένο στο γνωστικό επίπεδο των νηπίων.

Οι ερωτήσεις αφορούσαν το κουκλοθέατρο γενικά, αν έχουν παρακολουθήσει παραστάσεις, αν έχουν παίξει κουκλοθέατρο, και ποιες κούκλες προτιμούν. Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου αφορούσε το Φασουλή και τον Καραγκιόζη, κατά πόσο είναι γνωστοί στα νήπια, αν θα τους προτιμούσαν για παράσταση κουκλοθέατρου, και, τέλος, ποια ιστορία – παραμύθι θα επέλεγαν, για να παίξουν κουκλοθέατρο.

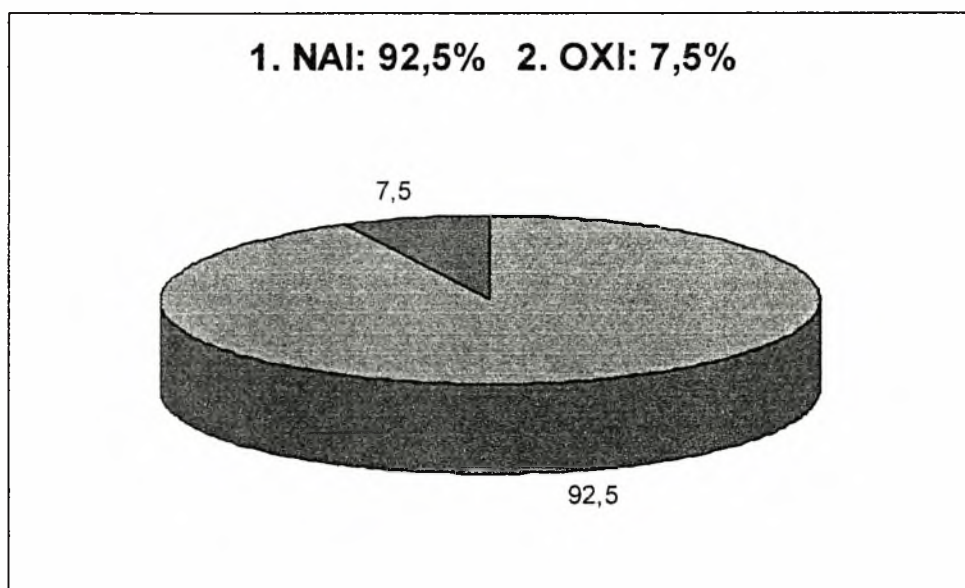
Τα νήπια προθυμοποιήθηκαν να απαντήσουν στις κάθε είδους ερωτήσεις, και μάλιστα έδειξαν να διασκεδάζουν ιδιαίτερα, επειδή χαρακτήρισαν τις ερωτήσεις – απαντήσεις, ως μία μορφή συνέντευξης, που καλούνταν να δώσουν.

Παρακάτω, ακολουθούν οι ερωτήσεις, οι απαντήσεις των νηπίων, καθώς και ο σχολιασμός αυτών.

▪ Ερώτηση: «Έχεις παρακολουθήσει κουκλοθέατρο; Σου άρεσε;».

ΝΑΙ: 37/40 - 92,5%

ΟΧΙ: 3/40 - 7,5%

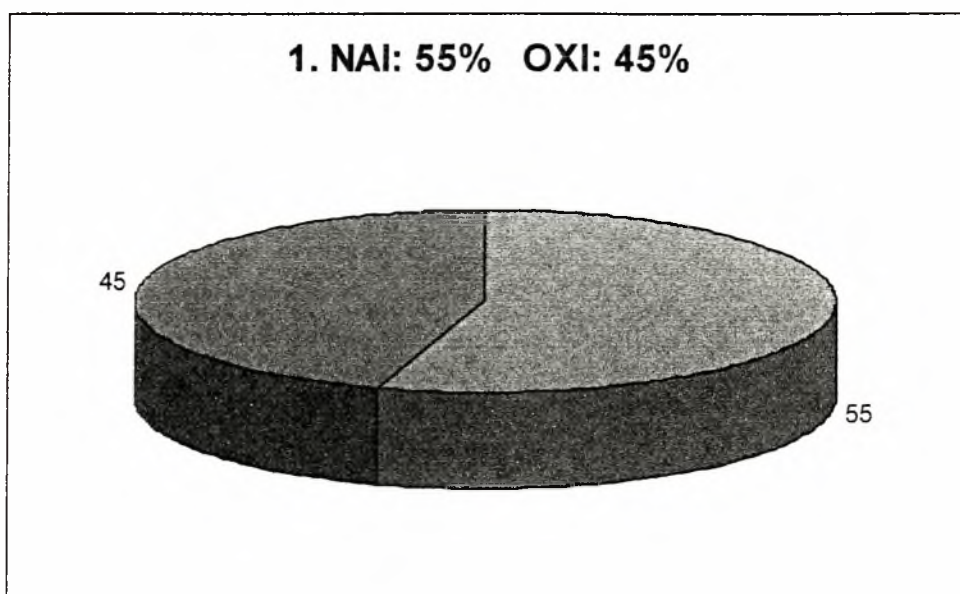

Σχολιασμός: Τα περισσότερα από τα νήπια έχουν παρακολουθήσει κουκλοθέατρο. Το υπόλοιπο ποσοστό των νηπίων δεν θυμάται να έχει παρακολουθήσει κάποια παράσταση κουκλοθέατρου.

- Ερώτηση: «Έχεις παίξει κουκλοθέατρο;».

ΝΑΙ: 22/40 - 55%

ΟΧΙ: 18/40 - 45%

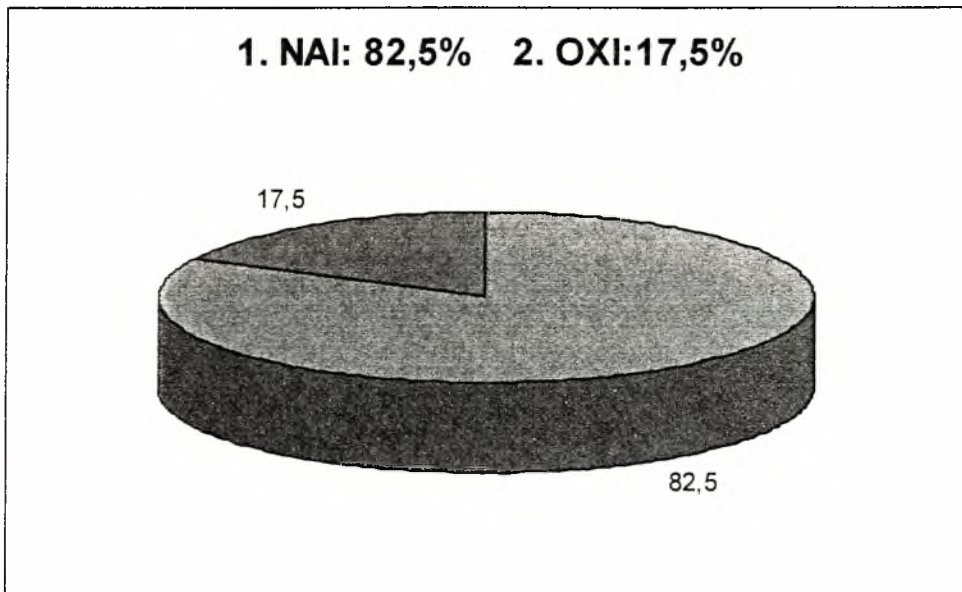

Σχολιασμός: Το μεγαλύτερο ποσοστό από τα νήπια, που δεν έχουν παίξει ή δεν δοκίμασαν ποτέ να παίξουν κουκλοθέατρο, είναι αγόρια. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ένα από αυτά (ο Τάκης), «Κουκλοθέατρο παίζουν τα κορίτσια». Επίσης, η Νικολίνα παίζει συχνά κουκλοθέατρο στο σπίτι της (εκτός από το χώρο του παιδικού σταθμού).

- Ερώτηση: «Σου αρέσει να παίζεις κουκλοθέατρο;».

ΝΑΙ: 33/40 - 82,5%

ΟΧΙ: 7/40 - 17,5%

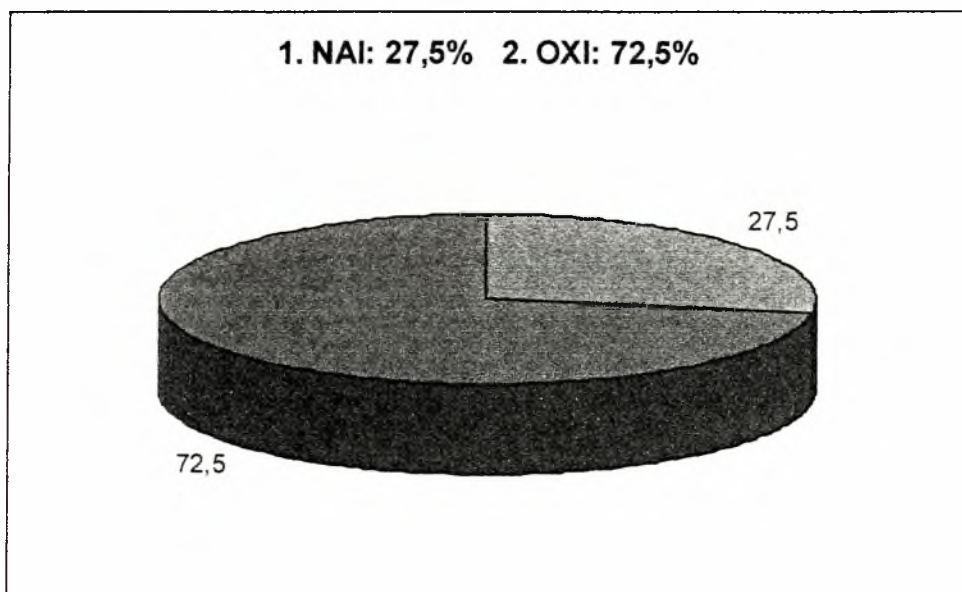

Σχολιασμός: Στο ποσοστό των νηπίων, που τους αρέσει να παίζουν κουκλοθέατρο, συμπεριλαμβάνονται και αρκετά νήπια, τα οποία δεν έχουν παίξει ή δεν έχουν δοκιμάσει να παίζουν κουκλοθέατρο. Αλλά, παρόλα αυτά, θα τους άρεσε να παίζουν ή να δοκιμάσουν, κάποια στιγμή.

- Ερώτηση: «Έχεις φτιάξει κούκλες, για παράσταση κουκλοθέατρου;».

ΝΑΙ: 11/40 - 27,5%

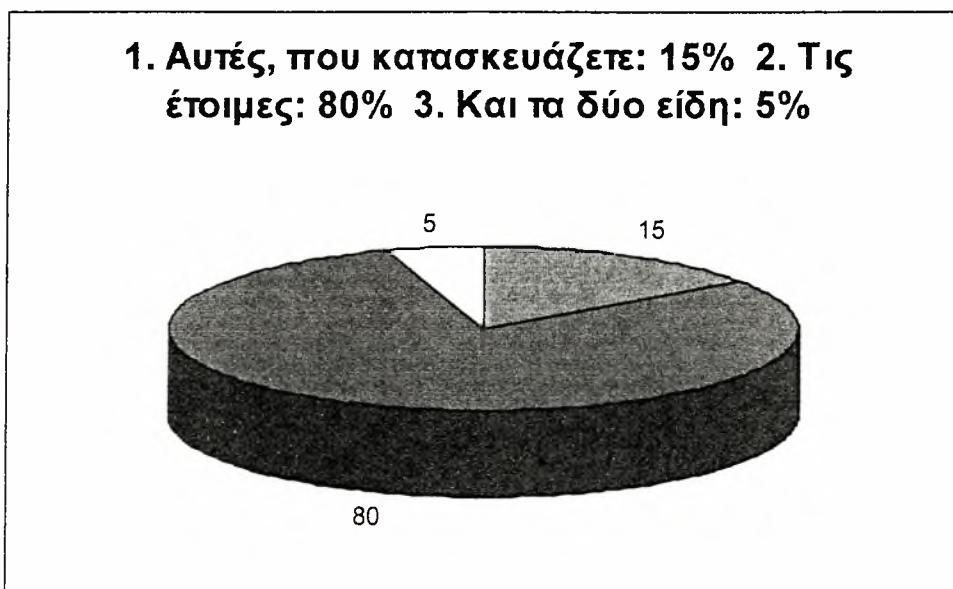
ΟΧΙ: 29/40 - 72,5%

Σχολιασμός: Το μεγαλύτερο ποσοστό των νηπίων δεν θυμάται αν έχει κατασκευάσει κούκλες, για παράσταση κουκλοθέατρου, καθώς οι φορές που έχει πραγματοποιηθεί μία τέτοιου είδους δραστηριότητα, στο χώρο του παιδικού σταθμού, είναι ελάχιστες. Κι αυτό το γεγονός το επιβεβαιώνουν τα νήπια, τα οποία αναφέρουν ότι θυμούνται να έχουν κατασκευάσει κούκλες. Επίσης, οι αναφορές δύο νηπίων είναι πραγματικά ενδιαφέρουσες: Η Νικολίνα θυμάται να έχει κατασκευάσει ένα κοριτσάκι, το οποίο και στη συνέχεια στήριξε με ξύλο, και ο Γιώργος έχει κατασκευάσει κούκλες - για παράσταση κουκλοθέατρου, πάντα - στο σπίτι του.

▪ Ερώτηση: «Ποιες κούκλες προτιμάς:

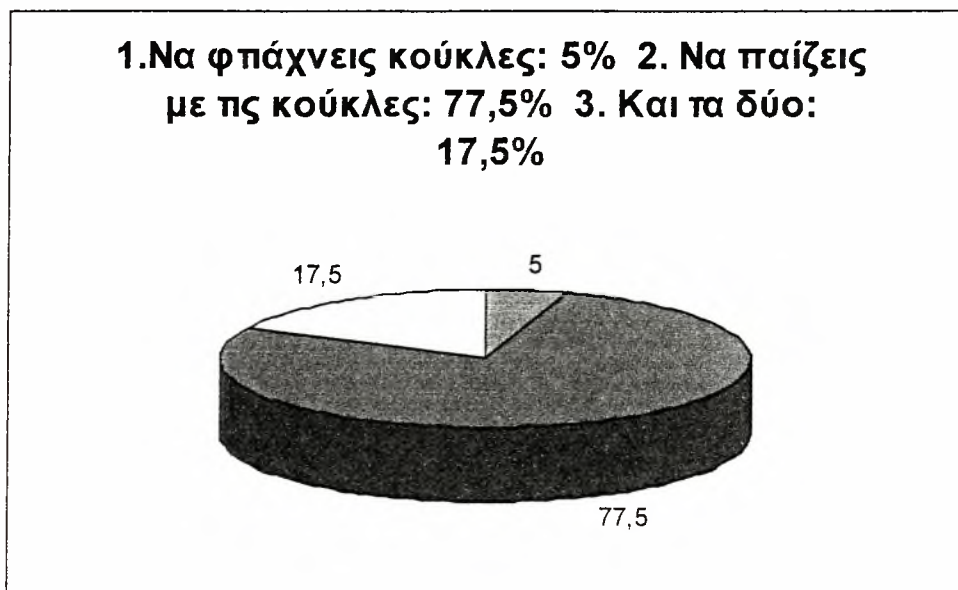
- Αυτές, που κατασκευάζετε; 6/40 - 15%
- Τις έτοιμες; 32/40 - 80%
- Και τα δύο είδη;» 2/40 - 5%

Σχολιασμός: Τα περισσότερα νήπια έδειξαν την προτίμησή τους, για τις έτοιμες κούκλες, οι οποίες ήδη υπάρχουν στο χώρο του παιδικού σταθμού.

▪ Ερώτηση: «Τι είναι για σένα σπουδαιότερο στο κουκλοθέατρο:

- Να φτιάχνεις κούκλες; 2/40 - 5%
- Να παίζεις με τις κούκλες; 31/40 - 77,5%
- Και τα δύο;» 7/40 - 17,5%

Σχολιασμός: Τα περισσότερα νήπια εστίασαν στο παιχνίδι με τις κούκλες. Λίγα από αυτά έδειξαν ενδιαφέρον στην κατασκευή αυτών.

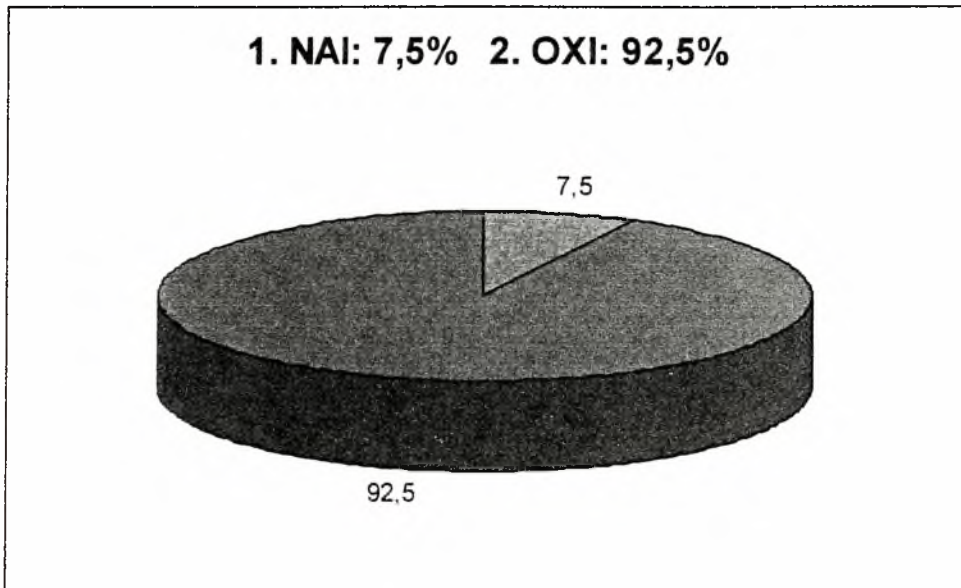
▪ Ερώτηση: «Ποια είναι η αγαπημένη σου κούκλα;».

Σχολιασμός: Ο παιδικός σταθμός είχε μεγάλη ποικιλία έτοιμων κούκλων για κουκλοθέατρο. Έτσι, ποίκιλαν και οι προτιμήσεις των νηπίων στο συγκεκριμένο αυτό είδος. Οι κούκλες, λοιπόν, οι οποίες προτιμήθηκαν από τα νήπια είναι οι εξής: η Ολλανδέζα, η γάτα, το λιοντάρι, ο κροκόδειλος, ο Ινδιάνος, ο σκύλος, ακόμη και ο Καραγκιόζης (ο οποίος, όμως, δεν υπήρχε στο χώρο του παιδικού σταθμού). Επίσης, η κοκκίνοσκουφίτσα, ο λύκος, η αγελάδα, το παπί, ο φούρναρης, η νοσοκόμα.

- Ερώτηση: «Γνωρίζεις την κούκλα του Φασουλή; Αν ναι, περιέγραψέ την».

ΝΑΙ: 3/40 - 7,5%

ΟΧΙ: 37/40 - 92,5%

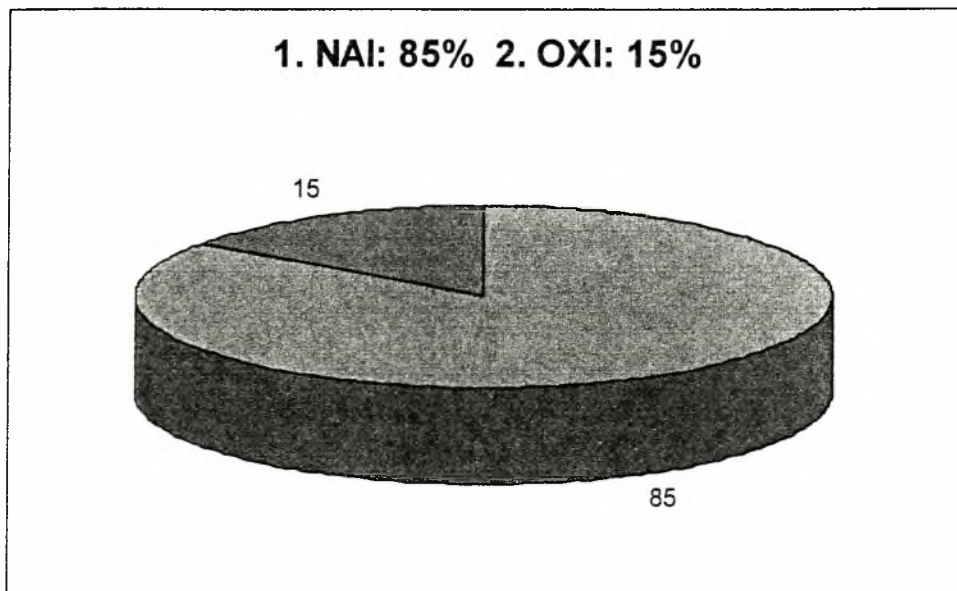

Σχολιασμός: Τα νήπια δεν γνώριζαν την κούκλα του Φασουλή. Τρία από αυτά ανέφεραν τρεις διαφορετικές εκδοχές: Το πρώτο νήπιο (η Εύα) ανέφερε ότι είδε το Φασουλή σε ένα πορτοκαλί μπαλόνι, ήταν χοντρός, μικρός και δεν φορούσε ρούχα. Το δεύτερο νήπιο (η Νικολίνα) δεν μπόρεσε να τον περιγράψει, αλλά ανέφερε ότι μάλλον είναι σαν τον κλόουν, που έφεραν οι γονείς της για το πάρτι των γενεθλίων της. Και, το τρίτο νήπιο είπε ότι ο Φασουλής του θυμίζει το φαγητό: τα φασόλια!

- Ερώτηση: «Γνωρίζεις τον Καραγκιόζη;».

ΝΑΙ: 34/40 - 85%

ΟΧΙ: 6/40 - 15%

Σχολιασμός: Σε αντίθεση με την κούκλα του Φασουλή, τα νήπια έδειξαν να γνωρίζουν τον Καραγκιόζη. Ανάφεραν χαρακτηριστικά ότι είναι μια μαριονέτα, με την οποία παίζουμε κουκλοθέατρο. Τον χαρακτήρισαν ξύλινο, κι επιπλέον έχει ένα ξυλάκι, το οποίο κρατάμε, για να τον παίζουμε. Έχει «κουμπιά», και ζωγραφίζεται δύσκολα.

Έχουν παρακολουθήσει παράσταση κουκλοθέατρου, είτε στον κινηματογράφο είτε στην τηλεόραση.

Όσον αφορά τα εξωτερικά του χαρακτηριστικά, ο Καραγκιόζης είναι άσχημος, κοντός, έχει καμπούρα, μεγάλη και μακριά μύτη, το ένα του χέρι είναι μακρύ και το άλλο κοντό, τα πόδια του είναι άσπρα με μαύρες τρίχες. Ακόμη, είναι φαλακρός και έχει μουστάκια ή γένια. Φοράει καπέλο, πουκάμισο και σορτσάκι, παπούτσια, και επίσης κρατάει μαστούνι.

Όσον αφορά το χρώμα του, τα περισσότερα νήπια ανάφεραν το μαύρο και το πράσινο. Αναφέρθηκε από κάποια νήπια και το κόκκινο χρώμα.

Ο Καραγκιόζης, στη συνέχεια, κάνει ζαβολιές, είναι πολύ τσιγκούνης, μαλώνει και χτυπιέται, κάνει αστεία και μιλάει δυνατά. Επιπλέον, ένα από τα νήπια (ο Θοδωρής) ανέφερε

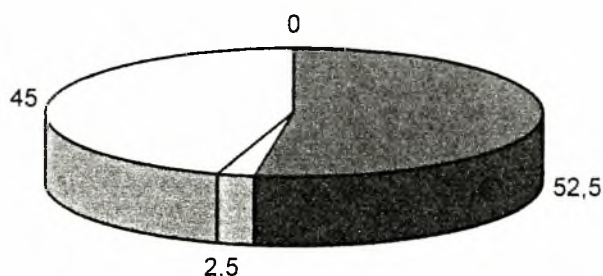
χαρακτηριστικά ότι ο Καραγκιόζης είναι αόρατος, εννοώντας βέβαια ότι εμφανίζεται πίσω από τον μπερντέ, φανερώνοντας μόνο τη σκιά του.

Δύο, ακόμη, ξεχωριστές αναφορές των νηπίων είναι αυτή της Σταυρούλας, η οποία είπε ότι ο Καραγκιόζης φοράει φουστάνελα. Και, τέλος, αυτή του Απόστολου, ότι το καπέλο του Καραγκιόζη είναι πολύχρωμο με κουδουνάκια, εννοώντας – λανθασμένα – τον μπαλαντέρ των χαρτιών της τράπουλας, τα οποία βρίσκονται στα παιχνίδια του.

- Ερώτηση: «Ποιον θα προτιμούσες, για να δώσεις παράσταση κουκλοθέατρου:

- Τον Φασουλή;	0/40	- 0%
- Τον Καραγκιόζη;	21/40	- 52,5%
- Και τους δύο;	1/40	- 2,5%
- Κανέναν από τους δύο;»	18/40	- 45%

1. Τον Φασουλή: 0% 2. Τον Καραγκιόζη: 52,5% 3. Και τους δύο: 2,5% 4. Κανέναν από τους δύο: 45%

Σχολιασμός: Όπως ήταν αναμενόμενο, κάποια από τα νήπια προτίμησαν τον Καραγκιόζη, για να δώσουν παράσταση κουκλοθέατρου. Καθώς ο Φασουλής δεν τους ήταν γνωστός, για αυτόν ακριβώς το λόγο δεν έδειξαν και να τον προτιμούν. Ενώ ένα σεβαστό ποσοστό δεν έδειξε μεγάλη προτίμηση να ασχοληθεί δίνοντας παράσταση κουκλοθέατρου με κανέναν από τους δύο αυτούς κουκλοήρωες.

- Ερώτηση: «Ποια ιστορία – παραμύθι έπαιξες ή θα ήθελες να παίζεις σε παράσταση κουκλοθέατρου;».

Σχολιασμός: Τα δημοφιλέστερα παραμύθια, που τα νήπια επέλεξαν είναι τα εξής: Η Κοκκίνοσκουφίτσα, Ο λύκος και τα εφτά κατσικάκια, Τα τρία γουρουνάκια, Η Χιονάτη και οι εφτά νάνοι, Η Σταχτοπούτα, Το ασχημόπαπο. Επιπλέον, κάποια από τα νήπια εξέφρασαν την επιθυμία να παίξουν και Καραγκιόζη.

2. Αντιδράσεις – σχόλια των νηπίων, μετά την παράσταση Φασουλή.

Αρχικά, τα νήπια ρωτήθηκαν αν θυμούνταν το όνομα του Φασουλή, από τα ερωτηματολόγια που προηγήθηκαν, την προηγούμενη μέρα. Θυμούνταν, λοιπόν, το όνομα του Φασουλή αλλά – όπως είναι φυσικό – τα περισσότερα από αυτά συνέχιζαν να μην γνωρίζουν τίποτα για αυτόν.

Για αυτόν ακριβώς το λόγο, ακολούθησε μία σύντομη αναφορά, προφορικά, κατά την οποία δόθηκαν κάποιες γενικές πληροφορίες, όσον αφορά το Φασουλή και την ιστορία του. Αναφέρθηκε, δηλαδή, ότι ο Φασουλής είναι ένας κουκλοήρωας, ο οποίος κατασκευάστηκε πριν πολλά χρόνια. Με αυτό τον κουκλοήρωα, έπαιζαν οι άνθρωποι κουκλοθέατρο, για να διασκεδάσουν, όμως, οι μεγάλοι - όχι τα μικρά παιδιά. Στην αρχή, ήταν άσχημος, είχε άσχημα χαρακτηριστικά: μεγάλη και χοντρή μύτη, το ένα του μάτι ήταν πιο μεγάλο από το άλλο, είχε μουστάκι και μεγάλο στόμα. Θα μπορούσε να προκαλεί ακόμη και φόβο, αλλά, ακόμη και πολλά μικρά παιδιά πήγαιναν κρυφά και παρακολουθούσαν τις παραστάσεις αυτού. Ο Φασουλής, ακριβώς επειδή ήταν άσχημος, προκαλούσε το γέλιο, με τις ιστορίες του, γι' αυτό κι άρεσε σε μικρούς και μεγάλους.

Αργότερα, η μορφή της κούκλας του Φασουλή άλλαξε. Έγινε πιο γλυκιά, ως προς τα χαρακτηριστικά της, πιο προσιτή, κι απευθύνονταν μόνο σε μικρά παιδιά, προκαλώντας εξίσου το γέλιο.

Μετά από αυτή τη σύντομη ιστορική αναφορά, ακολούθησε η παράσταση Φασουλή, με τίτλο «*Η μύτη του Φασουλή*», η οποία ήταν καταγραμμένη σε κασέτα, και θα ακούγονταν από το ραδιόφωνο. Μια από αυτές, λοιπόν, τις παραστάσεις θα είχαν τα νήπια την ευκαιρία να ακούσουν, χωρίς την παρουσία εικόνας.

Το ενδιαφέρον των νηπίων κεντρίστηκε αμέσως, καθώς θα έπρεπε – εφόσον έλειπε η εικόνα - να έχουν όλη τους την προσοχή στραμμένη στην κασέτα, που θα παιζόταν. Μ' αυτόν ακριβώς τον τρόπο, θα αποκόμιζαν κάθε στοιχείο αυτής, αναπτύσσοντας την ακοή τους, περισσότερο από τις άλλες αισθήσεις. Κι, επιπλέον, με την έλλειψη της εικόνας θα άφηναν τη φαντασία τους ελεύθερη, όπως κι έγινε.

Καθ' όλη τη διάρκεια της παράστασης Φασουλή, η προσοχή των νηπίων έμεινε προσηλωμένη στην κασέτα. Ακόμη, η παράσταση ήταν ευχάριστη, κι έδειξαν να διασκεδάζουν πολύ. Προκάλεσε σε πολλά σημεία το γέλιο, και χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι, ακριβώς επειδή γελούσαν, κάποια από τα νήπια κρατούσαν την κοιλιά τους!

Κάποια από τα νήπια, κατά τη διάρκεια της παράστασης, άρχισαν να μιλούν και να κάνουν τις διάφορες ερωτήσεις ή παρατηρήσεις τους, με πολύ δυνατό τόνο στη φωνή τους, αντιγράφοντας αυτόν του Φασουλή και του Περικλή.

Τελικά, τα νήπια έκαναν συνεχώς σχολιασμούς και παρατηρήσεις, όσον αφορά τα πρόσωπα της παράστασης - Φασουλής, Περικλής, Κανέλλος (σκύλος), Αστυφύλακας - και τα χαρακτηριστικά αυτών, καθώς και τα διάφορα περιστατικά, που διαδραματίζονταν.

Όταν η παράσταση τελείωσε, τα νήπια συνέχισαν να τραγουδούν το σύντομο τραγούδι, που είχε ακουστεί στην αρχή της παράστασης:

**« Εγώ είμαι ο Φασουλής,
με τη μεγάλη μύτη
με το σκουφί το παρδαλό
αξέγνοιαστο σπουργίτι.
Κι εγώ είμαι ο Περικλής
που μ' έχει πάντα φίλο
και τον τρελαίνω διαρκώς
το Φασουλή στο ξύλο! ».**

Έπειτα, πραγματοποιήθηκε μια σύντομη συζήτηση. Τα νήπια τόνισαν ότι η παράσταση ήταν πολύ καλή, διασκέδασαν, και έδωσαν ιδιαίτερα σημασία στα πρόσωπα του Φασουλή και του Περικλή, τονίζοντας τα χαρακτηριστικά τους, τα οποία είχαν μάθει από το παραπάνω τραγούδι. Παρόλα αυτά, ένα από τα νήπια, η Ηώ, στην ερώτηση «Πώς ήταν ο Φασουλής;», απάντησε ότι ήταν ένα φασόλι, που μίλαγε!

Μετά τη σύντομη συζήτηση, πραγματοποιήθηκε η επανάληψη της παράστασης Φασουλή, ύστερα από επιθυμία όλων των νηπίων, όπως κι έγινε. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι μέχρι να προετοιμαστεί ξανά η κασέτα, κανένα από τα νήπια δεν μίλαγε, περίμεναν ήσυχα, αλλά πολύ ανυπόμονα, την επανάληψη της παράστασης. Ένα από αυτά, ο Νίκος, τόνισε ότι θα λυπόταν πολύ, εάν δεν άκουγαν ξανά το Φασουλή και τον Περικλή να μαλώνουν!

3. Σχολιασμός, όσον αφορά τις ζωγραφιές των νηπίων - πώς φαντάζονται την κούκλα του Φασουλή.

Όταν τελείωσε η παράσταση, τα νήπια ζήτησαν να δούνε μία κούκλα Φασουλή. Αλλά, κάτι τέτοιο δεν έγινε τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

Σε αντίθεση, ζητήθηκε από τα νήπια να ζωγραφίσουν τον Φασουλή, όπως τα ίδια τον φαντάζονται. Ήδη είχαν σχηματίσει μία εικόνα αυτού από την παράσταση, αλλά και από τη σύντομη συζήτηση, που έγινε αμέσως μετά.

Υπήρξε μεγάλη προθυμία, δεν παρουσιάστηκε κάποιου είδους δυσκολία, και τα αποτελέσματα από τις ζωγραφιές είναι πραγματικά ξεχωριστά.

Όλα τα νήπια ζωγράφισαν το Φασουλή, ως μία κούκλα, με ανθρώπινο σώμα, με ποικίλα χαρακτηριστικά, όσον αφορά το σχήμα: μεγάλο ή μικρό, κυρίως στρόγγυλο και χοντρό ή μακρύ και λεπτό. Εξαίρεση αποτελούν δύο νήπια (ο Τάκης και ο Γιάννης), τα οποία - επηρεασμένα, προφανώς, το ένα από το άλλο - σχημάτισαν το σώμα του Φασουλή τετράγωνο, μεγάλο και χοντρό, κι όχι στρόγγυλο, όπως όλα τα υπόλοιπα νήπια.

Στη συνέχεια, τον χρωμάτισαν, με διάφορα χρώματα κι όχι κάποιο συγκεκριμένο. Ιδιαίτερα, κάποια από τα νήπια χρωμάτισαν το εσωτερικό του προσώπου, αφήνοντας το υπόλοιπο σώμα, χωρίς χρώμα - απλά, σχηματισμένο.

Έδωσαν περισσότερη σημασία, όπως ήταν αναμενόμενο, στη **μύτη του Φασουλή**, και το σχήμα αυτής, την οποία ζωγράφισαν με διάφορους τρόπους: καταρχήν μεγάλη, και είτε χοντρή και στρογγυλή είτε μακριά και λεπτή, όπως και το σχήμα του σώματος. Πολλά από τα νήπια υπερέβαλαν, όσον αφορά το μέγεθος της μύτης, καθώς τη ζωγράφισαν πάρα πολύ μακριά, καλύπτοντας με αυτό τον τρόπο όλη την έκταση του χαρτιού.

Επίσης, σημασία δόθηκε και στο δεύτερο κύριο χαρακτηριστικό της κούκλας του Φασουλή, στο παρδαλό (χρωματιστό, δηλαδή) **σκουφί** του. Το σκουφί, λοιπόν, χρωματίστηκε - όπως ήταν αναμενόμενο - με πολλά και διάφορα χρώματα, από όλα τα νήπια. Και, όσο για το μέγεθός του, ήταν σε κάποιες ζωγραφιές μικρό, και σε κάποιες άλλοι μεγάλο, αλλά πάντα πολύχρωμο.

Ακόμη, ορισμένα νήπια προτίμησαν να ζωγραφίσουν μόνο το κεφάλι του Φασουλή, με τη μακριά μύτη του και το χρωματιστό σκουφί, αγνοώντας τελείως το σώμα αυτού.

Άξιο αναφοράς είναι και το γεγονός ότι κάποια νήπια, ζωγράρισαν κουμπιά στο σώμα του Φασουλή. Μ' αυτό τον τρόπο, έδωσαν μια μορφή Φασουλή, με χαρακτήρα παιδικό. Σε ερώτηση ως προς τα νήπια, όσον αφορά τα κουμπιά, απάντησαν ότι έτσι έχουν είτε φανταστεί είτε δει άλλες παιδικές κούκλες – όχι απαραίτητα κούκλες για κουκλοθέατρο.

Ξεχωριστή είναι η ζωγραφιά ενός νηπίου, του Γιάννη, ο οποίος ζωγράφησε μια ολόκληρη σκηνή από την παράσταση Φασουλή: τον Φασουλή, με το σκουφί και τη μεγάλη μύτη, τον σκύλο – τον Κανέλλο – ο οποίος δαγκώνει τη μύτη του Φασουλή, το χέρι του Περικλή, ο οποίος χτυπά τον Φασουλή, καθώς και τον Αστυφύλακα!

4. Αντιδράσεις – σχόλια των νηπίων, μετά την παράσταση Καραγκιόζη.

Καταρχήν, η παράσταση Καραγκιόζη, με τίτλο «*Ο Καραγκιόζης και τα μάγια*», είχε μόνο ήχο, όπως ακριβώς και η παράσταση Φασουλή, και θα ακούγονταν επίσης από το ραδιόφωνο.

Τα νήπια έδειξαν ενδιαφέρον κι επιθυμούσαν να παρακολουθήσουν με όλη τους την προσοχή την παράσταση Καραγκιόζη. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ξανά ότι τα περισσότερα από αυτά γνώριζαν την φιγούρα του Καραγκιόζη.

Πριν από την παράσταση, έγινε η παρουσίαση των δύο φιγούρων Καραγκιόζη: αυτή του ίδιου του πρωταγωνιστή και αυτή του Μπάρμπα – Γιώργου.

Αμέσως μετά, ακολούθησε η παράσταση. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι καθ' όλη τη διάρκεια αυτής, τα νήπια έκαναν ερωτήσεις, όσον αφορά τα πρόσωπα και σχολίαζαν τα κάθε είδους χαρακτηριστικά αυτών – παρόλη την έλλειψη εικόνας. Ο Καραγκιόζης, το Κολλητήρι, ο Μπάρμπα – Γιώργος, ο Νιόνιος, ο Πασάς, έδιναν πολλά στοιχεία, όσον αφορά τα εξωτερικά, κυρίως, χαρακτηριστικά τους, αλλά και του χαρακτήρα τους. Για παράδειγμα, σχολίασαν τον ίδιο τον Καραγκιόζη ως άσχημο, αλλά έξυπνο, τον Μπάρμπα – Γιώργο, ως 'βλάχο', τον Νιόνιο ως μεθυσμένο.

Ορισμένα από τα νήπια γνώριζαν τη συγκεκριμένη παράσταση Καραγκιόζη, και για αυτόν ακριβώς το λόγο ανυπομονούσαν και ρωτούσαν συνεχώς για τη συνέχεια. Τα υπόλοιπα νήπια ζητούσαν επεξηγήσεις, και, μ' αυτόν τον τρόπο, μπόρεσαν να κατανοήσουν με

μεγαλύτερη ευκολία την παράσταση. Παράλληλα, μάντευαν τη συνέχεια της παράστασης, και περίμεναν να επαληθεύσουν τις σκέψεις τους.

Το γέλιο ήταν, εξίσου, κυρίαρχο και σε πολλά σημεία της παράστασης τα νήπια έδειχναν να έχουν ένα «διάλογο» με τους ήρωες, υποδεικνύοντάς τους τι πρέπει να κάνουν ή τι να πούνε. Μ' αυτό τον τρόπο, βοηθούσαν τους ήρωες να βγούνε από τη δύσκολη κατάσταση, στην οποία είχαν περιέλθει.

Πριν ακόμη η παράσταση τελειώσει, αρκετά από τα νήπια είχαν μαντέψει το τέλος. Όταν, λοιπόν, τελείωσε και δικαιώθηκαν οι προβλέψεις τους, ένιωσαν ανακούφιση και ικανοποίηση για το ευτυχισμένο τέλος όλων των ηρώων της παράστασης.

Η ευχαρίστησή τους ήταν διάχυτη, ακόμη και σε εκείνα τα νήπια, που ήδη γνώριζαν την παράσταση. Κάποια από αυτά, όπως ήταν αναμενόμενο, ζήτησαν την επανάληψη της παράστασης, ενώ κάποια άλλα ζήτησαν την επανάληψη της παράστασης Φασουλή.

Έτσι, έπεσε και η αυλαία της παράστασης Καραγκιόζη.

5. Σχολιασμός, όσον αφορά τις ζωγραφιές των νηπίων, μετά την παρουσίαση των κουκλοηρώων Φασουλή και Καραγκιόζη.

Κατά το τελευταίο μέρος των δραστηριοτήτων, ζητήθηκε αρχικά από τα νήπια να ζωγραφίσουν τη φιγούρα του Καραγκιόζη, όπως ακριβώς είχαν κάνει και με τη μορφή του Φασουλή. Και, στη συνέχεια, να ζωγραφίσουν και τους δύο, αποδίδοντας όσες περισσότερες λεπτομέρειες μπορούν.

Τα νήπια, όμως, είχαν μια διαφορετική ιδέα. Πρότειναν, λοιπόν, να ζωγραφίσει το καθένα από αυτά, όποιον από τους δύο ήθελαν, μόνο το Φασουλή, μόνο τον Καραγκιόζη, ή και τους δύο, όπως κι έγινε.

Προηγουμένως, έγινε η παρουσίαση και των δύο παραδοσιακών κουκλοηρώων. Συγκεκριμένα, έγινε παρουσίαση στα νήπια της κούκλας του Φασουλή και του Περικλή, και των φιγούρων του Καραγκιόζη και του Μπάρμπα – Γιώργου. Μ' αυτό τον τρόπο, τα νήπια θα εστίαζαν και θα απέδιδαν καλύτερα τις κάθε είδους λεπτομέρειες.

Επιπλέον, επακολούθησε μια συζήτηση, όσον αφορά τα χαρακτηριστικά στοιχεία των παραπάνω, και ζητήθηκε από τα νήπια να πούνε την άποψή τους, ή κάποιο σχόλιο, παρατηρώντας τα προσεκτικά.

Παράλληλα, πραγματοποιήθηκε η παρατήρηση των κουκλοηρώων από κοντά. Μ' αυτό τον τρόπο, ένα ένα τα νήπια είχαν την ευκαιρία να πιάσουν, να παρατηρήσουν, να περιεργαστούν, ακόμη και να παίξουν για λίγο, μαζί με το Φασουλή και τον Καραγκιόζη. Έτσι, ένιωσαν την κάθε λεπτομέρεια, που θα μπορούσαν να συλλάβουν, για τη ζωγραφική τους αμέσως μετά.

Στη συνέχεια, έπρεπε να διαλέξουν ανάμεσα στη μορφή του Φασουλή και σε αυτή του Καραγκιόζη, έτσι ώστε έπειτα να ζωγραφίσουν την επιλογή τους. Τα περισσότερα νήπια προτίμησαν να ζωγραφίσουν και τους δύο κουκλοήρωες. Κάποια ζωγράρισαν μόνο το Φασουλή, και κάποια άλλα μόνο τον Καραγκιόζη.

Πριν αρχίσει η ζωγραφική, τα νήπια ζήτησαν να ακούνε παράλληλα και την παράσταση Φασουλή, στο ραδιόφωνο, όπως και φυσικά έγινε. Τραγουδώντας, λοιπόν, μαζί με το Φασουλή και τον Περικλή, άρχισαν να ζωγραφίζουν.

Οι ζωγραφιές των νηπίων ήταν ενδιαφέρουσες, πρωτότυπες, ιδιαίτερα παραστατικές, κι επίσης με πολλές λεπτομέρειες. Παράλληλα, με τη ζωγραφική τους, τα νήπια είχαν την ευκαιρία να παρατηρούν, ξανά, τη μορφή της επιλογής τους, αν κρινόταν από τα ίδια απαραίτητο.

Όπως ήταν αναμενόμενο, τα νήπια ζωγράρισαν το Φασουλή με πολλά χρώματα, δίνοντας και πάλι με λεπτομερή τρόπο τη μεγάλη μύτη και το παρδαλό σκουφί.

Πολλά χρώματα χρησιμοποιήθηκαν και για τον Καραγκιόζη, παρόλο που - ως φιγούρα - το χρώμα του ήταν το μαύρο. Μικρός ήταν ο αριθμός των νηπίων, ο οποίος χρησιμοποίησε μόνο το μαύρο χρώμα, για να απεικονίσει τη μορφή του Καραγκιόζη. Χαρακτηριστικό στοιχείο αυτού, στο οποίο δόθηκε σημασία και λεπτομέρεια ήταν, βέβαια, το μακρύ του χέρι.

Τέλος, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι - από τα νήπια - τα κορίτσια ήταν εκείνα, τα οποία απέδωσαν με πολλές λεπτομέρειες τις δύο μορφές, ειδικά αυτή του Φασουλή. Και, τα αγόρια εστίασαν περισσότερο στη μαύρη μορφή του Καραγκιόζη.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ:

*«Μέσα στο φως φτάνουν
εκείνοι που μπορείς να
τους συγκινήσεις, να
τους διασκεδάσεις,
να τους αλλάξεις»*

ΜΠ. ΜΠΡΕΧΤ

Σήμερα, ο Φασουλής και ο Καραγκιόζης, αυτές οι ιστορικές μορφές του ελληνικού κουκλοθέατρου, δείχνουν να έχουν μείνει πίσω στο χρόνο. Δεν μπορεί να πει κανείς ότι ξεχάστηκαν, απλά έφτιαξαν τις βάσεις – κατά κάποιο τρόπο – της πορείας του μετέπειτα κουκλοθέατρου.

Παρόλα αυτά, το ερευνητικό μέρος αυτής της εργασίας έδειξε ότι το θέατρο ανδρικήλων του Φασουλή και το θέατρο σκιών του Καραγκιόζη έχουν τη δυνατότητα να αναβιώσουν και πάλι, έχοντας ως θεατές και αγαπημένους φίλους τα παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Οι αντιδράσεις των νηπίων, που αναφέρθηκαν παραπάνω, κατά τη διάρκεια των δύο παραστάσεων, είναι θετικές. Δηλαδή, τα νήπια γέλασαν, διασκέδασαν και ζήτησαν την επανάληψη των παραστάσεων, και πολύ περισσότερο αυτή του Φασουλή, την οποία δεν είχαν ακούσει ξανά.

Ο ενθουσιασμός τους μπορεί εύκολα να συσχετιστεί με εκείνον των παιδιών, στο *Αρσάκειο Διδασκαλείο*, όπου είχε πραγματοποιηθεί δοκιμαστικά παράσταση Φασουλή, από τις εκεί παιδαγωγούς, με επικεφαλής την *Άννη Γιαννοπούλου*, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Πρέπει να τονιστεί ότι τα νήπια δεν γνώριζαν καθόλου την κούκλα του Φασουλή, ενώ αρκετά από αυτά ήταν εξοικειωμένα με τη φιγούρα του Καραγκιόζη.

Επίσης, οι αντιδράσεις και οι προτιμήσεις τους, καθώς και οι διάφορες συζητήσεις, που ακολουθούσαν κάθε δραστηριότητα, έδειξαν την μεγάλη προθυμία τους να γνωρίσουν από τη μια μεριά το Φασουλή, και να μάθουν από την άλλη μεριά περισσότερα πράγματα, όσον αφορά την κούκλα του Καραγκιόζη.

Επιπλέον, τα νήπια προτίμησαν περισσότερο να παίξουν, παρά να κατασκευάσουν τις συγκεκριμένες μορφές. Αυτό, ίσως έχει να κάνει με το γεγονός ότι δεν πραγματοποιούνται τέτοιου είδους δραστηριότητες, μέσα στο χώρο του παιδικού σταθμού σχετικά συχνά.

Και, για αυτόν ακριβώς το λόγο, τα νήπια δεν είναι ιδιαίτερα εξοικειωμένα, με αυτού του είδους τη δραστηριότητα.

Τέλος, κατά την τελευταία δραστηριότητα, από το δείγμα των σαράντα (40) νηπίων, το μεγαλύτερο ποσοστό προτίμησε, διάλεξε, ήρθε σε επαφή, ζωγράφησε κι εντέλει έπαιξε και με τους δύο κουκλοήρωες.

Συμπερασματικά, το θέατρο ανδρείκελων και το θέατρο σκιών – τα δύο αυτά είδη κουκλοθέατρου – προσφέρονται ως μαθητεία ζωής, σε όλους, ιδιαίτερα, όμως, στα παιδιά της προσχολικής και της σχολικής ηλικίας. Και, προσφέρονται, γιατί:

- ❖ Διασκεδάζουν, με το αφελές χιούμορ τους.
- ❖ Διδάσκουν με τους ήρωες, που προβάλλουν.
- ❖ Παρακινούν σε δημιουργικές δραστηριότητες.
- ❖ Καλλιεργούν τη φαντασία, τη μνήμη και τις άλλες εσωτερικές κλίσεις των παιδιών.
- ❖ Θεμελιώνουν ελληνόπρεπο ήθος και συμπεριφορές ανάλογες.
- ❖ Συμφωνούν με την ψυχολογία των παιδιών.
- ❖ Αποτυπώνουν στην ψυχή των παιδιών αυτούς τους κουκλοήρωες, που χαράζουν δρόμους και μένουν ανεξίτηλα βιώματα.
- ❖ Επαναστατούν, μπροστά στην όποια καταπίεση.
- ❖ Ενώνουν τους Έλληνες, και πολλά άλλα.⁵⁰

Άρα, ο *Φασουλής* και ο *Καραγκιόζης* μπορούνε να εμφανιστούν ξανά στο χώρο του νηπιαγωγείου, του παιδικού σταθμού, ακόμη και του δημοτικού σχολείου. Μέσα από τις κατάλληλες δραστηριότητες, και με τη σωστή παρουσίαση των δύο κουκλοηρώων, τα παιδιά προσχολικής εκπαίδευσης, συγκεκριμένα, θα έχουν την ευκαιρία να αποκτήσουν δύο φίλους, με μεγάλη ιστορία, αλλά *πάντα σύγχρονους και διαχρονικούς*.

⁵⁰ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΗΣ. Θέατρο σκιών και εκπαίδευση, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2003, σελ. 38.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΝΗΠΙΩΝ

9. Γνωρίζεις τον **Καραγκιόζη**; ΝΑΙ [] ΟΧΙ []
Περιέγραφέ τον.

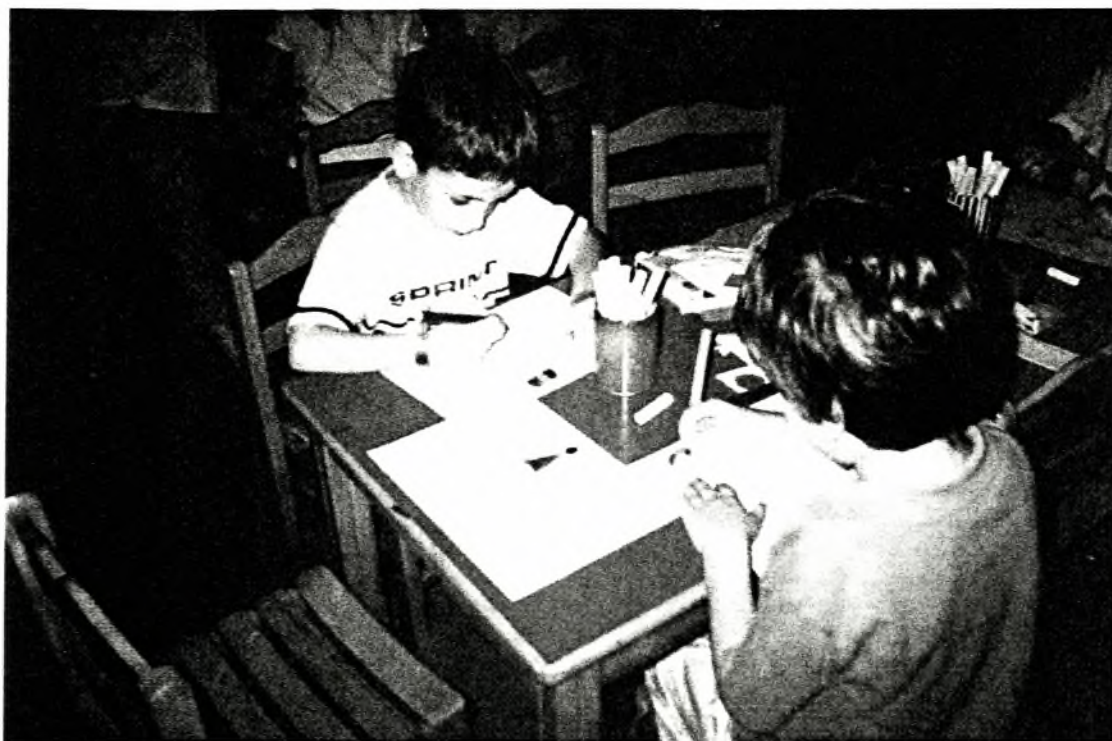
10. Ποιον θα προτιμούσες για να δώσεις μια παράσταση:
- Τον Φασουλή; []
- Τον Καραγκιόζη; []
- Και τους δύο; []

11. Ποια ιστορία – παραμύθι έπαιξες ή θα ήθελες να παίξεις σε παράσταση κουκλοθέατρου;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

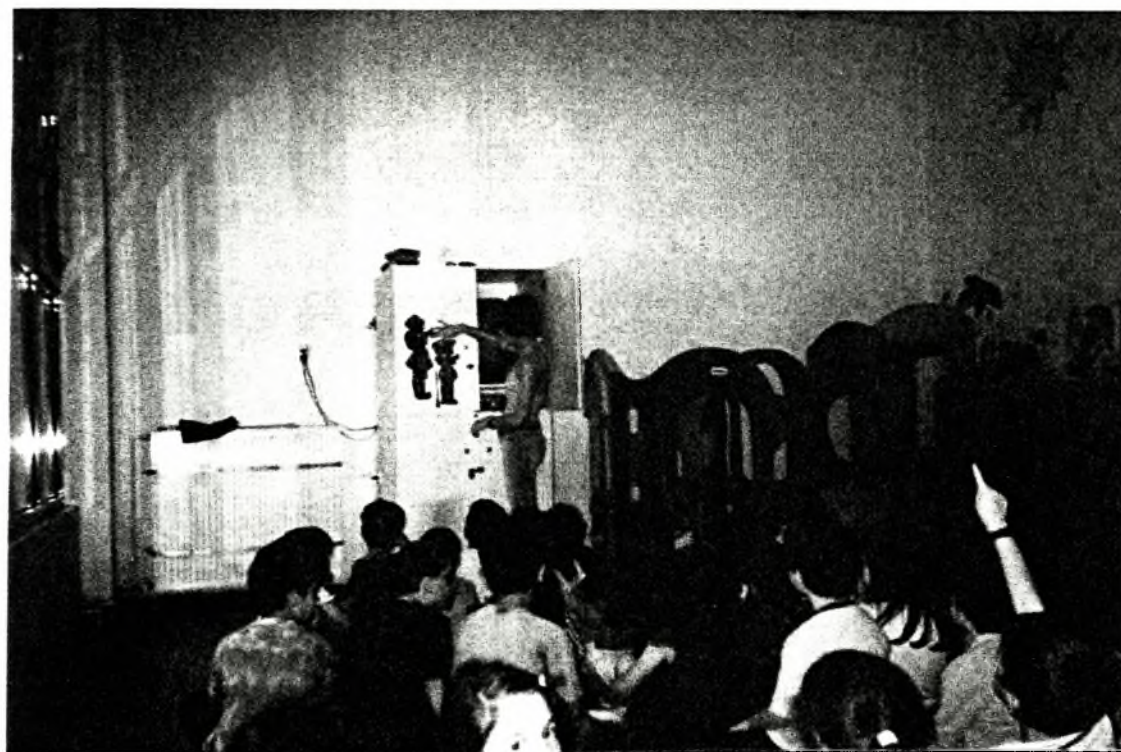
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ:

Τα νήπια ζωγραφίζουν πως φαντάζονται τη κούκλα του Φασουλή:

Παρουσίαση φιγούρων Καραγκιόζη (Καραγκιόζης – Μπάρμα Γιώργος)

Παρουσίαση κουκλοθήρων Φασουλή και Περικλή:

Αντιδράσεις νηπίων, κατά τη διάρκεια της παράστασης Καραγκιόζη:

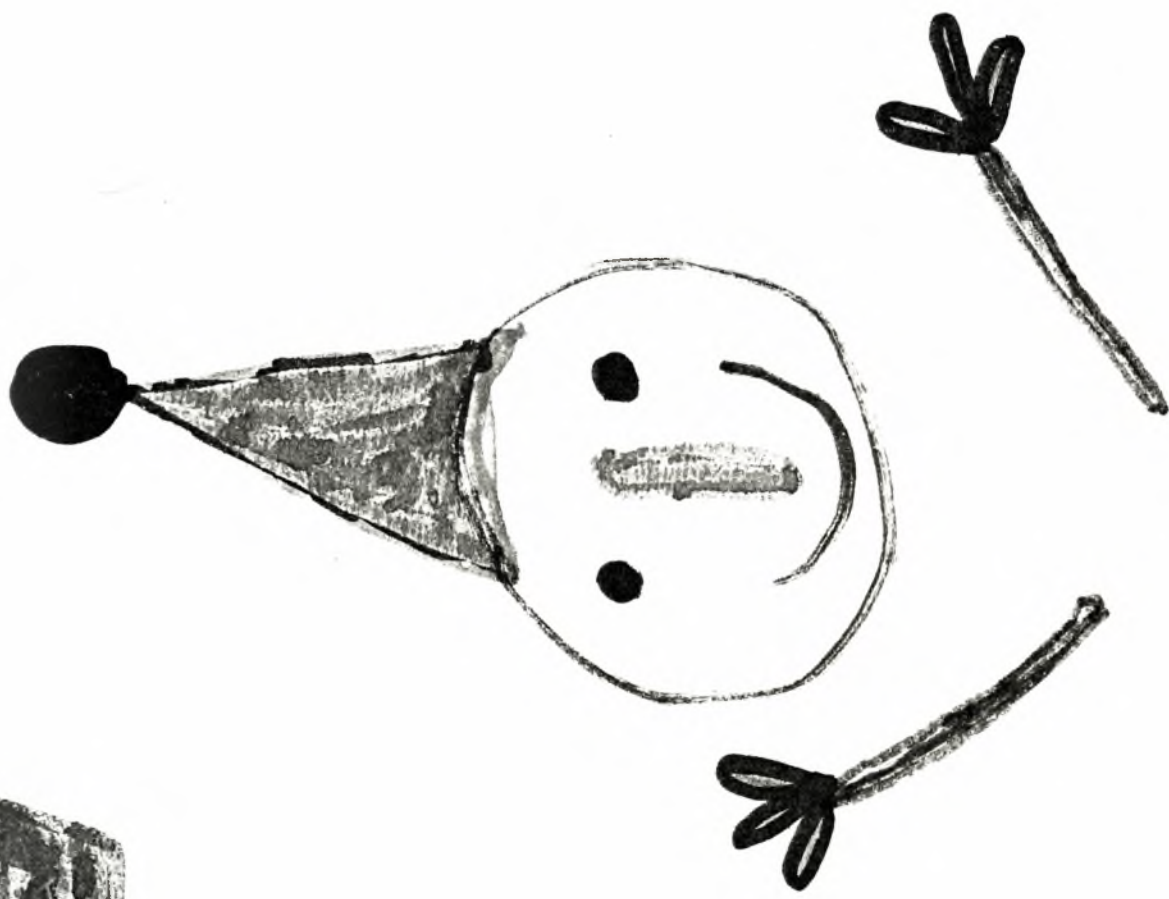

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

Ζωγραφιές νηπίων.

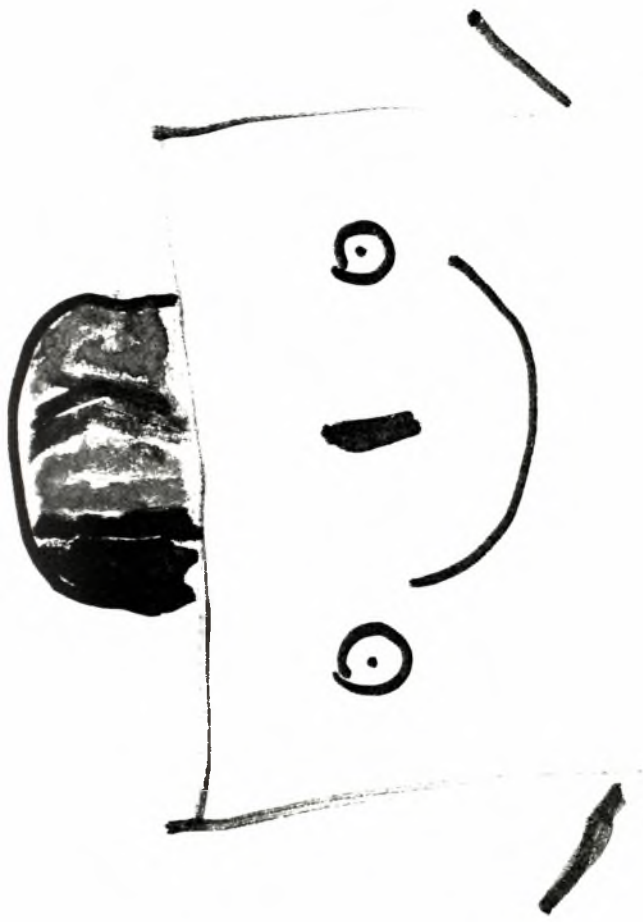
Τα νήπια ζωγραφίζουν, πώς φαντάζονται το Φασουλή:

Handwritten text, possibly a name or date, written vertically in the top left corner.

Handwritten text, possibly a name or title, oriented vertically on the left side of the page.

FLANNAN

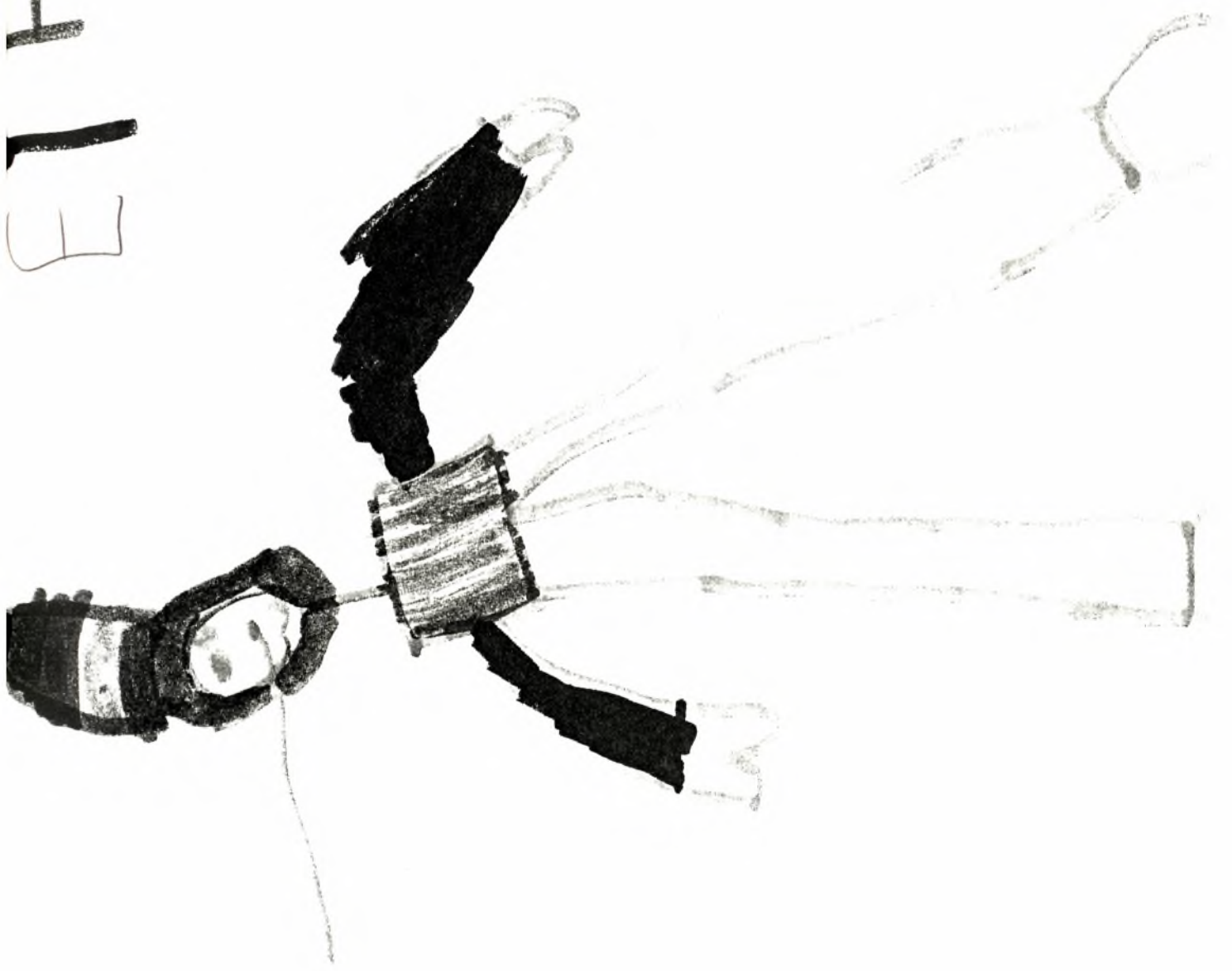

TAKHE

KWENSTADTIVOS.

~~100~~
100

H
E

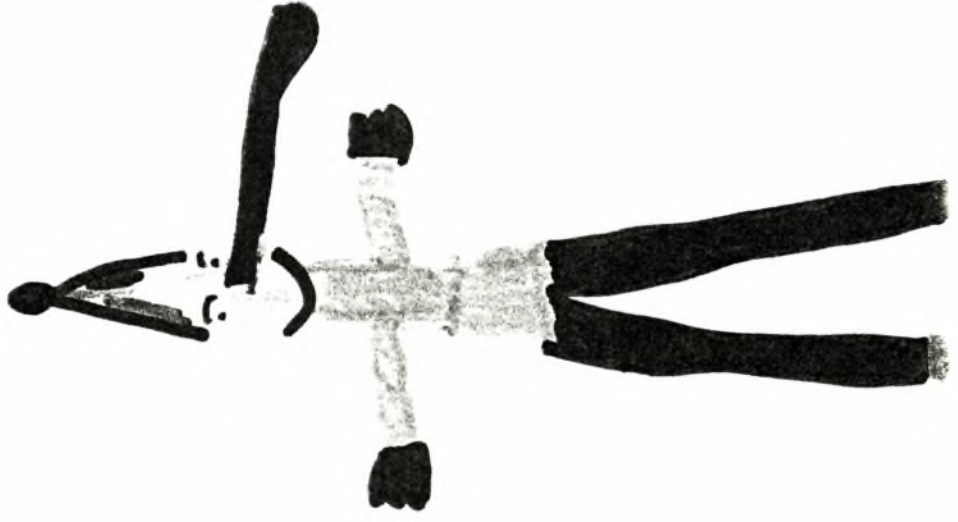

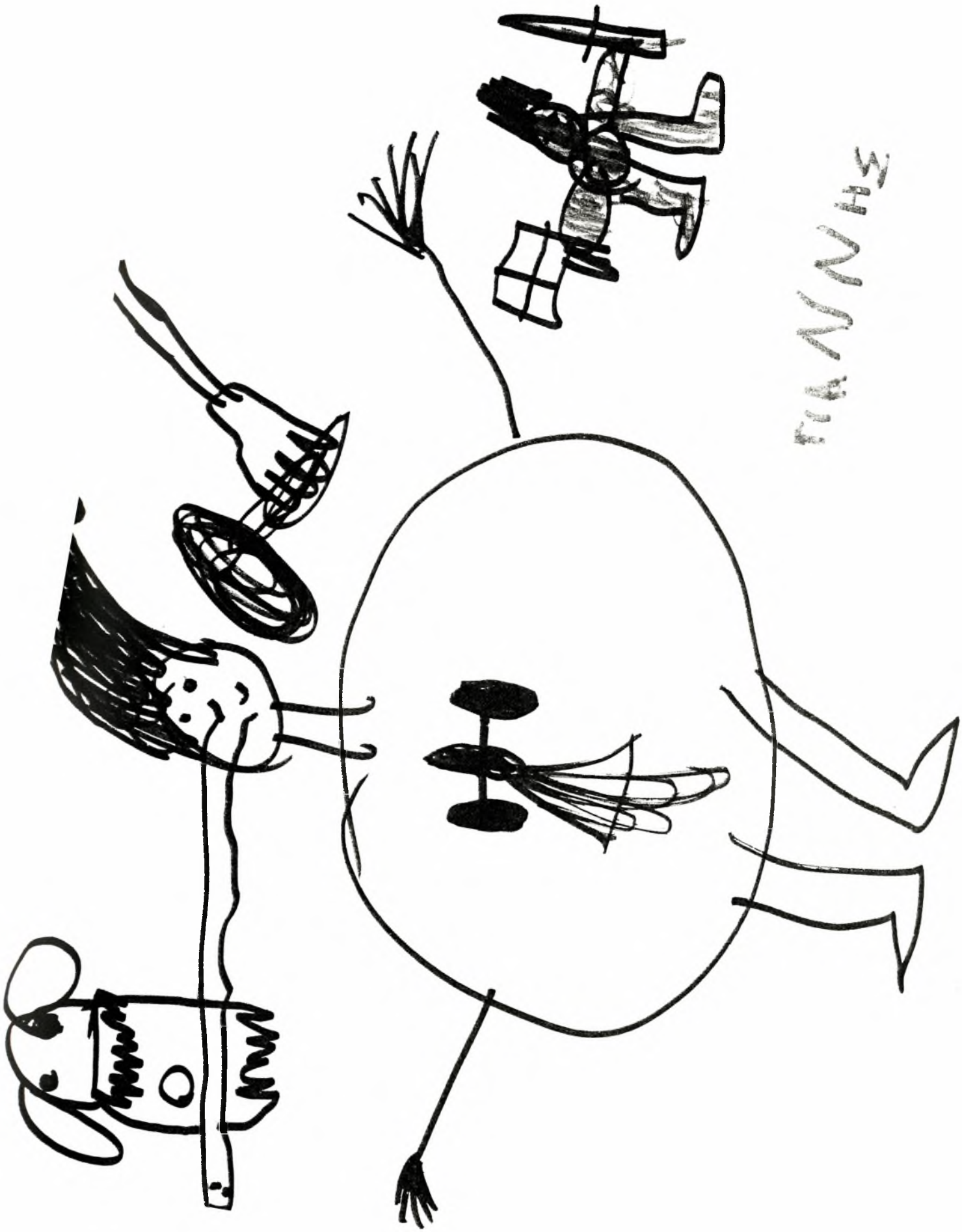
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ

Α

XPIETINA

SHANNON

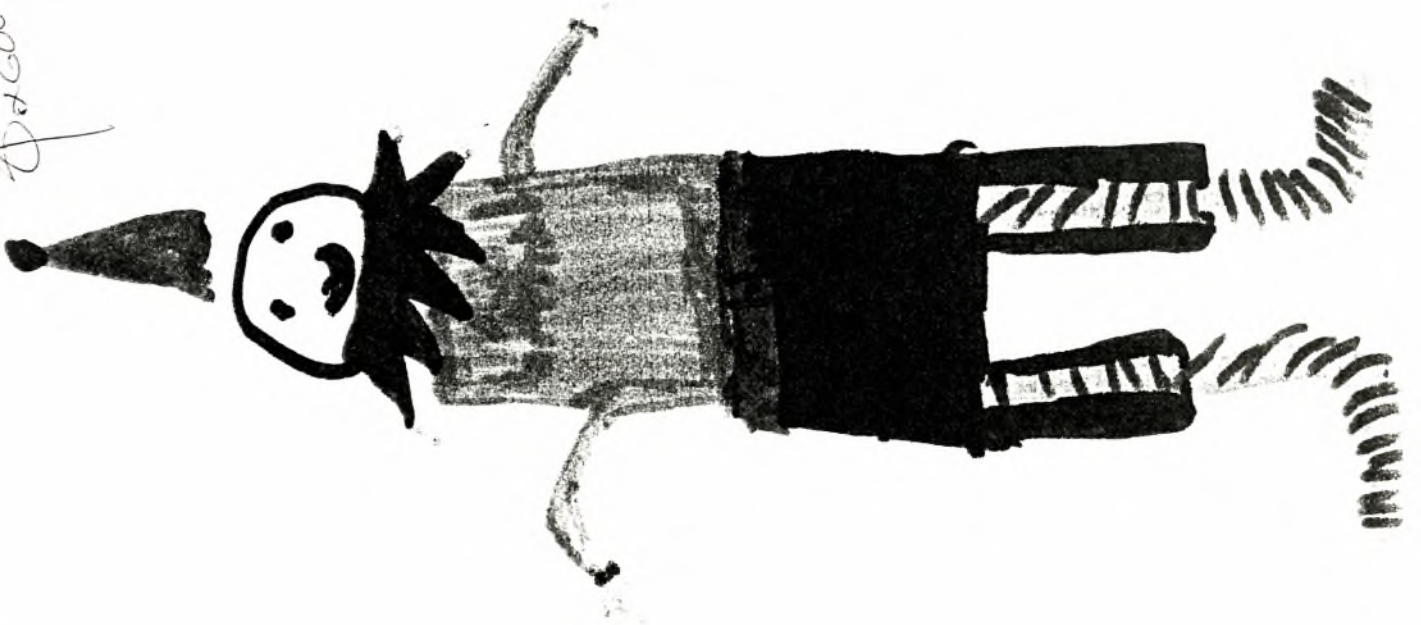
Τα νήπια ζωγραφίζουν το Φασουλή και τον Καραγκιόζη:

Apr 1954

Kap-puogus

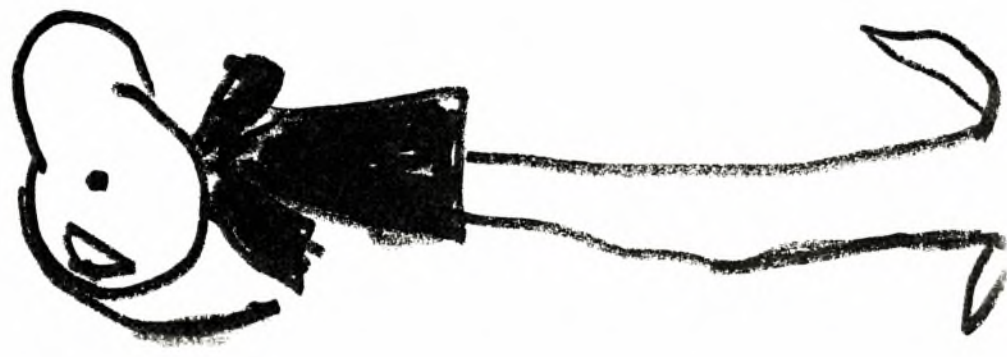
Apr 1954

Apr 1954

Hu

Kapa fūngus

Exocephalus

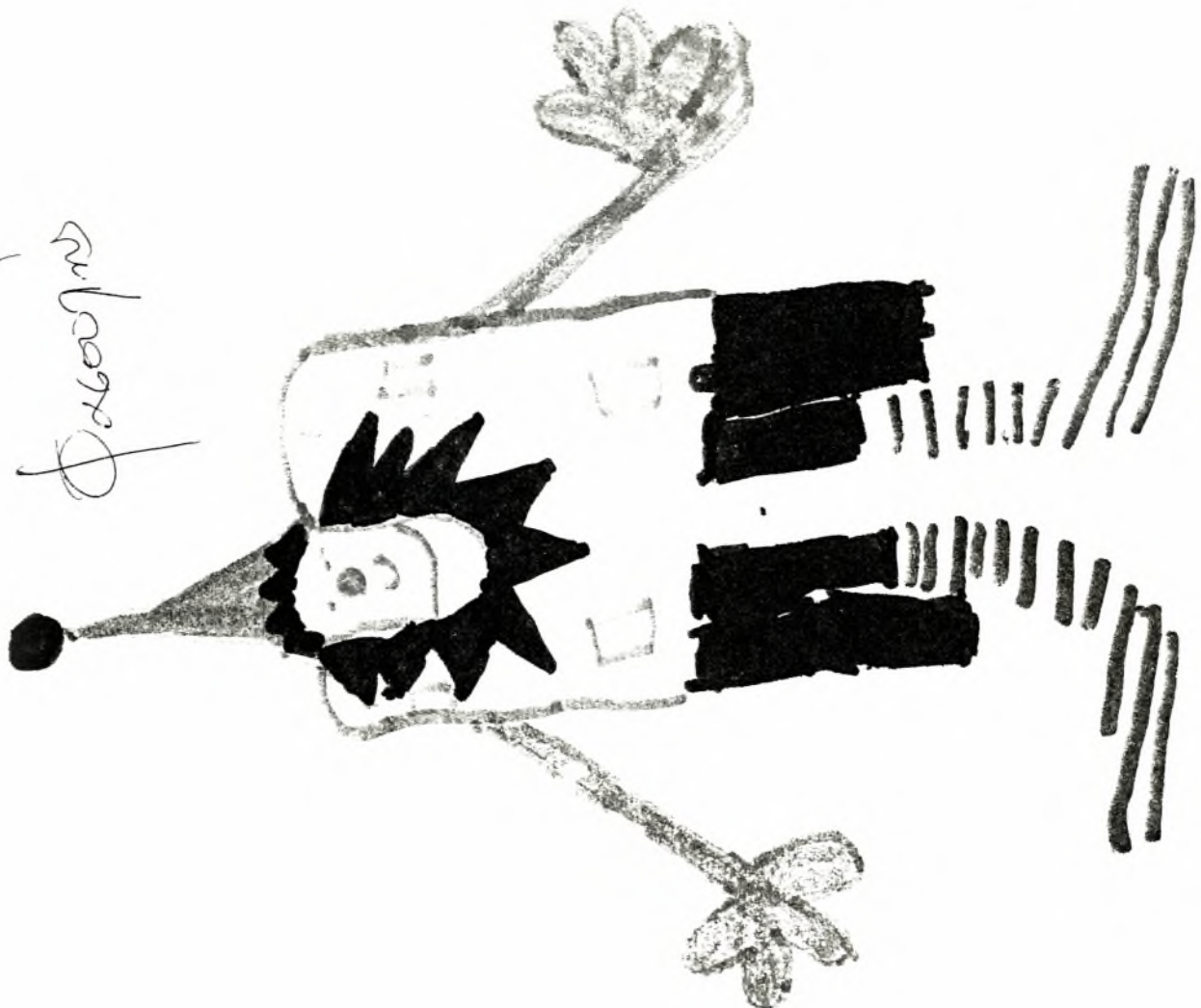

1791a

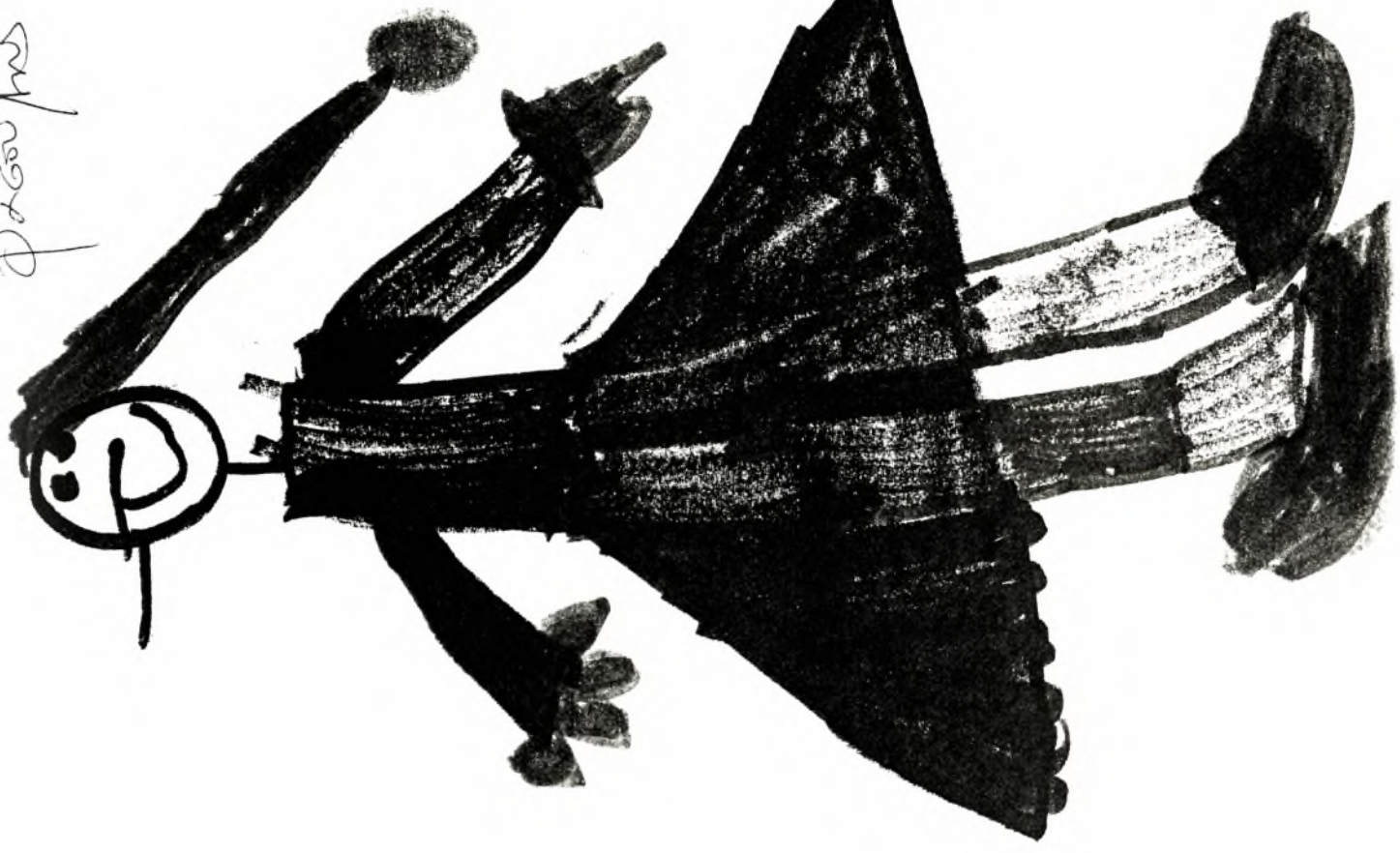
Kapayungas

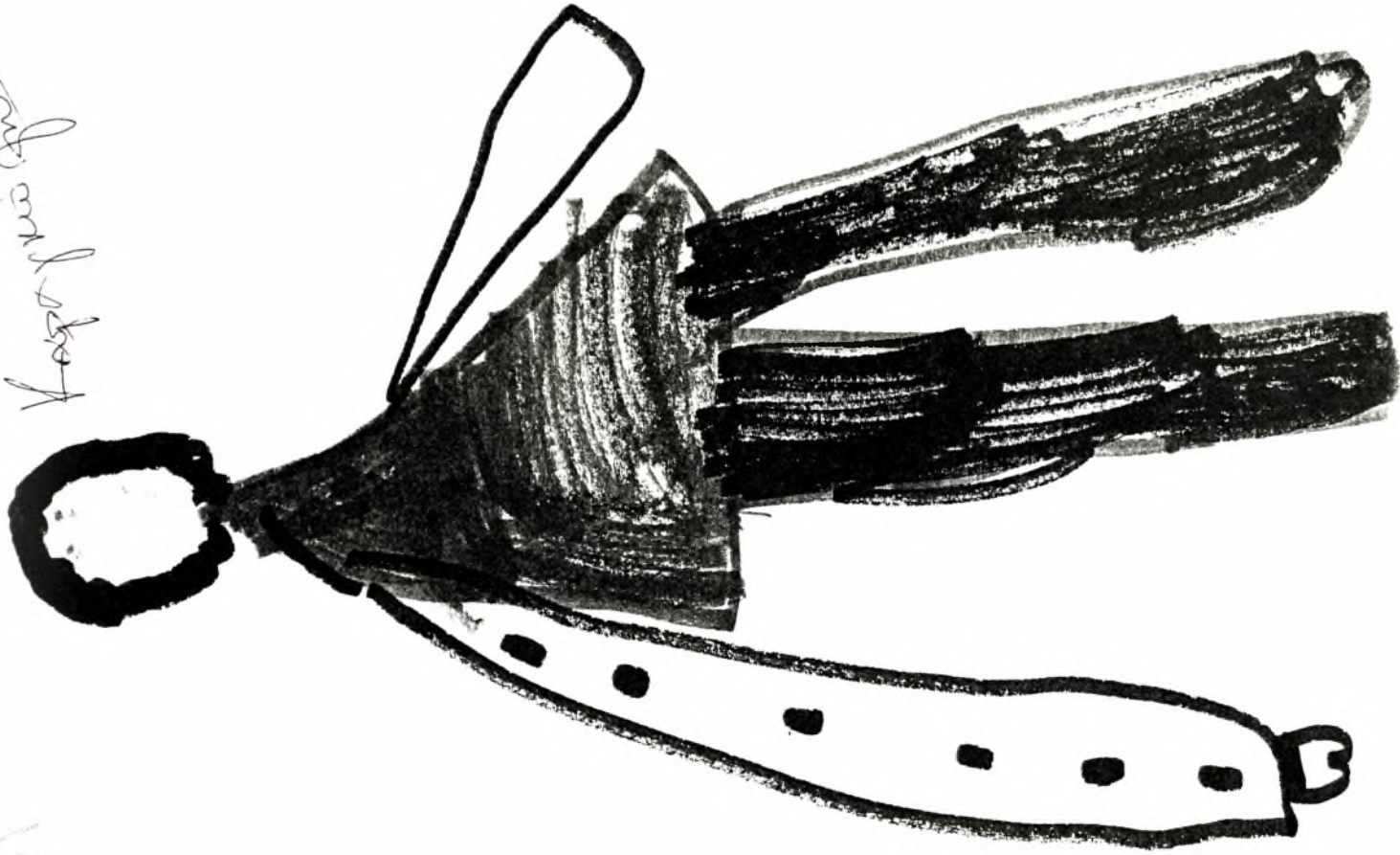
Shoojins

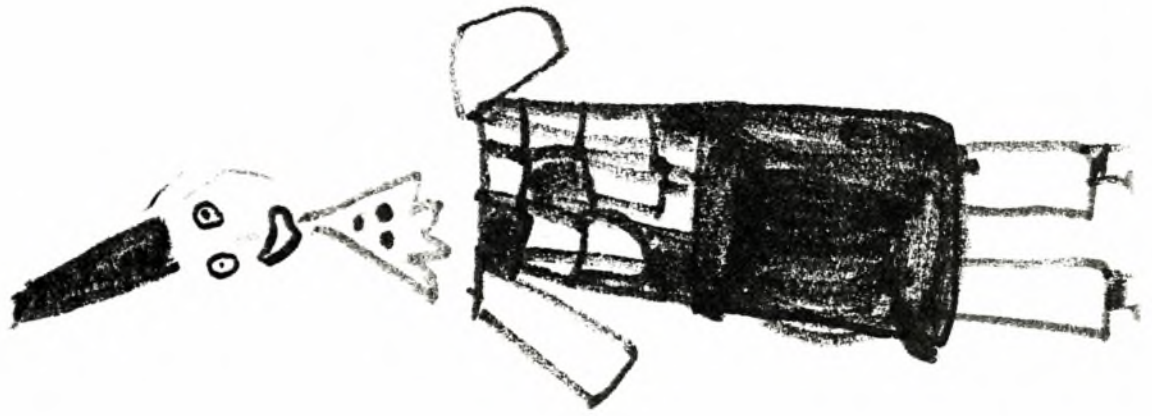
Pharos

Kaspa y no gas

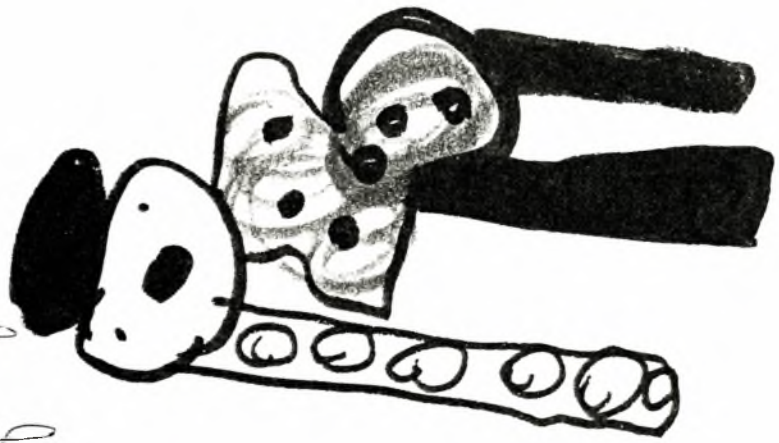

Ein

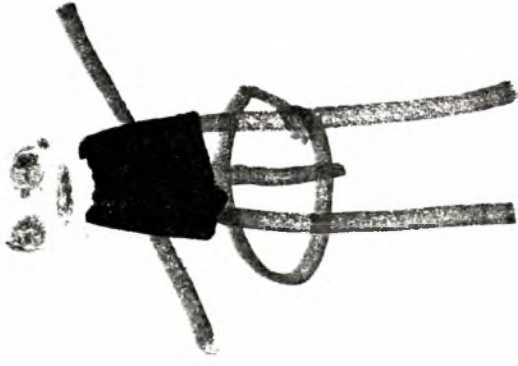
Osoguns

Handwritten text, possibly a signature or name, written vertically.

TONIA (apwmbio)

Kapadokya

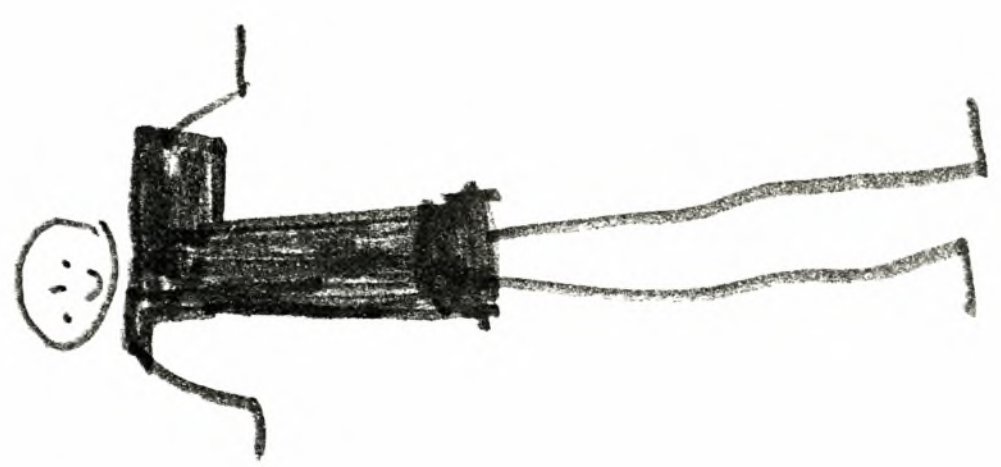
Emisyon

End

happy boy

happy boy

happy boy

Τύπος 4.

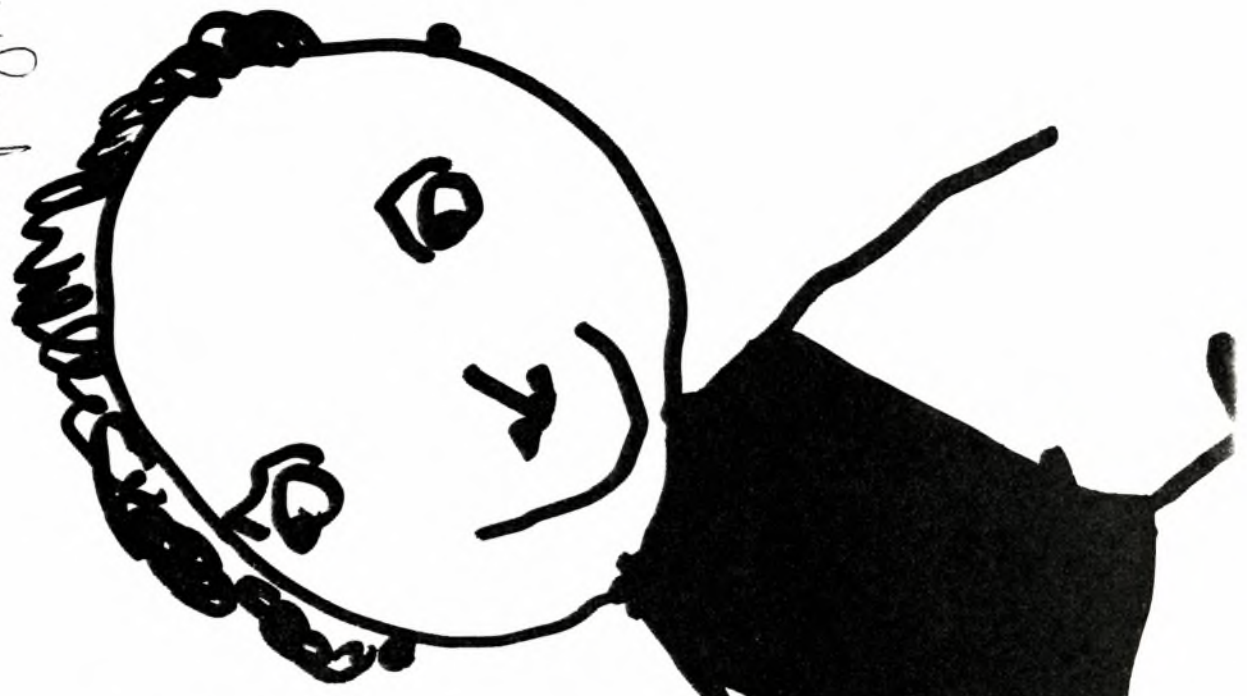
φραγμός

Καρχαρίο (α)

ΠΑΝΤΕΛΗΣ

Καπαγιόπουλος

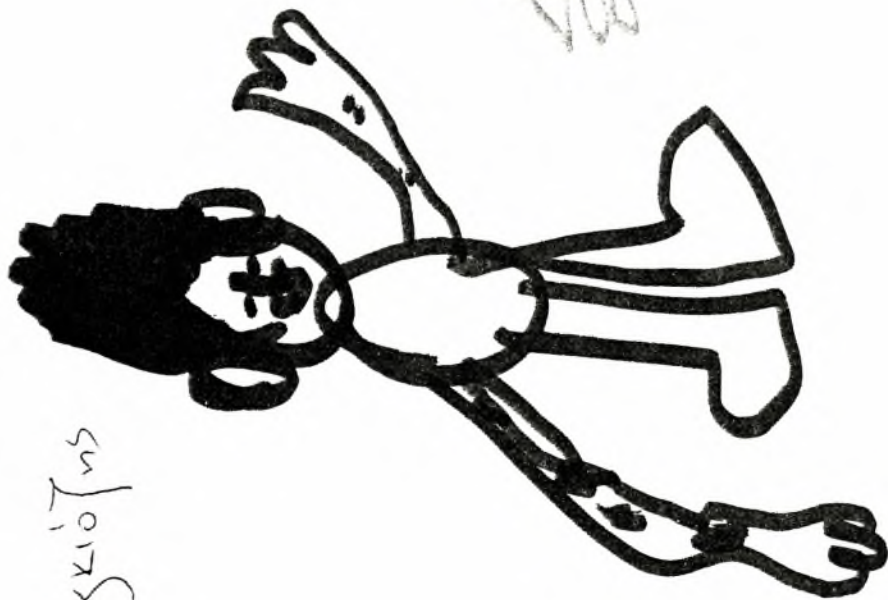

Φαβουρίης

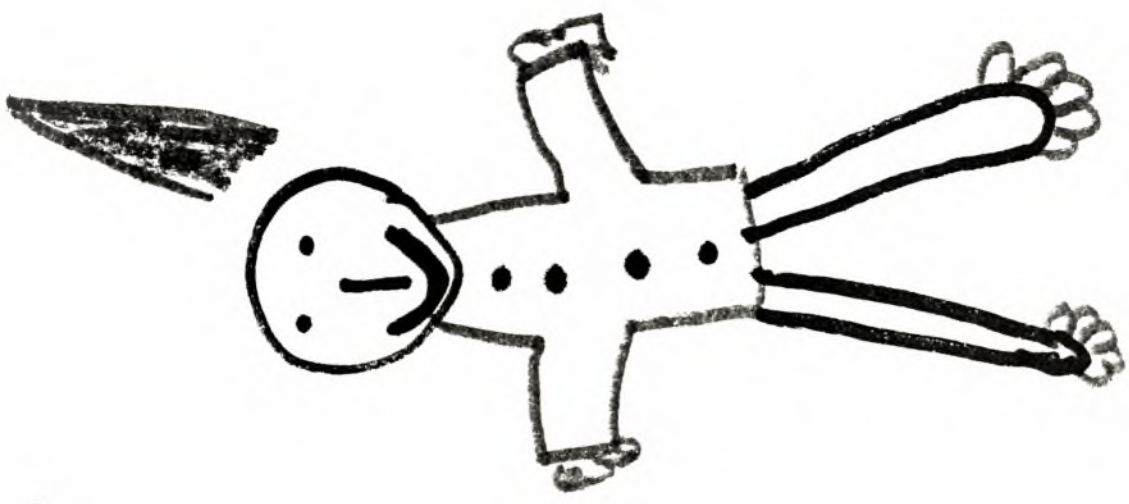

ΓΡΑΜΜΑΤΕΣ

φαβουρίσι

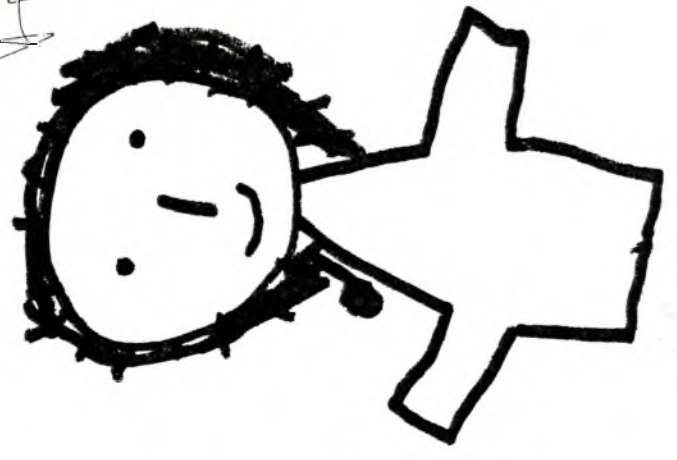

Καπαγιότσης

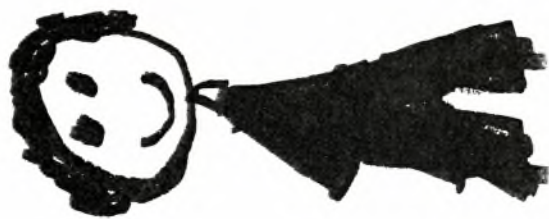
Person

Person

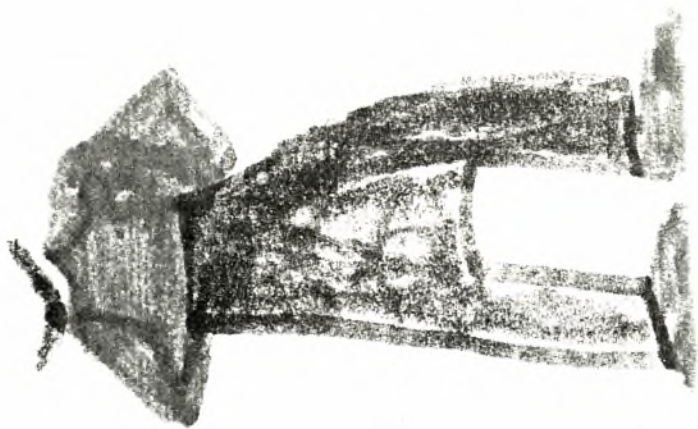

Handwritten text at the top left, possibly a page number or header.

Handwritten text in the upper middle section.

Handwritten text in the lower middle section.

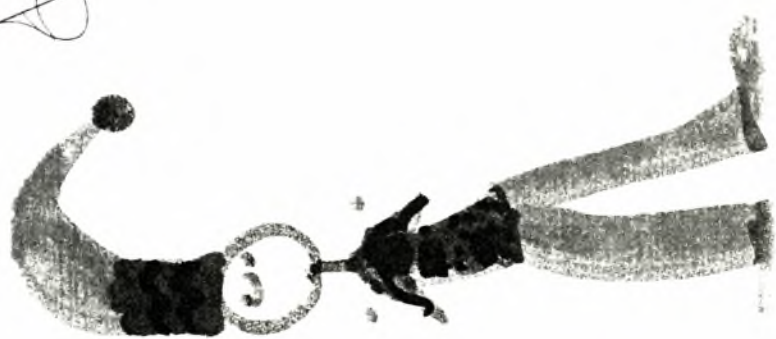

116 2011

Kapalabhati

Ujjayi

Καροτσάκι

ΑΠΟΣΤΟΛΙΑ

Φαγογόμο

BAZ=

facorps

Kapaywafms

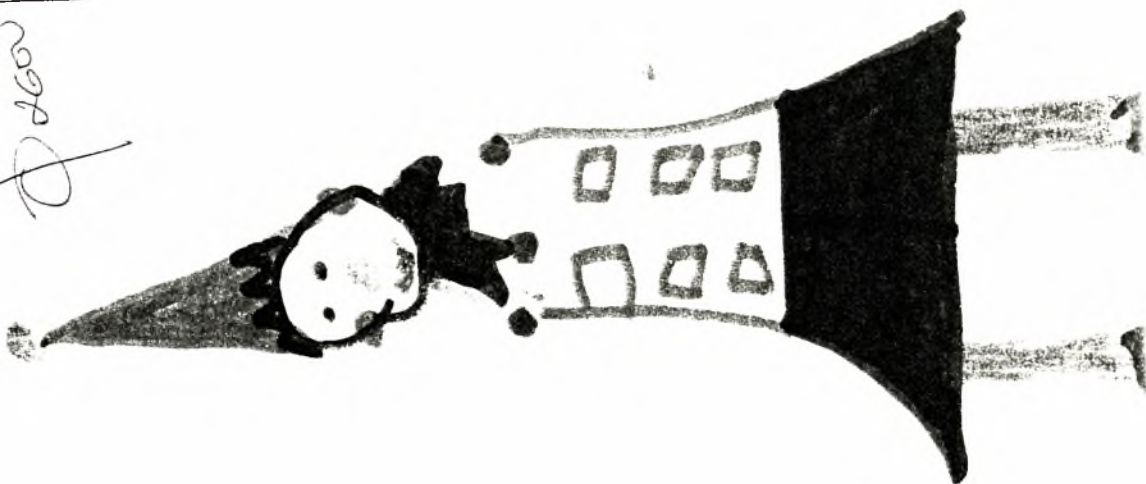
L L

Ана - Ана

Карамазус

Дорогов

Τιώρα Σ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

ΜΟΡΦΕΣ ΦΑΣΟΥΛΗ - ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗ

Ο Φασουλής. (ΤΟΥ ΚΟΝΙΤΣΙΩΤΗ)
ο οποίος αργότερα
ονομάστηκε Πασχάλης,
και ο Περικλέτος.

Ο Καραγκιοζής όπως τον έπλασαν οι παλιοι καραγκιοζοπαιχτες Μπραχαλης, Μίμαρος, Ρούλιας και Μέμος (Αρχειο Σπαθαρη) (από το περιοδικό Θεατρο του 1963).

➤ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

ΦΑΣΟΥΛΗΣ:

1. **ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ:** *Κουκλοθεατρικά... Και όχι μόνο!* Αχαϊκές Εκδόσεις, Πάτρα 1991.
2. **ΒΕΛΛΙΩΤΗ ΜΑΡΙΑ:** *Οι κούκλες του Χρ. Κονιτσιώτη στη συλλογή του Πελοποννησιακού Λαογραφικού Ιδρύματος, Δρώμενα 3/4*, 1984.
3. **ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΝΗ Γ.:** *Το παιδαγωγικόν κουκλοθέατρον, η σημασία, τα μέσα και η εφαρμογή αυτού,* Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου Α.Ε. Αθήναι 1933.
4. **ΔΑΡΑΚΗ ΠΕΠΗ:** *Κουκλοθέατρο,* Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1986.
5. **ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ: ΠΑΠΥΡΟΣ – ΛΑΡΟΥΣ – ΜΠΡΙΤΑΝΝΙΚΑ:** *Κουκλοθέατρο,* Εκδόσεις Πάπυρος, Αθήνα 1989, τόμος 35^{ος}.
6. **Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΥΛΑ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΝΑΣ:** *Έργα Με Το Φασουλή Και Τον Περικλή.*
7. **ΚΑΛΟΝΑΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Π.:** *Η ιστορία του Καραγκιόζη,* Εκδόσεις Ευκλείδης, Αθήνα, χ. χ.
8. **ΚΑΤΣΑΡΑΣ Μ. ΚΩΝΣΤ.:** *Δώστε Χαρά Στα Παιδιά Μας,* Εκδόσεις «Αστήρ», Αλ. Και Ε. Παπαδημητρίου, Αθήνα 1951.
9. **ΜΑΓΟΥΛΙΩΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ:** *Ιστορία Κουκλοθέατρου,* (Πανεπιστημιακές Σημειώσεις), Βόλος 2002.
10. **ΜΑΓΟΥΛΙΩΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ:** *Ιστορία Του Νεοελληνικού Κουκλοθέατρου (Διδακτορική Διατριβή),* Αθήνα 1997.
11. **ΡΩΤΑΣ ΒΑΣΙΛΗΣ:** *Εισαγωγή Στο Θέατρο Του Σχολείου,* Εκδ. Οίκος Δημητράκου Α.Ε. Αθήνα 1934.

- 12. ΡΩΤΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ:** *Ο Φασουλής Κι Ο Ρεβίθης - Ο Φασουλής Είναι Για Ταξίδι- Ο Φασουλής Κι Ο Ρεβίθης: Ο Μπαλωματής*, Εκδ. Οίκος Δημητράκου Α.Ε. Αθήνα 1943.
- 13. «ΤΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΝΑΣ»**, σε δίσκους (κασέτες), επιμέλεια Κ. Κροντηρά MADE IN GREECE, αρ. δίσκων 11, 12.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ:

1. **ΆΛΚΗΣΤΙΣ:** *Κουκλο – θέατρο σκιών*, Εκδόσεις Άλκηστις, Αθήνα 1992.
2. **ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΗΣ:** *Θέατρο Σκιών Και Εκπαίδευση*, Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε., Αθήνα 2003.
3. **ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ:** *Της Τέχνης Τα Φαρμάκια*, Χειρόγραφα, Θεσσαλονίκη 1990.
4. **ΓΙΟΒΑΝΟΥ – ΜΟΛΛΑ ΑΡΕΤΗ:** *Ο Καραγκιοζοπαίχτης Αντώνης Μόλλας (Η Κόρη Του Θυμάται)*, Κέδρος 1981.
5. **ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΙΩΡΓΟΣ:** *Ο Καραγκιόζης (Τόμος Πρώτος)*, Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985.
6. **ΚΑΪΜΗΣ ΤΖΟΥΛΙΟ:** *Η Ιστορία Και Η Τέχνη Του Καραγκιόζη*, Εκδόσεις Κύκλος, Αθήνα 1937.
7. **ΚΟΚΚΙΝΗΣ ΣΠΥΡΟΣ:** *Αντικαραγκιόζης*, Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα 1985.
8. **ΛΑΠΠΑΣ ΤΑΚΗΣ:** *Καραγκιόζης. Το Θέατρο Σκιών*, Δελφίни, Αθήνα 1993.
9. **ΜΑΓΟΥΛΙΩΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ:** *Ιστορία Κουκλοθέατρου*, (Πανεπιστημιακές Σημειώσεις), Βόλος 2002.
10. **ΠΟΛΙΤΗΣ ΦΩΤΟΣ:** *Εκλογή Από Το Έργο Του*, Εκδόσεις Εστία, β' τόμος, Αθήνα 1938.
11. **ΠΟΥΧΝΕΡ ΒΑΛΤΕΡ:** *Λαϊκό Θέατρο Στην Ελλάδα Και Στα Βαλκάνια*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1989.
12. **ΠΟΥΧΝΕΡ ΒΑΛΤΕΡ:** *Οι Βαλκανικές Διαστάσεις Του Καραγκιόζη*, Εκδόσεις Στιγμή, Αθήνα 1985.
13. **ΣΑΚΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Α.:** *Η εκπαίδευση στις νοτιοδυτικές Κυκλάδες κατά την Οθωμανική περίοδο (1833 – 1843)*, Αθήνα, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφέλιμων Βιβλίων, 1997.

- 14. ΣΑΚΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Α.:** *Νεότερη Ελληνική Ιστορία Ι*, Φάκελος συμπληρωματικού υλικού, για τη διδασκαλία του μαθήματος «Νεότερη Ελληνική Ιστορία Ι», Πανεπιστημιακές σημειώσεις, Βόλος 2001 – 2002.
- 15. ΣΠΑΘΑΡΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ:** *Απομνημονεύματα Και Η Τέχνη Του Καραγκιόζη*, Οδυσσέας.
- 16. ΧΑΤΖΗΠΑΝΤΑΖΗΣ ΘΟΔΩΡΟΣ:** *Η Εισβολή Του Καραγκιόζη Στην Αθήνα Του 1980*, Στιγμή, Αθήνα, 1984.

